

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

* ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ ΓΟΛΓΟΘΑ (Γ.Β.Μ.)	121
* ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ (Β.Κ. Σταθάκη)	123
* ΟΤΑΝ ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ (Δ. Αύγερινου)	132
* ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΟ 1954 (Ποίημα Ε. Νιστέρη)	137
* Ο «ΚΑΣΣΙΑΝΙΣΜΟΣ» ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ (Ε.Ν. Μόσχου)	138
* «ΦΩΣ ΙΛΑΡΟ» (Ποίημα Ε.Λ.Κ.)	143
* ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΙΩΝΑ μ.Χ. (Σ.Β. Παπασπυροπούλου)	144
* ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΕΚΛΟΓΕΣ (Πανορμίτη)	150
* ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ (Ποίημα Α. Σταυρίτη)	151
* ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΣ (Β.Κ. Σταθάκη)	152
* ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ (Χ.Γ.)	153
* ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε)	154
* ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομέως Μέσων Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.)	158

ΕΤΟΣ 63ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2000

ΑΡΙΘ. 610

ΔΡΧ. 200

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΔΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 63ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2000

Άριθ. 610

ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ ΓΟΛΓΟΘΑ

“Αν χρειάζεται ήρωισμός για μιὰ μάχη ἀμφίροπη, πού ἡ ἔκβασή της εἶναι δύσκολο νὰ κριθῆ, πόσος ἡρωισμός ἀπαιτεῖται για μιὰ μάχη ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη; Χρειάζεται ὑπεράνθρωπη δύναμη νὰ ἀγωνίζεσαι για μιὰ ὑπόθεση πού γνωρίζεις καλά, ὅτι ἔχει ἤδη κριθῆ καὶ ὅπωςδήποτε εἶναι χαμένη. Νὰ φυλᾷς Θερμοπύλες καὶ νὰ ξέρης πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ τὶς κρατήσης για πολὺ ἀπόρητες. Νὰ γνωρίζης, με βεβαιότητα, ὅτι σὲ λίγο ὁ ἐχθρὸς θὰ περάση νικητὴς πάνω ἀπὸ τὸ πτώμα σου. Καὶ σὺ νὰ μὴ λυγίζης, νὰ μὴ σκέπτεσαι οὔτε στιγμή τὴ φυγῆ, ἀλλὰ νὰ στέκεσαι ἀλύγιστος στὴν ἐπαλξή σου καὶ νὰ περιφρονῆς τὶς ἀπειλές καὶ νὰ ἀδιαφορῆς για τὸν θάνατο. Ἐ, αὐτὸ ξεπερνάει κάθε γενναιότητα. Εἶναι ἀπαράμιλλος ἡρωισμός.

Πρέπει νὰ διαθέτης θέληση ἀτσάλινη καὶ πίστη ἀσάλευτη καὶ ψυχὴ φλογερή, γαλβανισμένη στὰ μεγάλα ἰδανικά, στὴν ὑψηλὴ ἰδέα τῆς Πατρίδας καὶ τῆς Θρησκείας, για νὰ προτάσσης, ἔστω καὶ μόνος, τὸ στήθος σου στὴν ὑπεροπλία καὶ τὰ καταγιγιστικά πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ. Φουντώνει ὁ ἐνθουσιασμός καὶ γίνεσαι λιοντάρι στὴ φωτιά τῆς μάχης, ὅταν ἡ νίκη φτερουγίξη δίπλα σου καὶ στεφανώνη τὸ μπαρουτοκαπνισμένο μέτωπό σου. Ὅταν ὅμως τὸ ἔδαφος ὑποχωρῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου καὶ βλέπης πὼς εἶναι ματαιοπονία οἱ προσπάθειές σου, τότε εἶναι πού χρειάζεται ἐλεύθερο φρόνη-

μα, για νὰ κρατήσης τὴ θέση σου καὶ νὰ ἀγωνισθῆς ἀνυποχώρητα στὴν ἐπαλξή σου. Μὲ αὐτὸ τὸ φρόνημα προτιμᾷς τὸν θάνατο ἀπὸ τὸν ἠθικὸ ἐξευτελισμό.

Κάτι παρόμοιο δὲν συμβαίνει καὶ σὲ τόσα ἄλλα κοινωνικά, ἠθικά καὶ πνευματικά μέτωπα; Αὐτὸ δὲν μᾶς ἔδειξαν οἱ παλαιοὶ καὶ οἱ σύγχρονοι ἥρωες καὶ μάρτυρες τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος; Τί ἐλπίζει καὶ τί περιμένει ὁ ἀπλὸς πολίτης, ὁ ἄοπλος πατριώτης, ὅταν βλέπη τὰ τηλεκατευθυνόμενα ὑπερηχητικά νὰ ἰσοπεδώνουν τὴν Πατρίδα του καὶ αὐτὸς ξεχύνεται στοὺς δρόμους, ἀψηφώντας τὸν κίνδυνο, για νὰ διαμαρτυρηθῆ; Τὴν ὥρα ἐκείνη ἡ ἀδόουλητὴ ψυχὴ ὑψώνει, με τὸ ἠθικὸ της ἀνάστημα, τὸ πιὸ ἰσχυρὸ πνευματικὸ ἀνάχωμα στὴν ἀνελέγητη τυραννία καὶ βαρβαρότητα.

Ἄλλὰ καὶ ὅταν ὁ ἀδιάφθορος ὑπηρετῆς τῆς Θέμιδος ἀναλαμβάνη νὰ ὑπερασπίση τὸν δίκαιο καὶ τὸν ἀθῶο, σὲ μιὰ σκηνοθετημένη δίκη με προκαθορισμένη τὴν ἀπόφαση, ὅπου γνωρίζει ὅτι θὰ ἀγορεύη στὸ κενὸ καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του δὲν θὰ λαμβάνωνται καθόλου ὑπόψη καὶ οἱ προσπάθειές του θὰ εἶναι καταδικασμένες σὲ ἀποτυχία καὶ θὰ κινδυνεύη καὶ ὁ ἴδιος, πόση δύναμη ψυχῆς χρειάζεται, για νὰ φέρη σὲ πέρας μιὰ τόσο δύσκολη ἀποστολή!

Κάπως ἔτσι φαινόταν καὶ τὸ ἔργο πού ἀναλάμβανε, στὴν πιὸ δραματικὴ στιγμή τῆς ἱστορίας, ὁ Νικόδημος «ἄρχων τῶν Ἰου-

δαίων», όταν μαζί με τὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ἀριμαθαίας, κήδευαν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Τὰ ἐπαίζαν ὅλα γιὰ ὅλα, γιὰ νὰ πετύχουν τί; Ἴσως τὴν καταδίκη τους μαζί με τις πικρόχολες εἰρωνεῖες καὶ τὴ γενικὴ περιφρόνηση. Θυσίαζαν τὴν ὥρα ἐκείνη τὰ πάντα, γιὰ νὰ φροντίσουν ἓνα ἄταφο νεκρὸ, ποὺ κρεμόταν πάνω στὸ ἀτιμωτικὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, ὡς ὁ τελευταῖος κακοῦργος. Διακινδυνεύαν ὄχι μόνο τὴν ὑπόληψη καὶ τὴ λαμπρὴ σταδιοδρομία τους, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ τους γιὰ ἓνα περιφρονημένο κατάδικο, προδομένο, ἐγκαταλελειμμένο ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του, χλευασμένο ἀπὸ τὸν ὄχλο, καταδικασμένο στὴν ἐσχάτη τῶν ποιῶν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη πολιτικὴ ἐξουσία. Ἐόδευε ὁ Νικόδημος μιὰ ὀλόκληρη παρουσία «φέρων μῖγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡς λίτρας ἑκατόν» (Ἰωάν. ιθ' 39), χάρη ἐνὸς νεκροῦ ἀπὸ τὸν ὁποῖο τίποτα πιά δὲν μποροῦσε νὰ περιμένῃ.

Οἱ ἄνθρωποι προσφέρουν συνήθως τις ὑπηρεσίες τους, ὅταν ἐλπίζουν σὲ ἀνταπόκριση, σὲ ἀμοιβή, σὲ προβολή, σὲ διαφήμιση. Εὐκόλα σπεύδουν νὰ δώσουν τὸ «πάρων», νὰ «στρατευθοῦν», νὰ βοηθήσουν, νὰ «τεθοῦν στὴν ὑπηρεσία», νὰ χειροκροτήσουν τὸν ἰσχυρὸ, αὐτὸν ποὺ διαθέτει δόξα καὶ ἐξουσία, ἀποβλέποντας στὴ δική τους προβολὴ καὶ ἀνταμοιβή. Προσπαθοῦν νὰ ξεγελάσουν τὸν ἑαυτό τους καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι ὑπηρετοῦν ιδέες, ἱερους σκοπούς, τὴν Πατρίδα, τὴν Ἐκκλησία, τὴν κοινωνία, ἐνῶ διακονοῦν τις φιλοδοξίες τους καὶ γιγαντώνουν τὸ ὑπερτροφικὸ ἐγὼ τους. Λησμονοῦν τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ ταπεινοῦ αὐτοῦ ἐργάτη τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι «*ἄμωθος ἡ ἀρετὴ, ἵνα ἀρετὴ μείη*». Πόσο δυσκίνητοι ὅμως γίνονται οἱ ἴδιοι αὐτοί, ὅταν ἡ προσφορὰ τους δὲν διαφημίζεται, τὸ ἔργο τους δὲν ἀναγνωρίζεται, οἱ κόποι τους δὲν προβάλλονται, οἱ ἄγῶνες τους δὲν χειροκροτοῦνται! Ἡ ὑποκρισία καὶ ὁ φαρισαϊσμός ποὺ «σαλπίζουν» «ἐν ταῖς

συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ρύμαις ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων» (Ματθ. στ' 2). Ἡ καπηλεία τῆς ἀρετῆς ποὺ μισεῖ ὁ Θεὸς καὶ ἀποστρέφονται οἱ ἄνθρωποι.

Ἔτσι εἶναι. Νὰ στέκεσαι πλάι στὸν ἰσχυρὸ, στὸν ἀξιωματοῦχο, στὸν πλούσιο, στὸν φημισμένο καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῆς δὲν εἶναι δύσκολο οὔτε ἀπατεῖ ἀρετὴ ἢ προσπάθεια ιδιαίτερη. Ἡ δυσκολία βρίσκεται ἄλλου. Νὰ ὑπηρετῆς τὸν φτωχὸ, τὸν ταπεινὸ, τὸν καταφρονημένο. Νὰ ὑπερασπίζεσαι τὸν διωγμένο, τὸν συκοφαντημένο, αὐτὸν ποὺ εἶχε δόξα, ἐξουσία, πλοῦτη καὶ ἔχασε σὲ μιὰ στιγμή τὰ πάντα. Καὶ τώρα δέχεται τὴν περιφρόνηση, τὸν ἄδικο παραμερισμό, τις ὕβρεις, τὴν ἀχαριστία.

Χρειάζεται δύναμη πνευματικὴ, ἀληθινὴ ἀρετὴ καὶ βαθιὰ καλλιέργεια ψυχῆς, γιὰ νὰ μὴν ἐξαρτᾶς τὴν προσφορὰ σου ἀπὸ ἀνταποδοτικὸς μικροῦπολογισμούς καὶ σκοπιμότητες καὶ νὰ ἀποβλέπης μονάχα στὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀγάπης καὶ στὴν ἀξία τοῦ συνανθρώπου σου ποὺ ὑπηρετεῖς καὶ στὸν Θεὸ ποὺ στὸ προστάζει.

Ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικόδημος προσφέροντας μὲ ἀνιδιοτέλεια τις ὑπηρεσίες τους στὸν καταφρονημένο καὶ ἐγκαταλελειμμένο ἀπὸ ὅλους Κύριο, τὴν ὥρα ἐκείνη ἐξιλέωναν, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴν ἀνθρωπότητα γιὰ τὴν τρομερὴ ἀχαριστία της καὶ τὸ ἀποτρόπαιο ἐγκλημά της. Ἐκαναν μιὰ μεγαλειώδη πράξη τιμῆς καὶ θάρρους, γιὰ νὰ ἀντισταθμίσουν τὴν ἀτιμωτικὴ περιφρόνηση ἐνὸς ἀχάριστου λαοῦ στὸν Εὐεργέτη του. Τιμοῦσαν τὸν «τεθεωμένον» μεγάλο νεκρὸ, ἀλλὰ τιμοῦσαν συγχρόνως τὰ μεγάλα ἰδανικά τῆς εἰλικρινοῦς ἀφοσιώσεως, τῆς ἀνιδιοτελοῦς προσφορᾶς, τῆς βαθιᾶς ἐγνώμοσύνης, τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ὅ,τι δηλαδὴ ἀναδεικνύει τὸν ἄνθρωπο ἀληθινὸ ἄνθρωπο.

Ἡ ἀνθρωπότητα στὴν πιὸ σκοτεινὴ στιγμή τῆς ἱστορίας της παρουσίασε δυὸ σπάνια φωτεινὰ μετέωρα θάρρους καὶ ψυχικοῦ μεγαλείου. Τὰ ἀκολουθοῦμε;

Γ.Β.Μ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Α'

Με τις εξελίξεις στα ευρωπαϊκά πράγματα και ειδικώτερα στις ανατολικές περιοχές κατά τον 17ο αιώνα, μία σημαντική αλλαγή στην κατάσταση του υπόδουλου ελληνισμού λαμβάνει χώρα στην μετὰ τὸ 1669 περίοδο και ἐντεῦθεν. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὴν πώση τοῦ Χάνδακος τὸ ἔτος αὐτὸ και τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἡ κυριαρχία τῶν Βενετῶν στὶς ἑλληνικὲς χώρες περιορίσθηκε σημαντικὰ και ἐνοποιήθηκε ὑπὸ τὴν κρατικὴ ἐξουσία τῶν Τούρκων, ὁ γεωγραφικὸς χώρος ὅπου ζούσαν οἱ Ἕλληνες, ἐν τούτοις, τὴν περίοδον αὐτὴν ἐκδηλώνεται μία ἀμψυ τῆς δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν συνεπεία κυρίως τῶν πολέμων ἐναντίον τῶν Εὐρωπαίων (Πολωνῶν, Αὐστριακῶν, Ρώσων).

Παράλληλα ἐντάθηκαν τὰ φαινόμενα ἐσωτερικῆς παρακμῆς στὴν κεντρικὴ ἐξουσία και στὴν ἐπαρχιακὴ διοίκηση, στὸν στρατιωτικὸν ὄργανισμό και στὸ οἰκονομικὸ και κοινωνικὸ σύστημα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Ἕλληνες κατόρθωσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὶς μεταβολὲς αὐτὲς και νὰ βελτιώσουν σημαντικὰ τὴν κατάστασή τους.

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα Ἕλληνες διορίζονται ὄχι μόνον μεγάλοι διερμηνεῖς τῆς Πύλης, ὅπως ἀπὸ τὰ τέλη τῆς προηγούμενης περιόδου, ἀλλὰ και διερμηνεῖς τοῦ στόλου και ἡγεμόνες τῆς Μολδαβίας και τῆς Βλαχίας. Ἀναπτύχθηκε ἔτσι ἡ τάξη τῶν Φαναριωτῶν και τὸ Γένος ἀπέκτησε παράλληλα πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία τότε και τάξη ἐμπείρων πολιτικῶν, πὺ ἀσχετα ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες, τὸ ὠφέλησε πολλαπλῶ και τὸ προστάτευσε σὲ κρίσιμες ὥρες.

Στὴν ἴδια περίοδο ἀκμάζουν οἱ θεσμοὶ

τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων και τὸ Γένος ἀπέκτησε βαθμιαῖα ἓνα εἶδος πολιτικῆς σὲ τοπικὴ κλίμακα ἡγεσίας, πὺ συμπίπτει συχνὰ μετὰ τὴν τάξη τῶν προκρίτων. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς τάξεως αὐτῆς τῶν Ἑλλήνων προκρίτων, εὐπόρων κτηματιῶν τῆς ὑπαίθρου κατὰ κανόνα, ἔγινε δυνατὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάρρευση τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος τῶν Ὀθωμανῶν και τὴν διαμόρφωση γενικὰ καθεστῶτος γαιοκτησίας, πὺ ἐπέτρεπε στοὺς ραγιάδες τὴν ἀποκτηση κτηματικῆς περιουσίας.

Ἐξ ἄλλου ἡ εἰρήνη πὺ ἐπεκράτησε ἀπὸ τὸ 1718-1768, ἀλλὰ και ἀργότερα, συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν αὐξηση τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ και ἐνόησε τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας. Ἔτσι πραγματοποιήθηκε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴ ραγδαία οἰκονομικὴ ἄνοδος τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι κατόρθωσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὶς εὐνοϊκὲς συνθήκες, τὶς ἀποτόκες τῶν διεθνῶν γεγονότων, ἰδιαίτερα μετὰ τὸ 1774, και νὰ σημειώσουν μεγάλες ἐπιτυχίες κυρίως στὸ ἐμπόριο και στὴν ναυτιλία.

Παράλληλα μετὰ τὴν οἰκονομικὴ ἄνοδο, και ὡς συνέπεια αὐτῆς ἄλλωστε σὲ ἰκανὸ βαθμὸ, παρατηρεῖται και μεγάλη πολιτιστικὴ πρόοδος. Νέα σχολεῖα ἰδρύονται, βιβλία κυκλοφοροῦν σὲ ὄλοένα μεγαλύτερους ἀριθμούς, εὐρύνεται ὁ κύκλος τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων. Ἐπιφανεῖς λόγιοι, οἱ Διδάσκαλοι, συνέβαλαν στὴν πνευματικὴ ἀνάπλαση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, γιὰ τὸν «*φωτισμὸ τοῦ Γένους*», ἐκδίδοντας τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφεῖς και μεταφέροντας τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα τῆς Εὐρώπης και τὶς νέες κατακτήσεις τῆς Ἐπιστήμης.

Ἡ χρονικὴ περίοδος αὐτὴ συμπίπτει μετὰ ἐκείνη, ἡ ὅποια στὴν ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊ-

κοῦ πνεύματος ἔχει ὀνομασθεῖ **ὁ αἰώνας τῶν Φώτων ἢ Διαφωτισμός**. Ὁ Διαφωτισμός, ὡς διευρωπαϊκὸ φαινόμενο πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ ἐπέκταση τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο φύσηξε ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση καὶ ἐντεῦθεν στὴ Δύση· εἰδικώτερα ἀναζητοῦμε τὴν μακρινή του ἀρχὴ στοὺς βρεταννοὺς φιλοσόφους P. Bayle (1647-1706) καὶ J. Locke (1632-1704) καὶ ἀκόμη πιὸ πίσω ὡς τὸν Gassendi (1592-1655).

Ὁ Kant γράφοντας ἀργότερα τὸ 1704 ἔνα μαχητικὸ δοκίμιο μὲ τὸν τίτλο: «*Τί εἶναι Διαφωτισμός*» καθορίζει τὸν χαρακτήρα τοῦ κινήματος αὐτοῦ μὲ τὸ παράθεμα ἀπὸ τὸν Ὁράτιο *sapere aude*, πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Αἰσχύλου «*τόλμησον... φρονεῖν*».

Τὸ κίνημα αὐτὸ πού ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, διεδόθη στὴν συνέχεια στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη, προσέλαβε ἕνα ἰδιότυπο χαρακτήρα στὴν Γαλλία, γιὰ νὰ ἐπιδράσει καὶ στὸν πνευματικὸ βίο τῆς Γερμανίας. Οἱ ιδέες πού υἱοθέτησε τὸ κίνημα αὐτὸ δὲν ἦταν μόνον ἡ ἀμφισβήτηση πάσης αὐθεντίας καὶ ἡ καθιέρωση τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ ὡς τῆς μόνης καὶ ἀσφαλοῦς πηγῆς τῆς γνώσεως μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐλευθερῆς κριτικῆς ἔρευνας, ἀλλὰ εἶχε ἐφαρμογὴ στὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴν ζωὴ των καὶ γιὰ τὰ πολιτεύματα μὲ τὴν υἱοθέτηση φιλελευθέρων ἀρχῶν.

Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ κινήματος διὰ τῶν παροικιῶν τοῦ ἀποδήμου ἑλληνισμοῦ, τῶν λογίων πού ἐσπούδαζαν στὴν Δύση, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ναυτικῶν, μεταφέρεται καὶ στὴν ὑπόδουλο ἑλληνικὴ κοινωνία. Γιὰ τὴν κοινωνία αὐτὴ, ἡ ὁποία δὲν εἶχε τὴν δυνατότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν νὰ παίξει δημιουργικὸ ρόλο στὴν περίοδο τῆς Ἀναγεννήσεως, ὥστε νὰ ὑπάρξει μιὰ ὁμαλὴ προσαρμογὴ στὶς συνθήκες αὐτῆς τῆς κινήσεως, ἡ εἰσορροπία τῶν ιδεῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ κατὰ τρόπον μεταπρατικόν, ἦταν φυσικὸν νὰ ἔχει καὶ τὶς ἀνάλογες συνέπειες καὶ ἀντιδράσεις. Ἄν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία

εἶχε ἐκπεφρασμένη διδασκαλία, τὴν ὁποία ὄφειλε νὰ προασπίσει ἔναντι τῶν «*καινῶν δαιμονίων*», ὁ παλαιὸς ἑλληνικὸς κόσμος, ὕστερα ἀπὸ τὴν παρακμὴ καὶ τὴν πτώση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ὑποταγὴν του ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία, δὲν διέθετε μιὰ συγκεκριμένη ἰδεολογία καὶ ἔτσι ἀποτελοῦσε ἐν πολλοῖς εὐπλαστὴ ὕλη γιὰ τὶς καινούργιες ζυμώσεις. Τοῦτα ὅλα βέβαια ἰσχύουν στὸ ποσοστὸ πού τὸ ἐπιτρέπουν οἱ ὅροι τῆς Παιδείας καὶ τῆς οικονομικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, ὅπου ἐναλλακτικὰ καὶ μὲ διαδοχικὲς ἀλληλεπιδράσεις ἀκμάζουν τὰ συστατικὰ αὐτά, ὅποτε ἐκεῖ θὰ πρέπει νὰ ἀναμένονται ἐντονότερα οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ὅπως ἐλέχθη, ἦταν ἀδύνατον ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ συμμετέχει στὴν διαμόρφωση τῶν ἀρχῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ, τόσο γιὰ λόγους ἱστορικοῦς (Ὁθωμανικὴ κατοχὴ), ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ γενικωτέρου πολιτιστικοῦ προσανατολισμοῦ. Ἡ ἐπαφή της μὲ τὸ ρεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ ἔγινε ἀποσπασματικὰ καὶ μᾶλλον ἐπιφανειακά. Οἱ δυτικοὶ τρόποι θὰ συναντήσουν ἰσχυρὴ ἀντίδραση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, πού συσπειρώνονται γύρω ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Ἀνατολῆς, ὡς κέντρο τῆς ὁποίας ἀναγνωρίζεται ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Ἡ ἀντίδραση δὲν ἦταν ἀνεξήγητη, οὔτε καὶ ἐν πολλοῖς ἀδικαιολόγητη, ὥστόσο ἐκφράζει ἕνα ἱστορικὸ παράδοξο, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη ὅτι οἱ βασικὲς ἀρχές τοῦ Διαφωτισμοῦ δὲν ἦσαν ἐντελῶς ξένες πρὸς τὴν ἑλληνικὴ παράδοση καὶ παιδεία καὶ συνεπῶς ἡ πολιτιστικὴ ἀντιπαράθεση θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἠπιώτερη καὶ ἐκάλυψε μάλιστα σχεδὸν ὅλο τὸ φάσμα τῶν ἐκφάνσεων τοῦ πνευματικοῦ κλίματος τῆς Ἀνατολῆς (ἀπὸ τὴν θρησκεία μέχρι καὶ τὴν γλώσσα).

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ρεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐξεπορευέτο ἀπὸ τὴν Δύση αἰτιολογεῖ σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὴν ἀντίδραση. Ὁ Δυτικὸς Διαφωτισμὸς πολεμώντας κυρίως τὴν

Παλική Ἐκκλησία προωθοῦσε συγκεκριμένα ιστορικά αἰτήματα καὶ στρατηγικές, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχαν καμμία σχέση μετὰ τὴν ἀντιδυτικὴ στάση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Στὸ κέντρο τῆς διαμάχης Διαφωτιστῶν καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρχαν κοινωνικά, ιστορικά καὶ πνευματικά αἰτήματα. Ὑπῆρχε ἡ μεγάλη καὶ κρίσιμη διαμάχη τῆς γενέσεως ἑνὸς νέου κόσμου, μιᾶς ιστορικῆς περιόδου. Ἀντίθετα ἡ ἀντιδυτικὴ στάση τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν σχετίζεται μετὰ ζητήματα ἄμυνας στὶς κατακτητικὲς βλέψεις τῆς Δύσεως. Ὁ Διαφωτισμός, ἡ κορύφωση τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν ἰδεολογικῶν ἐξελίξεων, ὡς ἄλλη πλημμυρίδα κατακλύζει σὺνολη τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, ἐπιφέροντας ρήξη τῶν παλαιῶν πνευματικῶν σχέσεων καὶ μεταφυτεύοντας νέες, ὄχι πάντα ὡς ἄμεση κατάλυση τοῦ παλαιοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς νέα νοηματοδότηση καὶ ἐρμηνεία του. Ὁ ὀρθολογισμὸς τῶν Διαφωτιστῶν συμβαδίζει μετὰ τὸ κλίμα τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ τὴν ἀμφισβήτηση τοῦ παραδοσιακοῦ παιδευτικοῦ κοσμοειδώλου. Τὰ «εὐρωπαϊκὰ φῶτα» ἀποδυναμώνουν ἢ καὶ ἀποκλείουν τὰ «ιερὰ γράμματα» τῶν Κολυβάδων καὶ τὸ φυσικὸ ὑποσκελίζει τὸ ὑπερφυσικὸ, ἐξορίζοντάς το ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς κοινωνίας.

Β'

Ἀπὸ τὸ γαλλικὸ πρότυπο κυρίως ἀντλοῦν οἱ εἰσηγητὲς τοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν ὑπόδουλη Ἑλλάδα ἰδέες καὶ συνθήματα, ποὺ ἐκδηλώνεται μετὰ τὴν προτίμηση στὴν ἐκμάθηση τῆς γαλλικῆς γλώσσας καὶ τὴν μετάφραση καὶ κυκλοφορία γαλλικῶν βιβλίων. Γάλλοι οἰκοδιδάσκαλοι προσλαμβάνονται στὶς οἰκογένειες Φαναριωτῶν γιὰ τὴν διδασκαλία τῆς γλώσσας. Μαζὶ μάλιστα μετὰ τὴν γλώσσα ἔρχονται οἱ ἰδέες καὶ τὰ ἦθη, τὰ ὁποῖα εἰσάγονται μετὰ τὴν κυκλοφορία τοῦ ξένου ἐντύπου καὶ εἰδικότερα μετὰ τὴν ἀνάγνωση βιβλίων μικροῦ σχήματος «διὰ τὴν τσέπην κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν καινοτρό-

πων Γάλλων». Καὶ ἔστι ἀκριβῶς προσδιορίζεται καὶ ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῶν χρόνων τοῦ Διαφωτισμοῦ: Ἡ ἀνάγνωση δὲν εἶναι πιά προνόμιο εἴτε λειτουργημάτων τῶν λίγων, τῶν λογίων, τῶν ἀσχολουμένων συστηματικὰ μετὰ τὰ γράμματα, ἀλλὰ ἀπασχόληση κοινωνικῆ. Μάλιστα ἐπάνωμοι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ ὁ Ρήγας Φερραῖος, μεταξὺ τῆς ἄλλης πνευματικῆς τῶν δραστηριότητος, ἀσχολήθηκαν καὶ μετὰ μεταφράσεις γαλλικῶν ἔργων.

Χρονικὰ τὸ φαινόμενο τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ θὰ τὸ συναρτήσουμε ὅπως ὀλίποτε μετὰ τὸν δυτικὸ διαφωτισμὸ καὶ πῶς συγκεκριμένα θὰ δεχθοῦμε ὡς αἰσθητὴ τὴν ἀφετηρία του τὴν στιγμή κατὰ τὴν ὁποῖα ἀρχίζουν νὰ γίνονται πῶς πυκνὲς οἱ σχέσεις καὶ οἱ ἐπαφὲς μετὰ τὴν Δύση. Αὐτὰ μποροῦν νὰ τοποθετηθοῦν μετὰ ἀρκετὴ προσέγγιση γύρω στὸ 1750, ὅταν ἦδη εἶχε ἀνατεθεῖ σὲ ἑλληνικὰ χέρια ἡ ἐξουσία τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν, ὅπου δημιουργοῦνται πυρρῆνες δεκτικότητας τῶν δυτικῶν πολιτιστικῶν στοιχείων καὶ στὴν συνέχεια μετὰ τὴν συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), ἡ ὁποῖα συνετέλεσε ὡς ἓνα σημεῖο στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

Παράλληλα ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀναληφθεῖσα πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς παιδευτικῆς στάθμης τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων ἀναπτύσσεται καὶ κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴν καὶ μετὰ ἐντόνους ρυθμούς. Πέραν τῶν κοινῶν σχολείων τὰ ὁποῖα λειτουργοῦν σὲ ναοὺς, μονῆς καὶ τῖς οἰκίαις τῶν διδασκόντων καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Πάτριος ἱερομόναχος Μακάριος ἴδρυσε τὸ 1713 τὴν Ἀκαδημία τῆς Πάτμου καὶ τὸ 1714 ὁ μοναχὸς Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης τὴν Ἀθωνιάδα σχολή, τὴν ὁποῖα ἐλάμπρυνε ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις.

Ὅσον γιὰ τὴν διάσταση τοῦ χώρου ὅπου ἐκδηλώνεται ἐνεργότερα τὸ φαινόμενο τοῦ Διαφωτισμοῦ, θὰ τὸ συναντήσουμε στὰ με-

γάλα κέντρα άκμης του ελληνικού στοιχείου, όπως Βενετία, παραδουνάβιες ήγεμονίες, Σμύρνη, Ίωάννινα, νησιά του Αιγαίου και Θεσσαλία. Επίσης ή διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού στά Έπτάνησα, τά όποια εύρισκονται υπό την Ένετικήν κυριαρχία, άποτελεί περίπτωση, ή όποια προσεγγίζει με όσα συμβαίνουν στην Έλληνική παροικία της Βενετίας. Καί ή κοινωνία των Έλλήνων του Φαναρίου, παρά τις ιδιαίζουσες συνθήκες που επικρατούσαν στην Πόλη, επηρεάζεται σημαντικά από τις νέες ιδέες.

Έξ άλλου κατά την περίοδο 1725-1800 παρατηρείται σημαντική προοδευτική αύξηση του αριθμού των εκδόσεων των βιβλίων Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ενώ το 1725 αριθμούνται 107 εκδόσεις, το 1750 210, το 1775 455 και το 1800 749. Άρκεί νά σημειωθεί ότι από το σύνολον των εκδόσεων αυτών το 62% έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο, το 11% είναι γραμματικές και το υπόλοιπον 27% αναφέρεται σε ποικίλα θέματα. Η αύξητική τάση στον τομέα των εκδόσεων μαρτυρεί και την αντίστοιχη πνευματική άνύψωση του μορφωτικού επιπέδου και των ενδιαφερόντων των υποδούλων Έλλήνων.

Ειδικότερα στον τομέα του χριστιανικού έντύπου ή Έκκλησία σε εποχές πνευματικής ήρεμίας και ισορροπίας, δηλ. στο στάδιο του λεγομένου θρησκευτικού ούμανισμού, θά δώσει έργα τά όποια προορίζονται για την γενική προαγωγή του ποιμνίου της· όταν όμως ζει άλλες εποχές και έχει νά κάνει με πνευματικές άνησυχίες ή και με άμεσες ιδεολογικές επιθέσεις έναντίον της, είναι φυσικό νά σκληρύνει την στάση της και μέσα από τά βιβλία των όποιων επιμελείται την έκδοση θά περιλάβει ύλη περισσότερο μαχητική για την αντίκρουση των επιχειρημάτων των ιδεολογικών αντιπάλων της. Επίσης τυλώνονται φυλλάδια τά όποια έχουν περιεχόμενο από το ένδοξο ελληνικό ιστορικό παρελθόν, τά ποία άποσκοπούν στην ενημέρωση των αναγνωστών των και στην ένίσχυση του έθνικου των φρονήματος.

Γ'

Είς την πρώτην περίοδο του Έλληνικού Διαφωτισμού διακρίνονται τρεις προσωπικότητες, οι όποιες θεωρούνται φορείς των ιδεών αυτού, ό Θωμάς Μανδακάσης, ό Ίωσηπος Μοισιόδαξ και ό Εύγένιος Βούλγαρις. Άκριθέστερα από κάθε άλλο σύγχρονο έργο έκφράζει το πνεύμα της εποχής ή έκδοθείσα το 1780 σε έναν τόμο «*Άπολογία*» του Μοισιόδακος. Ό Μοισιόδαξ άσχολείται με τά μαθηματικά, την έπιστήμη «*που καταρτίζει τον νοϋν και καθιστά αυτόν γνώστην όντως διαιτητήν της άληθείας*» και με την φιλοσοφία του John Locke. Είναι συγχρόνως όπαδός του ήλιοκεντρικού συστήματος του Κοπερνίκου, το όποϊον άποδέχονται επίσης ό Βενιαμίν ό Λέσβιος, ό Κοδρικας, ό Μπαλάνος Βασιλόπουλος. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο νά σημειωθεί ότι ό Εύγένιος Βούλγαρις, ό τόσον έλευθερόφρων διανοητής, δέν τό άποδέχεται και υιοθετεί το σύστημα του Τύχωνος, ένα μέσον τύπο μεταξύ του Κοπερνικείου και του Πτολεμαϊκού συστήματος. Άντίθετα ό Σέργιος Μακραιός, ίσως και με υποκίνηση του Πατριαρχείου, είχε συντάξει το 1727, έκδοθέν στην Βιέννη, σύγγραμμά με τίτλο: «*Τρόπαιον εκ της Έλλαδικής πανοπλίας κατά των όπαδών του Κοπερνίκου εν τρισίν διαλόγοις*».

Ό Θωμάς Μανδακάσης, ιατρός και λόγιος από την Καστοριά, συνέγραψε έργα της ειδικότητάς του και διηύθυνε επί άρκετόν την σχολή της Καστοριάς και άποτέλεσε τον σύνδεσμον μεταξύ των παλαιότερων κινήσεων του Έλληνικού Διαφωτισμού με τον Κοραή. Όμως κορυφαία μορφή αυτού υπήρξε ό Εύγένιος Βούλγαρις (1716-1806). Ό καθηγητής Χρ. Πατρινέλης τον χαρακτηρίζει «*ως τον πρωτόκλητον και κορυφαϊον των άποστόλων του Έλληνικού Διαφωτισμού*» και τον όποϊον θεωρεί ότι «*άποτελεί σταθμό μέγιστο στην ιστορία της νεοελληνικής παιδείας*». Κερκυραϊός την καταγωγή, μετά τις βασικές του σπουδές στην πατρίδα του καθώς και στην Άρτα και τά

Ίωάννινα, όλοκλήρωσε τήν όλη του έπιστημονική κατάρτιση στην Πατάδια τής Ιταλίας, όπου έπιδόθηκε και στην εκμάθηση των ευρωπαϊκών γλωσσών και βραδύτερον τής Έβραϊκής, Άραβικής και Χαλδαϊκής γλώσσας. Στην συνέχεια έδίδαξε στις πλέον όνομαστές σχολές τής έποχής, όπως στα Άμπελάκια τής Θεσσαλίας, στα Ίωάννινα, στην Άθωνιάδα Σχολή και στην Πατριαρχική Σχολή στην Πόλη, γενόμενος, μαζί με τον συμπατριώτη του τόν Νικηφόρο Θεοτόκη, είσηγητής των θετικών έπιστημών στην υπόδουλη Ελλάδα. Άντικείμενο τής διδασκαλίας του μεταξύ των άλλων ήσαν τά σύγχρονα για τήν έποχή του φιλοσοφικά συστήματα του Leibnitz και του Wolff, όπως και ή έμπειριοκριτική θεωρία του Locke. Ήθελε με τόν τρόπον αυτόν να μεταδώσει στην σπουδάζουσα νεολαία τά επικρατούντα στην Ευρώπη πνευματικά ρεύματα και να διεγείρει τό ένδιαφέρον των νέων για τήν μελέτη και τήν έρευνα τής φύσεως. Ύπηρξε πολυγραφότατος και από τους σοφώτερους συγγραφείς του 18ου αιώνα. Συνέγραψε διδλία με ποικίλα θέματα: Φιλοσοφικά, Άστρονομικά, Μαθηματικά, Φυσική, Θεολογία, όπως και πολλές μεταφράσεις έργων αρχαίων και νεωτέρων σοφών. Κλασικό μεταξύ των έργων του είναι ή «Λογική» έξ 600 σελίδων εκδοθέν τό 1766. Στο σύγγραμμά του αυτό κάνει μία υπέρβαση τής φιλοσοφίας των αρχαίων και αναφέρεται στην μεταναγεννησιακή φιλοσοφία, μνημονεύοντας τόν Καρτέσιον, τόν Hobbes, τόν Locke, τόν Newton και τόν Leibnitz. Στην μακρά διδακτική του δράση ανέδειξε πολλούς μαθητές, μεταξύ των οποίων και τόν Άθανάσιον τόν Πάριον (μετέπειτα σχολάρχη τής Σχολής τής Χίου) και τόν Σέργιον Μακραιόν, καθηγητήν στην Σχολή των Άγραφων και τής πατριαρχικής Σχολής Κωνσταντινουπόλεως.

Στήν διδασκαλική του σταδιοδρομία λόγω των νεωτεριζουσών απόψεών του συνήνητησε πολλές αντιδράσεις, πράγμα που τόν ανάγκασε να παραιτηθεί άλληλοδιαδό-

χως από τις σχολές Ίωαννίνων, Άθω και τής Κωνσταντινουπόλεως. Έτσι ό Βούλγαρις απέδήμησε στην Ευρώπη, άσχολούμενος με τό συγγραφικό του έργο και τήν εκδοχή των συγγραμμάτων του, για να καταλήξει στην Ρωσία, όπου κατ' έπιθυμία τής αυτοκράτειρας Αικατερίνης Β' έξελέγη έπίσκοπος Σκλαβενίου και Χερσώνος.

Για τήν προσωπικότητα και τό έργο του μίλησαν και έγραψαν πολλοί σύγχρονοί του και μεταγενέστεροι. Ένδεικτικά θα αναφέρουμε τήν γνώμη του Άδαμαντίου Κοραή, ή όποία έχει ιδιαίτερη σημασία, δεδομένου ότι οι δύο άνδρες είχαν αντίθετες απόψεις στο γλωσσικό και σε άλλα ζητήματα. Έγραψε λοιπόν ό Κοραής στα γαλλικά τό έτος 1803 για τόν Βούλγαρι: «Αυτός ό άξιος τιμής ιεράρχης είναι ό πρύτανις των διανοουμένων του Έθνους. Ύπηρξε ένας από τους πρώτους που συνέβαλαν περισσότερο άποτελεσματικά στην ήθική επανάσταση που γίνεται αυτήν τήν στιγμή μεταξύ των Ελλήνων». Συνοδοιπόρος και μιμητής του πνευματικού έργου του Βουλγάρους υπήρξε ό κατά 15 έτη νεώτερος και συμπατριώτης του Νικηφόρος Θεοτόκης, ό όποιος μετά από τις σπουδές του στην Ιταλία, έδίδαξε στην πατρίδα του τήν Κέρκυρα, στην Κωνσταντινούπολη, και κατόπιν στο Ίάσιον, διδάσκων μαθηματικά και φυσική, θεολογία και φιλοσοφία. Άλλά, όπως και ό Βούλγαρις, συνήνητησε και αυτός τις αντιδράσεις των συντηρητικών κύκλων και κατέφυγε στην Λειψία, όπου συνήνητησε τόν Βούλγαρι, με τόν όποιον συνεδέθη με στενή φιλία, για να τόν διαδεχθεί βραδύτερον στον άρχιεπισκοπικόν θρόνον στην Χερσώνα.

Δ'

Δέν ήσαν μόνον ό Βούλγαρις και ό Θεοτόκης οι μόνοι κληρικοί είσηγητές των νέων έπιστημονικών γνώσεων στο υπόδουλο Γένος. Μεταξύ αυτών διακρίνεται ό εκ Κορινθίας Χρυσάνθος Νοταράς, Πατριάρχης Τεροσολύμων. Σπουδασμένος στην Πατριαρχική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη,

στην Πάδοβα και τὸ Παρίσι, συγγραφέας ὄχι μόνον θεολογικῶν ἀλλὰ καὶ μαθηματικῶν καὶ γεωγραφικῶν διατριβῶν, ἰδρυτῆς σχολείων καὶ τυπογραφείων, ὁ Χρῦσανθος εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἐκπροσώπους τοῦ θρησκευτικοῦ οὐμανισμοῦ, πού κληροδότησε ὁ Κύριλλος Λούκαρις στὴν Ὁρθόδοξη Ἀνατολή. Εἶχε ιδιαίτερη ἐπίδοση στὴν Ἀστρονομία καὶ ἔστρεφε τὸ ἐνδιαφέρον του κυρίως στὰ ὑπάρχοντα τότε ὄργανα παρατηρήσεως, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατασκεύαζε ὁ ἴδιος καὶ ἄλλα τὰ ἐπρομηθεύετο ἀπὸ διάφορες εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Στὰ δῆματα τῶν προηγουμένων ἐβάδισε καὶ ὁ Βενιαμὴν ὁ Λέσβιος, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ σπουδὲς στὴν Δύση (Ἰταλία, Γαλλία) μετέβη στὴν Ἀγγλία προκειμένου νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸ περίφημο γιὰ τὴν ἐποχὴ του τηλεσκόπιο τοῦ Herschel. Πρόκειται γιὰ τὸ μεγάλο κατοπτρικό τηλεσκόπιο τῶν 40 ποδῶν πού κατεσκεύασε ὁ Herschel στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα. Στὴν συνέχεια ἐπέστρεψε στὴν ὑπόδουλη πατρίδα, ὅπου ἐδίδαξε (1800-1812) στὴν Σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν Ἀριθμητική, Γεωμετρία, Φυσικὴ, συγγράψας καὶ εἰδικὰ βοηθήματα ἐπ' αὐτῶν. Στὴν συνέχεια ἐδίδαξε στὸ Βουκουρέστι καὶ στὸ Ἰάσιον, ὅπου ἀνέλαβε καὶ καθήκοντα Διευθυντοῦ τῆς ἐκεῖ λεγομένης Αὐθεντικῆς Σχολῆς.

Ὁ ἄνθρωπος Γαζῆς, ὁ Διονύσιος ὁ Πύρρος ἀνήκουν καὶ αὐτοὶ στὶς ἐκκλησιαστικὲς μορφές, πού ἐσπούδασαν τὶς νεώτερες ἐπιστῆμες καὶ ἐδίδαξαν στὴν συνέχεια στὶς κατὰ τόπον σχολές.

Ἐπίσης πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς σπουδαμένους στὴν Δύση συνέβαλαν στὴν διάδοση τῶν νέων ἐπιστημονικῶν γνώσεων στὴν Ἑλλάδα, μεταφράζοντας ἀξιόλογα ἐπιστημονικὰ ἐγχειρίδια τῆς ἐποχῆς, ἢ συγγράφοντας ἰδικὰ τῶν ἔργα, βασισμένα στὴν ξένη διδασκαλία. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο Γαζῆ, ὁ Σέργιος Μακρᾶϊος, ὁ Π. Κοδρικᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας καὶ αὐτὸς ὁ Ρήγας Φερραῖος.

Οἱ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, πού ἀναφέρε-

θηκαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι συνάδελφοὶ τῶν, ἐργάστηκαν μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις, μὲ τὴν συγγραφή καὶ μεταφράσεις ἔργων, μὲ τὴν διδασκαλία τους, ὅπως καὶ μὲ σχόλια καὶ κριτικὰ δημοσιεύματα καὶ μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς θετικῆς ἐπιστήμης γενικώτερα. Οἱ πολεμικὲς ἀλλὰ οἱ γενικώτερες συνθήκες ζωῆς στὸ ὑπόδουλο γένος δὲν ἦσαν πρόσφοροι γιὰ παρόμοιο ἔργο. Καὶ ὅμως ἂν ἐκτιμήσουμε τὸ παραχθὲν συγγραφικὸ καὶ διδακτικὸ ἔργο τους στοὺς διαφόρους κλάδους τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ στὴν φιλοσοφία θὰ ἔχουμε ἐνώπιον μας ἕνα ἔργο ἄξιον θαυμασμοῦ γιὰ τοὺς πρωτοπόρους ἐκείνους ἄνδρες. Γιατὶ οἱ πνευματικοὶ αὐτοὶ καθοδηγητὲς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὄχι μόνον θυσιάσαν τὶς ποικίλες ἀνέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν μεγαλοπολέων, ἀλλὰ ἐργάστησαν μὲ ζῆλον καὶ ἐκῆρυσαν μὲ παρησία τὶς νέες ιδέες καὶ τὰ νέα φιλοσοφικὰ συστήματα, ἐνῶ παράλληλα διετήρησαν τὸν σεβασμὸ τῶν στὴν παράδοση καὶ στὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖο ἀντιμετώπισε τόσο καρτερικὰ τὴν σκληρὴ ἐποχὴ τῆς δουλείας γιὰ νὰ παραδώσουν ἄσβεστη τὴν φλόγα τῆς μαθήσεως στὴν ἐλεύθερη πλέον πατρίδα. Διετήρησαν στὴν πλειοψηφία τῶν τὴν πίστη στὴν ἀξία τοῦ πνεύματος καὶ στὸν Χριστιανισμὸ καὶ διαρκῶς ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν πίστη αὐτὴν ἀπέφεραν πλουσίους καρπούς.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἔργου τῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ εἰδικώτερα ἐκείνων πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν διδασκαλία τῶν πορισμάτων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὶς ἀντιδράσεις πού ἐσημειώθησαν κατ' αὐτῶν, ὁ ἀείμνητος καθηγητῆς τῆς Ἀστρονομίας Δημήτριος Κωτσάκης παρατηρεῖ: *«Γράφεται καὶ ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία καὶ γενικώτερα οἱ κληρικοὶ ἦσαν κατὰ κανόνα ἐναντίον τῶν νέων ιδεῶν, πού ἔφθαναν ἀπὸ τὴν Δύση καὶ ἐδιδάσκοντο στὶς διάφορες Σχολές ἀπὸ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδασαν στὶς δυτικὲς χῶρες. Αὐτὸ εἶναι ἐν γένει σωστὸ καὶ δύσκολα κανεῖς μπορεῖ νὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ. Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου ἀληθινὸ, ὅτι κατὰ κανόνα κληρικοί,*

ἢ κατὰ πλειονότητα κληρικοί, ἦσαν οἱ κήρυκες τῶν νέων ἐπιστημονικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων, αὐτοὶ ποὺ ἐδίδασκαν στίς διάφορες Σχολές ἢ συνέγραφαν ἔργα μὲ τὸ νέον πνεῦμα ἢ μετέφραζαν βιβλία ἀπὸ ἀνάλογα ἐπιστημονικὰ ἔργα δυτικῶν συγγραφέων καὶ ἐπιστημόνων. Ἐσημειώνοντο συχνὰ ἀντιδράσεις καὶ ἐγένετο πολεμικὴ ἐναντίον τῶν καθηγητῶν, εἰσηγητῶν νέων θεωριῶν. Αὐτοὶ ὅμως ἐπέμεναν στίς ἀπόψεις των καὶ ἄλλαζαν Σχολές καὶ χώρους διδασκαλίας τῶν ἰδεῶν τους, ἀλλὰ δὲν ὑποχωροῦσαν. Ἦταν ὅμως φρεσικὴ καὶ δικαιολογημένη ἢ ἀντίδρασις αὐτή, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κύκλους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ διάφορα ἄλλα κοινωνικὰ στρώματα καὶ καταστάσεις, πράγμα ποὺ ἴσως καὶ σὲ ἄλλες ἐποχὲς παρατηρεῖται, ὅπως καὶ στὴν δική μας. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δύσκολα δέχεται καὶ ἀφομοιώνει πολλὲς νέες ριζοσπαστικὲς συλλήψεις καὶ θεωρίες, ἰδέες καὶ ἀπόψεις, ποὺ εἶναι καινοφανεῖς»*

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον τὰ πορίσματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν ζητήματα καὶ ἀντιθέσεις στοὺς κύκλους τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς. Ἕνα ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖο διχάζει τοὺς ἐκπροσώπους τῶν πνευματικῶν αὐτῶν κινήσεων, εἶναι καὶ τὸ θέμα τῆς γλώσσας, τὸ ὁποῖο ἀπετέλεσε ἕνα ἀπὸ τὰ κείρια προβλήματα τοῦ Διαφωτισμοῦ. Μέσα λοιπὸν σὲ αὐτὸ τὸ κλίμα τοῦ γενικοῦ προβληματισμοῦ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα προτάθηκαν οἱ πιὸ ἀντίθετες καὶ ἀσυμβίβαστες μεταξύ των λύσεις. Ἡ μία ἦτο ἡ συστηματοποίηση καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ ἡ χρησιμοποίηση ἀποκλειστικὰ τῆς λαϊκῆς γλώσσας, ὥστε νὰ ἀρθεῖ ἔτσι ἡ δυσχέρεια γιὰ τὴν διάδοση τῶν φώτων σὲ ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας. Ἡ ἄλλη ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἀρχαίας γλώσσας, τοῦ ὄργανου δηλ. ποὺ φέρνει μαζί του τίς ἀρχαῖες πνευματικὲς ἐπιδόσεις καὶ ὑπόσχεται, σύμφωνα μὲ τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς, ἀνάλογες εἰς τὸ

μέλλον ἐπιτεύξεις. Ὁ Κοραῆς κλίνει πρὸς τὴν πρώτη λύση ἀποκλείει τὴν ἐπάνοδο πρὸς τὴν ἀρχαία γλώσσα καὶ δὲν δέχεται καμμιά ἐπιβολὴ σχετικὰ συμφωνεῖ μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς δημοτικῆς στὰ οὐσιαστικὰ σημεία καὶ μάλιστα στὸ βασικὸ: «μόνος ὁ καιρὸς ἔχει τὴν ἐξουσία νὰ μεταβάλλει τῶν ἐθνῶν τὰς διαλέκτους» ὑποστηρίζει. Διαφωνεῖ ὅμως μὲ τοὺς ἀκράιους θιασῶτες τῆς δημοτικῆς λαλιᾶς στὰ ἐπὶ μέρους. Θέλει δηλ. νὰ προηγηθεῖ μία συστηματοποιημένη ἐργασία καὶ νὰ γίνῃ ἕνα γενναῖο ξεκαθάρισμα τοῦ λεξιλογίου καὶ μία ἀνάλογη ἐπεξεργασία τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, μὲ βάση ὅμως πάντοτε τὴν πραγματικὴ κατάστασις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὰ χρόνια του.

Ε΄

Μὲ τὴν ἐν γένει ἐξάπλωσις τῆς παιδείας καὶ τὴν διεύρυνση τῶν ἐνδιαφερόντων στὸ εὐρύτερο κοινὸ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰ. καὶ τίς πρώτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰ. ἔχομε τὴν ἐμφάνισις τῶν πρώτων περιοδικῶν στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι ξεκινοῦν νὰ βγάλουν τὴν «*Εφημερίδα*» τους στὴν Βιέννη, μὲ σκοπὸν νὰ παρέχουν μιὰ ἐκλογή «*ἀξιολογητῶν πραγμάτων, ὄχι μόνον πολεμικῶν, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶν καὶ μάλιστα οἰκονομικῶν*». Τὸ φύλλο θὰ συνεχίσει τὴν ἔκδοσή του πάντοτε στὴν ἴδια γραμμῆ, θὰ κλείσει ὅμως μὲ ἀπόφασις τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, ὅταν οἱ ἐκδότες του ἀποδειχθοῦν ὅτι μετέχουν στὴν κίνησις τοῦ Ρήγα Φερραίου.

Μὰ ἡ κυρία ἔκφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιοδικοῦ Τύπου εἶναι ὁ «*Ερμῆς ὁ Λόγιος*». Ἀρχισε νὰ ἐκδίδεται τὸ 1811 καὶ σταμάτησε τὸ 1821. Δὲν εἶναι τὸ μόνον ἔφησαν καὶ ἄλλα στὴν ἴδια ἐποχῆ, ἀλλὰ μὲ μακρότερο καὶ ἄλλα μὲ βραχύτερον βίον. Ὁ «*Λόγιος Ἐρμῆς*» ὅμως ξεκινημένος ἀπὸ τὸν λόγιον ἀρχιμανδριτὴν Ἄνθιμο Γαζῆ, σύμφωνα μὲ ὑπόδειξις τοῦ Κοραῆ, ἔμεινε γενικῶς ἀρκετὰ κοντὰ στὴν γραμμῆ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ,

* Δημ. Δ. Κωτσάκη: «Διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ Ἀστρονομία 1453-1821» σελ. 135-136.

καλλιεργώντας με έποκλειστικότητα την λογιουσύνη και δημοσιεύοντας πολλές μεταφράσεις φιλολογικών ιδίως έργων. Την οικονομική ύποσθρήξη της έκδόσεως του περιοδικού αυτού είχε αναλάβει ο μητροπολίτης Ούγγροβλαχίας Ίγνάτιος. Ο Κοραΐς επιλέγοντας τον Άνθιμο Γαζή για την διεύθυνση του περιοδικού έγραφε: «*Επιτηδειότερα της τοιαύτης έφημερίδος σύνταξιν δέν γνωρίζω παρά εκείνην του σοφου Άρχιμανδρίτου και φίλου μου Άνθιμου Γαζή*». Ο «*Ερμής ό Λόγιος*» έγινε πραγματικός φάρος έθνικου διαφωτισμού. Πήρε πάντα όρθή θέση σέ όλα τά προβλήματα του Έλληνισμού. Έπάνω από όλα ύποστήριξε την ίδρυση σχολείων, την μετεκπαίδευση δασκάλων στην Εύρώπη, την έκδοση βιβλίων. Οί σελίδες του περιοδικού αυτού έδωσαν τό πνευματικό μάννα στο δούλον Γένος. Τά άρθρα του, γραμμένα άπο διακεκριμένους λογίους της έποχής, άφύπνισαν, έφώτισαν, καθοδήγησαν. Έγιναν οί πρώτες επάλξεις του άγώνα και οί πρώτες κραυγές του στενάζοντος Γένους προς τους φιλολογικούς και πολιτικούς κύκλους της Εύρώπης.

Έξ άλλου και άλλοι λόγοι κληρικοί συνείργησαν στο εύρύ έργον του Έλληνικού Διαφωτισμού. Ο Νεόφυτος Δούκας, πέραν του αξιολόγου διδακτικού και κηρυκτικού έργου του, υπήρξε άκαταπόνητος εργάτης του γραπτού λόγου. Ογδόντα τόμοι είναι τά κείμενα των αρχαίων συγγραφέων, τά όποια εκδόθηκαν άπό τον χαλκέντερον αυτόν κληρικόν. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται ή δεκάτομη έκδοση του Θουκυδίδη, επτά τόμοι του Άρριανού, οί λόγοι των Άθηναίων ρητόρων, οί τραγωδίες του Αίσχύλου, του Σοφοκλή και του Εύριπίδη, τά έπη του Όμήρου κ.ά. Τό συγγραφικό του έργο τον έκανε γνωστόν στους φιλολογικούς κύκλους της Εύρώπης, δεδομένου ότι την έποχή εκείνη οί εκδότες των αρχαίων Έλλήνων συγγραφέων έσπάνιζαν. Πολλοί εύρωπαίοι φιλόλογοι, εκτιμώντας τό έργο του, παρέπεμπαν στά συγγράμματά του, προσθέτοντας

την φράση: «*Ducas dixit*». (=ό Δούκας τό είπε.

ΣΤ'

Παρά τό γεγονός ότι πλείστοι όσοι κληρικοί αλλά και λαϊκοί με έκπεφρασμένη την εύσέβειά των άνήκαν στους φορείς του νέου πνεύματος του Διαφωτισμού, έντούτοις υπήρξε και ή συντηρητική πτέρυγα της Εκκλησίας, ή όποία είδε με καχυποψία τό κίνημα αυτό και άντέδρασε έντονα. Τό γεγονός, όπως έγράφη λεπτομερέστερα προηγουμένως, ότι οί περισσότεροι άπό τους Διδασκάλους του Διαφωτισμού άναγκάσθηκαν νά διακόψουν την διδασκαλία τους στις διάφορες σχολές και νά μετακινηθούν σέ άλλες, προκειμένου νά συνεχίσουν τό διδακτικό τους έργο, είναι προφανώς άποτελεσμα αυτόν των άντιδράσεων.

Στό πρώτο στάδιο -έως τό 1770 περίπου- οί ζυμώσεις και οί άντιδράσεις που προκαλούσαν οί καινοφανείς αυτές ιδέες περιορίζοντο στον φιλοσοφικό (με την εύρύτερη έννοια) τομέα. Η Έκκλησία προσανατολισμένη προς τον παραδοσιακόν άριστοτελισμόν άντιδρούσε με ήπιότητα μάλλον στις σποραδικές άπόπειρες εισαγωγής των άπόψεων των νεωτέρων φιλοσόφων. Άπό τό 1770 και έπειτα τά φαινόμενα αυτά πληθαίνουν οί «*λιμπερτίνοι*», οί «*βολταιρόφρονες*», οί «*νατουραλιστές*» ξεφυτρώνουν παντού, ιδιαίτερα στα άστικά κέντρα. Η Έκκλησία προασπίζουσα την διδασκαλία της καταγγέλλει και καταδικάζει τις ιδέες εκείνες που άντιτίθενται σέ αυτήν. Ο Νικηφόρος Θεοτόκης δημοσιεύει τό 1794 ένα πολυσέλιδο βιβλίο, άναιρετικό των άπόψεων του Βολταίρου, άπό τό όποιον όμως ό "Έλληνας άναγνώστης πληροφορείται πλείστα όσα της διδασκαλίας του Βολταίρου τά όποια άλλίως δέν είχε την εύκαιρία νά τά μάθει άπό έλληνικές πηγές. Εκ του λόγου αυτού ένας λόγιος, άνήκων στο πατριαρχικό περιβάλλον, προλογίζοντας την μετάφραση κάποιου άναιρετικού έργου, αναρωτιέται μήπως θά ήταν προτιμώτερο

για τους νέους, να μην εκτίθενται οι γνώμες αυτές των άσεβων, έστω και αν αυτές με τον τρόπον αυτόν πρόκειται να πολεμηθούν. Το 1801 ο Νικόδημος ο Άγιορείτης, που εκπροσωπεί λαμπρά την Ορθοδοξία στην εποχή του, γίνεται πολύ πιο «κατηγορηματικός» λέγοντας: «*ὁ φρόνιμος καὶ αὐτὰ τὰ ἀνααιρετικὰ βιβλία τῶν ἀθέων ἄς μὴν τὰ ἀναγιγνώσκει. Βλάπτουσι γὰρ τοὺς ἀδυνάτους (ἴνα μὴ λέγω καὶ τοὺς δυνατούς) εἰς τὴν πίστιν.*»

Σημαντικός επίσης εκπρόσωπος τῆς συντηρητικῆς πτέρυγας ὑπῆρξε ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ἄνθρωπος με πλουσία συγγραφικὴ καὶ διδακτικὴ δράση. Μαθητὴς τοῦ Εὐγενείου Βουλγάρως στὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴ καὶ τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη στὴν Κέρκυρα, διδάσκαλος μετέπειτα στὶς σχολές Θεσσαλονίκης, Μεσολογγίου, Ἀγίου Ὁρους, καὶ Χίου ἐπιτέλεσε ἕνα θαυμάσιο διδακτικὸ καὶ ἔθναποστολικὸν ἔργο. Ἐντούτοις δὲν ταυτίσθηκε με τὶς νεωτεριστικὲς ιδέες τῶν δασκάλων του, παίρνοντας θέση ἄκρως συντηρητικὴ, ἀναφορικὰ με τὶς σχέσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ με τὴν Δύση: Τίποτε ἀπὸ τοὺς ξένους· νὰ μὴν πηγαίνουν νέοι στὴν Δύση οὔτε γιὰ σπουδές, οὔτε γιὰ ἐμπόριο· τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, τῶν ὁποίων ἐλέγχεται ἀκόμη ἡ τρέχουσα ἠθικὴ ζωὴ των. Αὐτὲς ἦσαν οἱ συμβουλές τοῦ Ἀθανασίου Παρίου πρὸς τὴν νεολαία τοῦ καιροῦ του.

Οἱ συντηρητικὲς αὐτὲς θέσεις ὀρισμένων σεβαστῶν εκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας, πού προαναφέρθηκαν δὲν ἦσαν οἱ μόνες. Ἰδιαίτερα στὸν χώρο τῶν λογίων τῆς Πόλης καὶ τῶν Παραδουνάβιων ἡγεμονιῶν δημιουργήθηκε ἕνα ἰσχυρὸ ρεῦμα κατὰ τῶν «*νεοφιλοσόφων*». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐμφανίζονται δύο κοινωνικὲς ὁμαδώσεις διακρινόμενες ἀπὸ τὸ ἰδεολογικὸ τους περιεχόμενο: Οἱ *συντηρητικοί* καὶ οἱ *προοδευτικοί*. Οἱ πρῶτοι κατηγοροῦν τοὺς δευτέρους, ὅτι μετὸν ὁδηγὸ τὴν γαλλικὴ διάνοηση διαταράσσουν τὴν κοινωνικὴ εὐταξία καὶ ἰσορροπία καὶ ὅτι ὑποσκάπτουν τὰ ἤθη. Ἀντιδρῶντας οἱ

προοδευτικοὶ ἀπαντοῦν με μία σκληρὴ κριτικὴ τοῦ «*κατεστημένου*», ἡ ὁποία περιέχεται σὲ κείμενα πού κυκλοφοροῦν ἀνανύμωως, ὅπως ἡ «*Ἑλληνικὴ Νομαρχία*», ὁ «*Ῥωσσοαγγλογάλλος*» ἢ ὁ «*Ἀνώνυμος τοῦ 1789*». Ἡ ἀντίθεση τῶν πρῶτων με τοὺς δευτέρους ἐμφανίζεται ἐπίσης με τὰ «*ἐπίσημα*» κείμενα τῆς «*Πατρικῆς*» καὶ «*Ἀδελφικῆς*» Διδασκαλίας (Πατριαρχείου - Κοραῆ).

Καὶ ὅμως οἱ ἰδεολογικὲς αὐτὲς ἀντιθέσεις μέσα στοὺς κόλπους τῆς ὑπόδουλης ἑλληνικῆς κοινωνίας δὲν εἶχαν καμμιά δυσμενὴ ἐπίδραση στὴν ἐπαναστατικὴ συνείδηση γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ, πού ἐκαλλιιεργεῖτο σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις.

Τὸ φαινόμενο ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἰσχυροτάτη ἔλξη, πού ἀσκούσε στὶς ψυχὲς τῶν ὑποδοῦλων τὸ ἄσβεστο καὶ ἀκαταμάχητο ὄνειρο τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, μπροστὰ στὸ ὅποιο ὅλα τὰ ἄλλα ἔσθηναν, καὶ πρὸς τὸ ὅποιο ὅλοι συνέκλιναν καὶ συμφωνοῦσαν. Ἡ ἐπαναστατικὴ συνείδηση καὶ ἰδεολογία τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἄλλωστε δὲν προσιδιάζε σὲ μία μόνον κατηγορία τοῦ πληθυσμοῦ καὶ σὲ ἕνα κοινωνικὸ στρώμα, εἶχε ἐξαπλωθεῖ παντοῦ. Εἶχε ἀποβεῖ ἡ ἰδεολογία τοῦ Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων ὅπου γῆς, διαμονῆς ἢ δραστηριότητος ἐπαγγέλματος, οικονομικῆς ὑποστάσεως, κοινωνικῆς θέσεως ἢ μορφώσεως. Οἱ ἀγράμματοι καὶ οἱ ἀμόρφωτοι (καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἡ πλειοψηφία) μετεῖχαν σὲ αὐτὴν, χάρη στὴν διάδοση τῶν νέων μηνυμάτων ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ἀπὸ ἑλληνικὴ καρδιά σὲ ἑλληνικὴ καρδιά, με τὴν μεσολάβηση τῶν γραμματισμένων καὶ τῶν ἐνημερωμένων, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουν πρῶτα ἐντρυφήσει στὸν Βολταῖρο ἢ στὸν Μιραμπώ. Σὲ ἐσχατὴ ἀνάλυση ἡ ἐπαναστατικὴ ἰδεολογία μετᾶλλαξε ραγιάδες καὶ ἀποδήμους σὲ ἐθνικὸ μὸρφωμα, στὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔγινε ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως τοῦ Γένους. Καὶ τὸ Γένος τὴν ἄκουσε. Καὶ ὑπάκουσε στὸ κάλεσμά της.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΟΤΑΝ ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Πριν από μερικές δεκαετίες, τότε που δέν υπήρχε τηλεόραση στην πατρίδα μας, την εποχή του ραδιοφώνου, ακούγονταν μεταξύ άλλων ή έκπομπή: «Όταν οι μεγάλοι διαφωνούν στην έρμηνεία». Έργα μεγάλων δημιουργών μεταδίδονταν διαδοχικά παιγμένα από διαφορετικές όρχηστρες και με διαφορετικούς διάσημους μαέστρους, οι όποιοι προσπαθοῦσαν σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ προσεγγίσουν ὅσο μπορούσαν περισσότερο τὶς συλλήψεις, τὶς προθέσεις καὶ τὶς ἐμπνεύσεις τῶν μεγάλων δημιουργῶν καὶ νὰ κάμουν τὸ ἔργο προσιτὸ στὸ εὐρύτερο κοινό.

Στὰ ἔργα αὐτὰ υπήρχε ἡ παρτιτούρα, μετὶ τὶς ὁδηγίες τοῦ συνθέτη καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ στὶς ἐκτελέσεις διέκρινε κανεὶς τὶς διαφορὲς, ποὺ ἀπηχοῦσαν ἐν πολλοῖς τὶς προτιμήσεις καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ μαέστρου καὶ τὶς ἱκανότητες τῶν μουσικῶν.

Σὲ πιὸ σύγχρονα ἔργα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀκούγονταν σ' αὐτὴ τὴ σειρά ἐκπομπῶν, μία ἀκολουθία πειραματισμῶν καὶ ἀναζητήσεων ὁδήγησε στὴν εἰσαγωγή τυχαίων στοιχείων σύμφωνα με ὀρισμένες τεχνικές, δημιουργήθηκε ἡ ἀλεατορική μουσική καὶ μῆκε ἡ ἔννοια τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ στὴ μουσική ἔκφραση καὶ τεχνοτροπία γνωστῶν συνθετῶν μετὶ ποικίλους βαθμοὺς ἐλευθερίας καὶ ἐνῶ σημειώθηκε σημαντικὴ πρόοδος στὶς τεχνικὲς πιστῆς ἀναπαραγωγῆς τοῦ ἤχου, τὰ πράγματα μετὶ τὶς ἐρμηνείες ἐγίναν ἐν πολλοῖς ρευστότερα.

Αὐτὴ ἡ εἰκόνα τῶν διαφορετικῶν προσεγγίσεων ἐμφανίζεται συχνὰ καὶ στὴν Ἐπιστήμη, ὅταν οἱ μεγάλοι διαφωνοῦν. Καὶ ἐδῶ τὰ πράγματα γίνονται πιὸ δύσκολα πολλὲς φορὲς, γιὰτὶ ἐνῶ ἡ Τέχνη στέλνει συχνὰ μηνύ-

ματα ὑπαινικτικά καὶ ἀμφίσημα, «*φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ*» κατὰ τὸν Ἡράκλειτο (ἀπόσπ. 123) καὶ τὸ βιβλίο της κατὰ καιροὺς ἐπιδέχεται πολλαπλὲς ἀναγνώσεις.

Εἶναι ἐξᾴλλου γνωστὲς οἱ συνήθεις διχογνωμίες τῶν ἱστορικῶν, τῶν κοινωνιολόγων ἢ τῶν οἰκονομολόγων, εἰδικῶν σὲ ἐπιστήμες ὅπου ὑπειέρχονται πολλοὶ ἀστάθμητοι παράγοντες, ποὺ ἔχουν σχέση μετὶ τὴν ποικιλόμορφη ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ καὶ ἑτερότητα καὶ τὶς διαφορὲς στὴν ψυχροσύνθεση, τὴν παιδεία, τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο, τὴ φιλοσοφία, τὶς ἐμπειρίες ὅσων διαμορφώνουν καὶ ὅσων προσπαθοῦν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ ἱστορικά, κοινωνικά καὶ οἰκονομικά φαινόμενα ὅπου ἐμπλέκονται καὶ ἐπικρατοῦν κατὰ κανόνα μετὰ τῶν πρώτων τὸ τοῦ «κρείττονος συμφέρον» καὶ καμμιά φορὰ μετὰ τῶν δευτέρων ἰδεολογικὲς θέσεις ἢ προκαταλήψεις καὶ ποικίλες σκοπιμότητες.

Οἱ διχογνωμίες αὐτές, ἂν καὶ λιγότερο συνήθεις, ἐμφανίζονται καὶ στὶς θετικὲς ἐπιστήμες ὅπως ἡ Ἀστρονομία καὶ ἡ Φυσικὴ καὶ ἐκδηλώνονται καμμιά φορὰ μετὶ σφοδρότητα, ὥστε νὰ προκύπτουν οἱ γνωστὲς στὴν Ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης μεγάλες καὶ ζωηρὲς συζητήσεις καὶ ἀντιπαραθέσεις (debates).

Μιὰ τέτοια περίπτωση εἶναι ἡ διχογνωμία μετὰ τῶν Α. Einstein (1879-1955) καὶ Ν. Bohr (1885-1962) γύρω ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς Κβαντομηχανικῆς καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς Κοπεγχάγης, ποὺ συνεχίσθηκε ὡς τὶς μέρες μας μετὶ πρωταγωνιστῆς πολλοῦς ἄλλους κορυφαίους φυσικοῦς. Ὄταν τὸ 1935 οἱ Α. Einstein, Β. Podolsky καὶ Ν. Rosen διατύπωναν τὸ γνωστὸ «*παράδοξο*» ποὺ τόσο ἐτάραξε τοὺς κύκλους τῆς Κοπεγχάγης, ὥστε νὰ

χαρακτηρισθεί από το συνεργάτη του N. Bohr, τόν L. Rosenfeld «*κεραυνός εν αιθρία*» («This onslaught came down upon us as a bolt from the blue») ξεκίνησαν διατυπώνοντας ένα «*κριτήριο πραγματικότητας*», πράγμα που δείχνει πόσο η φιλοσοφία διαπλέκεται με την επιστήμη, ιδιαίτερα όταν συζητούνται θέματα που σχετίζονται με τα θεμέλια της δεύτερης. Άλλα και η ερώτηση του A. Einstein στις Βρυξέλλες, σε μία από τις συνεδριάσεις του 5ου Φυσικού Συνεδρίου του Ίνστιτούτου Solvay: «*πιστεύετε, κύριοι, ότι ο Θεός επιδίδεται σε τυχερά παιχνίδια με τα ζάρια;*» «...*ob der liebe Gott würfelt*», που διατυπώθηκε για να αντικρούσει τους ικανοποιημένους με την περιγραφή των φυσικών φαινομένων με συνεχή χρήση της έννοιας της πιθανότητας, ένισχύει αυτή την εικόνα.

Μια άλλη διχογνωμία, όπου η φιλοσοφική πτυχή είναι ολοφάνερη εμφανίστηκε στην Κοσμολογία, ή όποια τα τελευταία χρόνια διαπλέκεται όλο και περισσότερο με τη Φυσική των Ύψηλων Ένεργειών.

Το 1914 ο άμερικανός V. M. Slipher (1875-1969), ανακοίνωσε σε συνέδριο της Αμερικανικής Αστρονομικής Έταιρείας (American Astronomical Society) στο Evanston, Illinois παρατηρήσεις του των ετών 1912-13 στο Άστεροσκοπείο Lowell, σύμφωνα με τις όποιες τα φάσματα γειτονικών μας γαλαξιών παρουσιάζουν μετατόπιση προς το έρυθρό. Η μετατόπιση αυτή ερμηνεύεται ότι οφείλεται σε φαινόμενο Doppler, συνεπώς οι παρατηρήσεις αυτές έδειξαν ότι απομακρύνονται από τη γη με μεγάλη ταχύτητα οι γαλαξίες αυτοί.

Ανάλογο φαινόμενο παρατηρήθηκε άργότερα και σε πολλούς άλλους γαλαξίες, που βρίσκονται σε μεγαλύτερες αποστάσεις στο άστεροσκοπείο του όρους Wilson από τόν άμερικανό άστρονόμο E. P. Hubble (1889-1953) με τη βοήθεια του L. Humason (1891-1972) (πρώην ήμιονηγοῦ και θυρωροῦ στο άστεροσκοπείο του όρους Wilson, ο όποιος εξέλιχθηκε σε άριστο παρατηρητή του ούρα-

νου). Το 1929 ο Hubble έδωσε τη σχέση μεταξύ της άκτινικής ταχύτητας απομακρύνσεως και της αποστάσεως του γαλαξία, που είναι γνωστή ως νόμος του Hubble. Έτσι καταδείχθηκε η διαστολή του Σύμπαντος.

Διαπιστώθηκε γρήγορα ότι αυτές οι παρατηρήσεις συμφωνούσαν με τις προβλέψεις της Γενικής Θεωρίας της Σχετικότητας του Einstein, όπως αναπτύχθηκαν στα κοσμολογικά μοντέλα των A. Friedmann (1888-1925) και G.E. Lemaître (1894-1966).

Πράγματι ο Βέλγος άστροφυσικός και κοσμολόγος άδβās Lemaître, καθηγητής της άστροφυσικής στο Πανεπιστήμιο της Louvain, με έργασία του σχετική με τη Γενική Σχετικότητα και τη διαστολή του Σύμπαντος (που έγινε ανεξάρτητα από παρεμφερή του Friedmann) ή όποια μεταφράστηκε στα άγγλικά και άναδημοσιεύτηκε με προτροπή του A. Eddington (1882-1944) στο «*Monthly Notices of the Royal Society*» το 1931, μετά την πρώτη εμφάνισή της σε Βελγικό περιοδικό (1927) και με την υπόθεση του «*Πρωταρχικού Ατόμου*» (1946), στο όποιο ήταν άρχικά συγκεντρωμένη όλη η μάζα του Σύμπαντος, ή όποια έξερράγη και από αυτήν γεννήθηκαν οι γαλαξίες και τ' άστέρια, έθετε τις βάσεις της θεωρίας της Μεγάλης Έκρηξεως.

Το 1948 ο G. Gamow (1904-1968) μελετώντας τα χαρακτηριστικά της υπέρπυκνης κατάστασης που επικρατούσε κατά τις αντίληψεις αυτές στο Σύμπαν άμέσως μετά τη Μεγάλη Έκρηξη, μίλησε μεταξύ άλλων και για μια διάχυτη ισότροπη άκτινοβολία, που θα έπρεπε να είναι άνιχνεύσιμη, ή όποια θα άποτελούσε άπόδειξη της ύπαρξης του «*πρωταρχικού άτόμου*». Σε συνεργασία με τούς μαθητές του A. Alpher (γ. 1921) και R. Herman (γ. 1922) ύπολογίστηκε τότε και ή θερμοκρασία της άκτινοβολίας αυτής σε μερικούς βαθμούς Kelvin.

Η πρόβλεψη αυτή ξεχάστηκε για άρκετά χρόνια και έπαναλήφθηκε από τούς κοσμολόγους R. H. Dicke (γ. 1916) και P.-J. E. Peebles (γ. 1935). Ένω όμως ή ομάδα του Dicke βρισκόταν στο τελευταίο στάδιο κα-

τασκευής όργανου προς άνίχνευση αúτης τής άκτινοβολίας, αúτη άνακαλύφθηκε συμπτωματικά άπό τούς ραδιαστρονόμους A.A. Penzias (γ. 1933) και R. Wilson (γ. 1936) τó 1965 και είναι γνωστή ως άκτινοβολία μικροκυμάτων (cosmic microwave radiation background). Γι' αúτη τους τήν άνακάλυψη οί δύο ραδιαστρονόμοι τιμήθηκαν τó 1978 με τó βραβείο Nobel Φυσικής.

Στό διαστελλόμενο Σύμπαν, ενώ εψύχεται και όταν ή θερμοκρασία έπεσε κάτω λίγων χιλιάδων βαθμών Kelvin (γύρω στό 300.000 χρόνια μετά τή Μεγάλη Έκρηξη) έμφανίστηκαν σúdeτερα άτομα, έπειδή τά φωτόνια δέν είχαν άρκετή ένεργεια για νά ιονίσουν τήν ύλη. Έτσι τά φωτόνια άποδεσμεύτηκαν άπό τήν ύλη και τήν άλληλεπίδρασή τους με τά ύλικά σωματίδια και δημιουργήθηκε ή άκτινοβολία μικροκυμάτων, ή ύπαρξη τής όποίας έπιρρωννύει τή θεωρία τής Μεγάλης Έκρήξεως.

Ός κύριος αντίπαλος τής θεωρίας αúτης έμφανίστηκε ή θεωρία τής Συνεχοús Δημιουργίας, άρχικά σέ δύο παρεμφερείς μορφές άπό τόν F. Hoyle (γ. 1915) τó 1948 και τούς H. Bondi (γ. 1919) και T. Gold (γ. 1920) (1948). Σύμφωνα με αúτη τή θεωρία τó Σύμπαν είναι άμετάβλητο στό χρόνο, ή μέση πυκνότητά του δέν αλλάζει με τήν πάροδο τού χρόνου λόγω δημιουργίας νέας ύλης συνεχώς άπό τó μηδέν προς άναπλήρωση τής ύλης, πού άπομακρύνεται λόγω τής διαστολής τού Σύμπαντος. Η άρχή κατά τήν όποία τó Σύμπαν είναι παντού και άντοτε τó ίδιο λέγεται «τέλεια κοσμολογική άρχή». Τή δεκαετία τού '60 σέ συνεργασία με τόν J. Narlikar άνέπτυξε ó F. Hoyle μιá νέα παραλλαγή τού μοντέλου τού πού ένσωματώνει τοπικές περιοχές ταχείας διαστολής, κάτι πού θυμίζει τó λεγόμενο «πληθωριστικό Σύμπαν» στό πλαίσιο τής θεωρίας τής Μεγάλης Έκρήξεως.

Τó 1980 έπρότεινε νέα παραλλαγή τού μοντέλου τού ó F. Hoyle. Η δημιουργία τής ύλης κατ' αúτη συγκεντρώνεται σέ «λεικές όπές» και τελικώς υπάρχουν πολλές μεγάλες έκρηξεις, πού ή καθεμία γεννά τó δικό της Σύμπαν.

Οί άντιλήψεις τών F. Hoyle, H. Bondi, και T. Gold δέν έγιναν δεκτές εύμενώς άπό τή μεγάλη πλειοψηφία τών άστρονόμων, ή σχετική όμως διαμάχη γύρω άπό τή big bang τελευταίως αναζωπυρώθηκε.

Είναι φανερό ότι ενώ υπάρχουν τά παρατηρησιακά δεδομένα (άκτινοβολία μικροκυμάτων, συμφωνία διαφόρων ύπολογισμών τής ηλικίας τού Σύμπαντος, πού προκύπτουν μετά άπό παρατηρήσεις κ.λ.π.) και οί λύσεις τών έξισώσεων τού Einstein πού έπιρρωννύουν τή θεωρία τής Μεγάλης Έκρήξεως, στην έρμηνεία μπαίνουν συχνά οί κοσμοθεωριακές άντιλήψεις τών έπιστημόνων και τούς έπηρεάζουν. Ήδη τó 1951 ó Πάπας Πίος 12ος έκφράστηκε λίαν εύμενώς για τή θεωρία τού Lemaitre ενώ ή θεωρία τής Μεγάλης Έκρήξεως πολεμήθηκε σφοδρά άπό μαρξιστές έπιστήμονες ως τίς μέρες μας.

Δέν θά έκταθούμε σέ πιό πρόσφατες έξελίξεις στό θέμα αúτό και σέ άλλες κοσμολογικές θεωρίες, πού έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί και πού αναφέρονται στην «Κοσμολογία» τών καθηγητών Γ. Κοντοπούλου και Δ. Κωτσάκη.

Στό έργο αúτό τών έλλήνων καθηγητών αναφέρονται τρεις κυρίως άδυναμίες τής θεωρίας τής Συνεχοús Δημιουργίας. Παραθέτουμε τήν πρώτη, όπως αναφέρεται στην «Κοσμολογία»:

«Η Άκτινοβολία Μικροκυμάτων δέν μπορεί νά εξηγηθεί άπό τή θεωρία τής Συνεχοús Δημιουργίας. Όλες οί προσπάθειες ν' άποδοθεί ή Άκτινοβολία Μικροκυμάτων σέ γαλαξίες ή άλλες πηγές στό Σύμπαν, άπέτυχαν. Έπομένως παραμένει σαν μόνη εύλογη έξήγηση τó ότι τó Σύμπαν πέρασε άπό μιá κατάσταση τεράστιας πυκνότητας και θερμοκρασίας, πράγμα πού είναι έντελώς αντίθετο προς τήν "τέλεια κοσμολογική άρχή" τής θεωρίας τής Συνεχοús Δημιουργίας.»

Ό N. A. Porter (γ. 1930) έπί έτη καθηγητής τής ηλεκτρονικής Φυσικής στό University College τού Δουβλίνου στό βιβλίό του: «Οί Φυσικοί σέ Σύγκρουση» (Physicists in Conflict) παραθέτει έπί λέξει τήν πιό πάνω

παράγραφο από την ξενόγλωσση μετάφραση του βιβλίου των δύο ελλήνων καθηγητών.

Μια άλλη μεγάλη διχογνωμία και σύγκρουση σχετίζεται με την 'Ατομική Θεωρία. Πρόκειται για τη ριζική διαφωνία μεταξύ του μεγάλου αυστριακού φυσικού L. Boltzmann (1844-1906) και του συμπατριώτη του φυσικού και θετικιστή φιλοσόφου E. Mach (1838-1916) συνεπικουρούμενου από τον γερμανό χημικό και θετικιστή F. W. Ostwald (1853-1932), ο οποίος το 1909 τιμήθηκε με το βραβείο Nobel Χημείας και μερικούς άλλους γερμανούς χημικούς.

Ο Boltzmann μελέτησε με το δάσκαλό του J. Stefan (1835-1893) την ακτινοβολία του μέλανος σώματος (νόμος Stefan-Boltzmann), συνέβαλε όσο λίγοι στην ανάπτυξη της Θερμοδυναμικής και της Στατιστικής Μηχανικής και επέξέτεινε τη θεωρία του J. C. Maxwell (1831-1879) για την κατανομή ταχυτήτων μεταξύ των μορίων των αερίων (στατιστική Maxwell-Boltzmann).

Ο S. Weinberg (γ. 1933) στο βιβλίο του «*Dreams of a Final Theory*» («*Όνειρα μιας Τελικής Θεωρίας*») γράφει σχετικώς: «Ο θετικισμός ήταν στην καρδιά της αντίθεσης προς την 'Ατομική Θεωρία στην καμπή του 20ου αιώνα. Ο αιώνας είδε μιὰ θαυμαστή εκκρότηση της παλιᾶς ιδέας του Δημοκρίτου και του Λευκίππου, ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄτομα καὶ ἡ 'Ατομικὴ Θεωρία χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν John Dalton καὶ τὸν Amadeo Avogadro καὶ τοὺς διαδόχους τους γὰρ νὰ δώσουν νόημα στοὺς κανόνες τῆς Χημείας, στὶς ιδιότητες τῶν αερίων καὶ τῆ φύση τῆς θερμότητας. Ἡ 'Ατομικὴ Θεωρία εἶχε γίνῃ μέρους τῆς συνήθους γλώσσας τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας. Ἐν τούτοις οἱ θετικιστὲς ὁπαδοὶ τοῦ Mach θεωροῦσαν αὐτὸ ὡς ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν κανονικὴ πορεία τῆς ἐπιστήμης, γιατί αὐτὰ τὰ ἄτομα δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ παρατηρηθοῦν ἢ ὀποιαδήποτε τεχνική, πὺ ἦταν τότε δυνατὸ νὰ σκεφθεῖ κανείς. Οἱ θετικιστὰὶ ἐδογματίζαν ὅτι οἱ ἐπιστή-

μονες θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ νὰ ἀναφέρουν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρατήρησης, ὅπως π.χ. ὅτι δύο ὄγκοι ὕδρογόνου συνδυάζονται μὲ ἓναν ὄγκο ὀξυγόνου γὰρ νὰ δημιουργήσουν ὕδρατμό, ἀλλὰ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχολοῦνται μὲ θεωρήσεις περὶ μεταφυσικῶν ιδεῶν, ὅτι δηλ. αὐτὸ συμβαίνει ἐπειδὴ τὸ μόριο τοῦ ὕδατος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἄτομα ὕδρογόνου καὶ ἓνα ἄτομο ὀξυγόνου, ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ παρατηρήσουν αὐτὰ τὰ ἄτομα ἢ τὰ μόρια. Ὁ ἴδιος ὁ Mach ποτὲ δὲν συμφιλιώθηκε μὲ τὴν ιδέα τῆς ὑπάρξεως ἀτόμων...

Ἡ ἀντίσταση στὴν 'Ατομικὴ Θεωρία εἶχε ἓνα πολὺ ἀτυχὲς ἀποτέλεσμα, γιατί καθυστέρησε τὴν ἀποδοχὴ τῆς Στατιστικῆς Μηχανικῆς, τῆς ἀναγωγικῆς θεωρίας πὺ ἐρμηνεύει τὴ θερμότητα μὲ ὄρους στατιστικῆς κατανομῆς τῶν ἐνεργειῶν τῶν μερῶν οἰουδήποτε συστήματος. Ἡ ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς θεωρίας μὲ τὶς ἐργασίες τοῦ Maxwell, τοῦ Boltzmann, τοῦ Gibbs καὶ ἄλλων, ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς θριάμβους τῆς ἐπιστήμης τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ μὲ τὸ νὰ τὴν ἀπορρίπτουν οἱ θετικιστὰὶ ἔκαναν τὸ χεῖριστο εἶδος λάθους, πὺ μπορεῖ νὰ κάμει ἓνας ἐπιστήμων: Νὰ μὴν ἀναγνωρίζει τὴν ἐπιτυχία, ὅταν αὐτὴ συμβαίνει».

Πρέπει ἐδῶ νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ Mach, πὺ δίδαξε Μαθηματικά, Φυσικὴ καὶ Φιλοσοφία στὰ πανεπιστήμια τοῦ Γκράτς, τῆς Πράγας καὶ τῆς Βιέννης, ἔκαμε σπουδαῖο ἐρευνητικὸ ἔργο στὴ ροὴ τῶν ρευστῶν καὶ τὴν ἀκουστικὴ καὶ μὲ τὸ ἔργο του «*Η Ἐξέλιξη τῆς Μηχανικῆς*», στὸ ὅποιο κάνει κριτικὴ τῶν ἀρχῶν τῆς Νευτώνειας Φυσικῆς, ἐπηρεάσε τὸν Einstein καὶ ἐπέδρασε θετικὰ στὴν πορεία πρὸς τὴ διατύπωση τῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας. Ἡ ἔμμονή του ὅμως στὴν ἀπειθείας παρατήρηση ὡς τοῦ μόνου κριτηρίου ἐπιστημονικοῦ νοήματος εἶχε τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα, πὺ ἐπισημαίνει ὁ S. Weinberg.

Ἡ ὑπαρξη τῶν ἀτόμων καὶ τῶν μορίων εἶχε καθιερωθεῖ γύρω στὸ 1870. Ὁ αυστριακὸς J. Loschmidt (1821-1895) ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1865 μιὰ διαδικασία, πὺ ὀδήγησε στὸν καθορισμὸ τοῦ μεγέθους ἓνος ἀτόμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ μεγά-

λος J. C. Maxwell (1831-1879), εκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς κινητικῆς θεωρίας τῶν ἀερίων (καὶ διάσημος γιὰ τὴ συμβολή του στὴν ἠλεκτρομαγνητικὴ θεωρία) καὶ ὁ λόρδος Kelvin (William Thomson) (1824-1907) ἐργάστηκαν ἐπιτυχῶς πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς ραδιενέργειας (1896) μὲ τις ἐργασίες τοῦ H. Becquerel (1852-1908) καὶ τῶν P. Curie (1859-1906) καὶ M. Curie (1867-1934) καὶ ἡ σαφῆς ἐπιβεβαίωση τὸ 1897 ἀπὸ τὸν J. J. Thomson (1856-1940) ἐκτιμήσεων τοῦ J. Perrin (1870-1947) (ποῦ χρονολογούνταν ἀπὸ τὸ 1895), ὅτι οἱ καθοδικὲς ἀκτίνες εἶναι φορτισμένα σωματίδια, τὰ ὁποῖα ὁ H. Lorentz (1853-1928) ὀνόμασε ἠλεκτρόνια, ἐνίσχυσε τὴν ἀντίληψη, ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπὸ σωματίδια.

Ἐν τούτοις πρὸς τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ Κινητικὴ Θεωρία ἀντιμετώπιζε ἓνα σοβαρὸ πρόβλημα. Πρόκειται γιὰ τὴ διαφορά μεταξὺ τῶν πειραματικῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τῶν θεωρητικῶν προβλέψεων τῆς τιμῆς τοῦ λόγου τῶν εἰδικῶν θερμοτήτων ὑπὸ σταθερὰ πίεση καὶ σταθερὸ ὄγκο. (Εἰδικὴ θερμοτῆτα εἶναι τὸ ποσοῦ τῆς θερμοτήτος ποῦ πρέπει νὰ ἀπορροφήσῃ ἓνα σῶμα μάζας ἴσης πρὸς τὴ μονάδα γιὰ νὰ ἀνέλθῃ ἡ θερμοκρασία του κατὰ ἓνα βαθμὸ).

Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ ἐπιστήμονες στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα πίστευαν, ὅτι λύθηκαν ὅλα τὰ προβλήματα καὶ πλησίαζε τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης. (Πολλοὶ ἐπιστήμονες καὶ στὶς μέρες μας, ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη γιὰ ἄλλους λόγους, ὅπως εἶδαμε σὲ πρόσφατο ἄρθρο τῶν «Ἀκτίνων» γραμμένο ἀπὸ τὸν κ. Ἰ. Ξυνόπουλο). Ὁ καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Μονάχου P. Jolly (1809-1884) συμβούλευε τὸν M. Planck (1858-1947) νὰ μὴ γίνῃ φυσικός, γιὰτὶ στὸν τομέα τῆς Φυσικῆς δὲν ἔμενε πλέον κατὰ τὸν Jolly σχεδὸν τίποτε πρὸς ἀνακάλυψη.

Μόνον ἐλάχιστα ἐρωτήματα πίστευαν τότε, ὅτι μένουν ἀναπάντητα ὅπως τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ μέλανος σώματος, τὸ πείραμα Michelson-Morley καὶ τὸ λόγος τῶν εἰδικῶν θερμοτήτων. Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ

δόθηκε ἀπάντηση μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Κβαντικῆς Θεωρίας καὶ τῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας.

Τὸ 1895 καὶ τὰ μετέπειτα χρόνια ἐκδηλώθηκε σφοδρὴ ἐπίθεση τῶν Mach καὶ Ostwald ἐναντίον τῆς ἐργασίας τοῦ Boltzmann. Τὸ 1905 δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Einstein μετὰξὺ ἄλλων ἡ ἐργασία του γιὰ τὴν κίνηση Brown, ποῦ ἐπιρρωννύει τὴν Ἀτομικὴ Θεωρία. Ὁ Boltzmann νομίζοντας ὅτι οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐγκατέλειψαν στὸν ἀγῶνα του ὑπὲρ τῆς Ἀτομικῆς Θεωρίας αὐτοκτονεῖ τὸ 1906.

Τὸ 1907 ὁ Einstein δημοσιεύει τὴν ἐργασία του γιὰ τις εἰδικὲς θερμοτήτες τῶν στερεῶν καὶ γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ δυσκολία τῶν εἰδικῶν θερμοτήτων ὑπερπηδᾶται μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Κβαντικῆς Θεωρίας. Καὶ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἐπιρρωννύεται μὲ τις μετέπειτα ἐργασίες τῶν M. Born (1882-1970) καὶ Th. von Kármán (1881-1963) (1912) ὡς καὶ τοῦ P. Debye (1884-1966) (1912). Τὸ 1908 ἐκδηλώνεται ἀντεπίθεση τοῦ Planck ἐναντίον τῶν θετικιστῶν. Ὁ Perrin τὸ 1909 μὲ τὰ πειράματά του ἐπιβεβαίωσε τὴ θεωρία τοῦ Einstein γιὰ τὴν κίνηση Brown. Ἡ Ἀτομικὴ Θεωρία ἐπιβεβαίωθηκε πέραν κάθε ἀμφιβολίας καὶ ὁ Ostwald τὸ 1912 παραδέχθηκε τὴν ὑπαρξὴ ἀτόμων. Ὁ Boltzmann εἶχε δικαιωθεῖ.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Mach ἴδρυσαν ἑταιρεία καὶ ἐξέδωσαν περιοδικὸ γιὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ θετικισμοῦ, τὸ θέμα ὅμως τῆς ὑπάρξεως ἀτόμων εἶχε κλείσει γιὰ τὴν ἐπιστῆμη. Οἱ λογικοεμπειριστὲς τοῦ Κύκλου τῆς Βιέννης θεωροῦν τὸν Mach ὡς κύριο ὀδηγὸ τους καὶ οἱ βασικὲς ἰδέες τῶν λογικοεμπειριστῶν μποροῦν νὰ ἀνιχνευθοῦν στὶς σκέψεις τοῦ Mach. Ἀργότερα στὸν 20ον αἰῶνα μὲ τὸ ἔργο τῶν K. Popper (1902-1994), T. Kuhn (1922-1996), I. Lakatos (1922-1974) καὶ ἄλλων, ἄρχισαν καινούργιοι προβληματισμοὶ στὴ φιλοσοφία τῆς ἐπιστήμης, ἐνῶ οἱ διχογνωμίες γιὰ πλεῖστα θέματα συνεχίζονται.

Ἡ δημοσίευση τῶν δύο ἔργων τοῦ Καρόλου Δαρβίνου (1809-1882), τὸ περὶ τῆς Καταγωγῆς τῶν Εἰδῶν μέσω Φυσικῆς Ἐπιλογῆς (1859) καὶ τὸ περὶ τῆς Καταγωγῆς τοῦ Ἀνθρώπου (1871), πυροδότησε σφοδρὲς διχογνωμίες καὶ ἀντιπαλότητες καὶ ὀδήγησε σὲ διαφωνίες καὶ συγκρούσεις μεταξύ βιολόγων, παλαιοντολόγων, ἀνθρωπολόγων, γενετιστῶν καὶ λοιπῶν εἰδικῶν καὶ ὄχι μόνο αὐτῶν καὶ ἐπηρέασε καὶ πλείστους ἄλλους χώρους, γιατί ἡ Θεωρία τῆς Ἐξελίξεως σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὶς πεποιθήσεις, τὶς ιδέες καὶ τὴν κοσμοαντίληψη τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οἱ συζητήσεις συνεχίζονται καὶ ἡ Θεωρία τῆς Ἐξελίξεως συνεχῶς ἐξελίσσεται ὡς τὶς μέρες μας καὶ ἐμφανίζεται κατὰ καιροὺς μὲ ποικίλες παραλλαγές.

Κατὰ τὴν ῥήση τοῦ μεγάλου προσωκρατικοῦ φιλοσόφου Ἡρακλείτου «ὁ ἀναξ οὐ τὸ μαντεῖόν ἐστὶ τὸ ἐν Δελφοῖς, οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ σημαίνει» (ἀπόσπ. 93). Ἡ διατύπωση ἀφορᾷ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τοὺς χρησμοὺς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, κρύβει ὅμως μιὰ γενικώτερη ἀλήθεια.

Ὅσοι μελετοῦν τὴ Φύση καὶ εἶναι πιστοί, διαπιστώνουν ὅτι ὁ Δημιουργὸς μιλεῖ μέσω τῆς Φύσεως ἐμμέσως, ὑποδηλώνει, στέλνει σημάδια. Βλέπουν τὴν ἄρμονία, ἡ ὁποία δὲν γίνεται ἀπὸ ὄλους ἀντιληπτὴ («ἄρμονιῆ ἀφανῆς φανερῆς κρείττων» κατὰ τὸν Ἡράκλειτο, ἀπόσπ. 54), βλέπουν σκοπιμότητα, δοξάζουν τὸν Δημιουργὸ καὶ ρυθμίζουν τὴ ζωὴ τους στηριζόμενοι στὴν Ἀποκάλυψη.

Δ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γ. Κοντοπούλου, Δ. Κωτσάκη: Κοσμολογία. Ἡ Δομὴ καὶ ἡ Ἐξέλιξη τοῦ Σύμπαντος. Ἀθήνα 1982, 1984.
2. N. Porter: Physicists in Conflict. From Antiquity to the New Millenium. Institute of Physics Publishing, Bristol and Philadelphia 1998.
3. S. Weinberg: Dreams of a Final Theory, Vintage, London 1993.
4. S. Rozental ed.: Niels Bohr, His life and Work as seen by his Friends and Colleagues. North-Holland Publishing Company, Amsterdam 1968.
5. J. Gribbin: Companion to the Cosmos. Phoenix, London 1997.
6. R. Jastrow: God and the Astronomers. W.W. Norton and Company Inc., New York/London 1992.

ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΟ 1954

*Ψιχάλιζε κι ἀπόψε στὴν αὐλή,
σταγόνες Θείας Χάρης στὶς ψυχές μας,
δύο-δύο, τρεῖς-τρεῖς, μαζί κι Ἐσύ,
ἀπὸ τὴν λεύκα ὡς τὴν ἐλιά,
τ' ἀγαπημένα μυστικά Σου πές μας.*

Ε. ΝΙΣΤΕΡΗΣ

Σεπτέμβριος 1954. Ὑπῆρχε τότε στὴν πίσω μεγάλη αὐλὴ τοῦ Οἰκοτροφείου τῆς ὁδοῦ Τσόχα, μιὰ λεύκα καὶ μιὰ ἐλιά.

Ο «ΚΑΣΣΙΑΝΙΣΜΟΣ» ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Μέσα στην ποίηση του Κωστή Παλαμά, είναι άφθονα τα έντελως μύχια λυρικά του ξεσπάσματα που τον κάνουν να συνεχεται από την παραζάλη της στεγνής λογικής και της εφήμερης γνώσης και να αναζητά, με όλη τη θέρμη και τη γνησιότητα της ψυχής του (με αυτές τις τόσο ανθρώπινες αλλά και τόσο βαθιές και διεισδυτικές καταδύσεις του μέσα στα άδυτα της ψυχής του) την αληθινή ουσία της ύπαρξης.

Τότε είναι που ο Παλαμάς, ενώ σε άλλες στιγμές του εμφανίζεται πληθωρικά έρωτικός και αισθησιακά σαρκικός, νιώθει άσφυκτικά μέσα στην τυραννία της εφήμερης και παροδικής σαρκικής χαρᾶς και αποικτᾶ ένα έντονο, ένα, θα μπορούσαμε να πούμε, ύποστασιακό και για τοῦτο λυτρωτικό αίσθημα ένοχης και άμαρτωλότητας, που δείχνεται, όπως τὸ ἐπισημαίνει κάπου ὁ ἴδιος (στό «*Λυρισμὸ τοῦ ἐγῶ*», στο δεύτερο μέρος τῆς «*Ποιητικῆς*» του) «*σὰ μὰ χριστιανικὴ ἐξομολόγησι τῆς ἀμαρτίας*» ἢ ὁποία ἔρχεται κατευθείαν ἀπὸ τὸ ἀρχέγονο προπατορικὸ ἀμάρτημα ὡς ἀποτυχία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ζήσει σύμφωνα με τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καί, θυσιάζοντας μέσα σ' αὐτὰ τὰ έντονα καὶ βασανιστικὰ διώματά του, ξεσπᾶ μέσα του ὁ πόθος τῆς λύτρωσης.

Τότε είναι και πάλι που ὁ Παλαμάς μετεωρίζεται σὲ κόσμους ὑψηλοῦς, ὅπου, «*ἐνώπιος ἐνώπιῳ*», προσπαθεῖ νὰ συλλάβει τὸ μυστικὸ βάθος τῆς ζωῆς, νὰ ψηλαφήσει τὸ Θεὸ με τὰ ἀκροδάχτυλά του, νὰ συλλάβει μέσα του, με τὴ διαίθησή του, τὰ ὅσα δὲν πιάνονται με τὴ λογικὴ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ νὰ ἐρμηνεύσει τὰ ἀνερμήνευτα. Ἔτσι ὁ Παλαμάς, καθὼς ὑποστηρίζουμε τεκμηριωμένα, με τὴν ὑποστασιακὴ

πλευρὰ τῆς ποιητικῆς του προσωπικότητας, ποὺ διοχετεύεται μέσα σὲ ἓνα σημαντικό μέρος τῆς ὅλης δημιουργίας του, ἀναδεικνύεται ποιητῆς τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας.

Ἡ τέχνη, σὲ μιὰ καθολικὴ καὶ διεισδυτικὴ καὶ ἀνυπόκριτη ἀντιμετώπιση τῶν ψυχικῶν ἀναγκῶν τοῦ ποιητῆ, ὀδηγεῖ στοῦ Θεοῦ καὶ μᾶς φέρνει κοντὰ του, ἀνάμεσα ἀπὸ παράξενους καὶ θαυμαστοὺς δρόμους. Οἱ ποιητῆς -καὶ εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ περίπτωσις τοῦ Παλαμά- με τὶς εὐαίσθητες κεραίες τους, ἀκόμα καὶ ὅταν δὲ στοχάζονται με συνέπεια καὶ σύστημα καὶ δὲ φιλοσοφοῦν κατ' ἐπάγγελμα, ἀκόμα καὶ ὅταν διαλογίζονται ἀποσπασματικά, ὅπως ἴσως ἐκφράζουν με γνησιότητα τὸν πιὸ μύχιο ἐσωτερικὸ τους κόσμο. Καὶ τότε προσεγγίζουν πρῶτα τὸν ἑαυτό τους καὶ ὕστερα τὸ συνάνθρωπό τους στοῦ Θεοῦ. Ξεπερνώντας ἔτσι τὶς ἀδυναμίες τους, θυθίζονται μέσα στὰ ἀδυτα τῆς ψυχῆς τους, βλέπουν τί ἔχουν, τί δὲν ἔχουν, τί οὐσιαστικὰ τοὺς λείπει, αὐτὸ τὸ «*ἐνὸς ἐστὶ χρεία*», καὶ ἀνεβαίνουν ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα γιὰ νὰ φτάσουν, κάποια εὐλογημένη στιγμή, στὰ κράσπεδα τοῦ Θεοῦ. Ὁ κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας, χρεὸς ἔχει, μέσα ἀπὸ φαινομενικὲς ἢ πραγματικὲς ἀντιθέσεις καὶ βαθύτερες ἀλλὰ καὶ ἐπίμονες ραβδοσκοπήσεις, μέσα ἀπὸ ἐσωτερικὲς διεργασίες, ἀκόμα καὶ ἀντιφάσεις, νὰ ἀναζητήσῃ τὸ κáιριο καὶ οὐσιαστικὸ νόημά τους, νὰ προσπαθήσῃ νὰ βρεῖ τί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὶς λέξεις καὶ νὰ φτάσῃ στοῦ σημείου νὰ ἀναζητήσῃ καὶ αὐτὸς τὸ Θεὸ, ποὺ καὶ ὁ ποιητῆς ἀναζητᾶ με τὸ ἴδιο πάθος καὶ με τὴν ἴδια θέρμη τῆς ψυχῆς του.

Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε ὁ Παλαμάς στοῦ μά-

κρος μιᾶς ολόκληρης ζωῆς. Περιπλανήθηκε σὲ συστήματα καὶ θεωρίες, ἐγκλωπώθηκε ἰδεολογίες καὶ υἰοθέτησε ποικίλες ἀπόψεις καλόπιστα, ποὺ γνώρισαν στὸν καιρὸ του μιὰ ἐκπληχτικὴ διάδοση καὶ ἐπιβολή, καὶ θέλησε, μὲ μιὰ σπάνια ἐνημερότητα πάνω στὰ πνευματικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ σπάνια καθαρότητα νοῦ καὶ ψυχῆς, νὰ τὶς παρουσιάσει στὸ ἀναγνωστικὸ του κοινὸ γιὰ νὰ τὸ ἐνημερώσει, νὰ τὸ μορφώσει, νὰ τὸ προβληματίσει καὶ νὰ τὸ καλλιεργήσει.

Ἄλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ Ἄνρι Μπερξόν, αὐτὸς «ὁ κήρυξ τῆς πρωταρχικῆς δυνάμεως, ὁποῖα εἶναι δι' ἐκείνον ἢ INTUITION, ἢ ἐνόρασις», ὅπως γράφει κάπου ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς, διατυπώνοντας ἐπιγραμματικὰ τὸ ἀπαύγασμα τῶν ἀπόψεών του πάνω στὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ φιλοσόφου, τὸν δίδαξε νὰ μὴν ἐμπιστεύεται πάντα τὴ λογικὴ του, ἀλλὰ νὰ ἀπευθύνεται πολὺ συχνὰ καὶ στὴν καρδιά του, στὸ συναισθηματικὸ του κόσμο.

Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ψυχικὲς φάσεις τῆς ἐσωτερικῆς, τῆς καθαρὰ μεταφυσικῆς ἀγωνίας τοῦ ποιητῆ, ἀντικαθρεφτίζει τοῦτο τὸ ἔξοχο σὲ δραματικότητα καὶ μεταφυσικὴ ἀναζήτηση λυρικό κομμάτι ἀπὸ τὰ «Παθητικὰ Κρυφομλήματα» (τὴν ποιητικὴ αὐτὴ συλλογὴ τοῦ Κ. Παλαμᾶ ποὺ καὶ μονάχα ὁ τίτλος τῆς εἶναι «κι αὐτὸς μισὸ ποίημα γοητευτικό», καθὼς παρατηρεῖ κάπου εὐστοχότατα ἡ κριτικὴ ὀξυδέρχεια τοῦ Τέλλου Ἄγρα στὸ βιβλίο «Κριτικά: Καβάφης-Παλαμᾶς», σελ. 137, ποὺ βγήκε μετὰ τὸ θάνατό του μὲ τὴ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τοῦ Κώστα Στεργιόπουλου), τοῦτα τὰ σύντομα καὶ χωρὶς τίτλο λυρικά ξεσπάσματα τοῦ Παλαμᾶ, ποὺ ἀντιστοιχοῦν, κάμποσα ἀπ' αὐτά, σὲ κάποιους κρύφους καὶ μυστικούς ἀναστεναγμούς τῆς ψυχῆς του:

*Στὸν κόσμο τοῦτο μὲ τὸν καιμὸ
σὰ νὰ ἔχω ζήσει μιᾶς ἄλλης πλάσης.
Θεέ, ποῦ δὲν πίστευα, σὰ Σὲ βρῶ
μὴ μὲ κολάσης.*

*Θεέ, ποῦ δὲν πίστευα, κάτου ἐδῶ
κι ἴσως ὑπάρχεις καὶ μὲ δικάσεις,
καὶ μὲς στ' ἀκάθαρτα πνοή Σου ἐγώ,
μὴ μὲ κολάσης.*

*Τὴν κακὴ πράξη, τ' ἄθλιο κορμί
τὴν ἀπιστία μου μὴν τὰ ζυγιάσης.
Χάρη τὸν ἄχαρο δέξου με, ἢ μὴ
μὴ μὲ κολάσης.*

*Δίκαιος κι ἂν εἶσαι, μὲ τὸ σπαθὶ
τῆς δικαιοσύνης μὴ μὲ περάσης.
Πραότη, ἀπέραντη σκέπη, ἢ μὴ
μὴ μὲ κολάσης.*

*Σὰν ἀπὸ τοῖχου στ' ἀφεγγα μιὰ
τρύπα (ἁμαρτία μου ὡς ποῦ θὰ φτάσης;)
τὸν ἥλιο σου ἔβλεπα. Θεέ! Χαρά!
Μὴ μὲ κολάσης!*

*Κι ἔκλαιγα ἀνήμπορος πρὸς τὸ φῶς
μὲς στὴ νυχτιά μου, τῆς ἄλλης πλάσης.
Σώσσης τὸ δάκρυ μου ἄς γίνη! Ὁ Θεὸς
μὴ μὲ κολάσης!*

Ὅπως τόσο παραστατικὰ τὸ προσδιορίζει ὁ Παλαμᾶς στὸν πρόλογο τῆς συλλογῆς αὐτῆς («Ἄπαντα» τόμ. 7ος σελ. 440) «Οἱ “Πεντασύλλαβοι καὶ τὰ Παθητικὰ κρυφομλήματα” μᾶς φέρουν ἀπὸ τῆς συγκινημένης γαλήνης τὰ καθαρὰ ἀερισμένα ὑψιπεδα, στὰ βαθιὰ χαμένα, στὰ φλογισμένα στρώματα μιᾶς ἀπόκρυφης ταραχῆς».

Ἡ νοσταλγία στὸ ποίημα τοῦτο, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, μιᾶς ἄλλης ζωῆς («Μιᾶς ἄλλης πλάσης») καὶ ἡ ἐπικλῆση τοῦ Θεοῦ ποὺ δὲν τὸν πίστευε, μὰ ποὺ τὸν πιστεύει, τούτῃ τῇ στιγμῇ ποὺ προσεύχεται, καὶ τὸν γεμίζει ἐσωτερικὴ ἀγαλλίαση καὶ χαρὰ καὶ ἡ δεβαιότητά του ἀκόμα ὅτι ἔχει μέσα του τὴν πνοὴ τοῦ Θεοῦ («καὶ μὲς στὰ ἀκάθαρτα πνοή σου ἐγώ») καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ κακὴ πράξη καὶ τὸ ἄθλιο κορμί καὶ ἡ ἀνομία καὶ ἡ ἀπιστία, ποὺ συνθέτουν ὅλα αὐτὰ μαζί τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἁμαρτίας του, εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ προσδιορίζουν μιὰ γνή-

σια θρησκευτικότητα ή όποία εκδηλώνεται με μιὰ βαθιά συναίσθηση ένοχής και άμαρτωλότητας μες στην ψυχή του Παλαμά.

Άπό τό άριστουργηματικό αυτό ποίημα, πού μās φέρνει, και σήμερα άκόμη, δάκρυα στα μάτια, άντιλαμβάνεται κανείς πόσο παράταιρα ήχουν στ' αυτιά μας τούτες έδώ οι παρατηρήσεις του Πάνου Καραβία πού, με τό τόσο άδικο και άβασάνιστο και άτεκμηρίωτο βιβλίο του «*Ο Παλαμάς άντιποητικός*», γράφει ανάμεσα σε άλλα και τὰ άκόλουθα: «*Ο Παλαμάς δέν έζησε ποτέ, ούτε στον κόσμο, ούτε μέσα στην ψυχή του, δέν είχε πείρα ούτε του κόσμου, ούτε έσωτερική*». Και άλλου, στο ίδιο βιβλίο του καταλήγει: «*Μά πώς μπορούσε νάχει ποιητική δύναμη και βαθύ στοχασμό ο Παλαμάς, πού ποτέ δέν ένωσε τό ρίγος της μεταφυσικής άγωνίας;*»

Άλλά και μόνο αυτό έδώ τό ποίημα του από τὰ «*Παθητικά Κρυφομυλήματα*» (και δέν είναι μόνο αυτό, είναι πάρα πολλά ποιήματα μέσα σε όλόκληρο τό έργο του πού άναπνέουν σε τούτο τό κλίμα), τόν διαψεύδει κατά τόν πιό άποστομωτικό τρόπο, με τό βάθος του, με τό πάθος του, με τις τραγικά έναγώνιες άποστροφές του, και με τόν κομμένο τέταρτο στίχο, σε κάθε τετράστιχο, για να σου κόβεται ή ανάσα. Όλα αυτά τὰ ποιήματα εκφράζουν γνήσια μεταφυσική διάσταση της ψυχής του, και άποστομώνουν κάθε έπικριτή του ποιητικού έργου του, όταν ύποστηρίζει ότι από την ποίηση του Παλαμά λείπει ή μεταφυσική άγωνία, κάθε ρίγος μεταφυσικής ένατένισης της ζωής.

Σε τέτοιες ακριβώς στιγμές, σε ώρες έσωτερικής πάλης και συντριβής, ο Παλαμάς εμφανίζεται δεόμενος και προσευχόμενος:

*Τὰ χέρια μου είναι για να ύψάνω
την προσευχή στον ουρανό,*

τραγουδά τό 1904 στο ποίημά του «*Τὰ χέρια*» στην «*Πολιτεία και Μοναξιά*».

Ό Παλαμάς ως άνθρωπος με πολλά προ-

βλήματα, με βαθιές έσωτερικές άνησυχίες και με συνείδηση πάντοτε άγρυπνη και διαρκώς προβληματιζόμενη, έβλεπε συχνά ότι, κι αν δέν μπορούσε να πιστέυει δυνατά και με όλόκληρο τό είναι του, όμως σίγουρα, μπορούσε να προσεύχεται και να παρακαλά τό Θεό να του δώσει την πίστη του, πού τόσο διψαλέα ή ψυχή του λαχταρούσε. Έξάλλου, μονάχα με αυτούς έδώ τούς στοχασμούς πού προηγήθηκαν, έξηγοΰμε γιατί ο ποιητής θέλησε να μεταφράσει, στους «*Βωμούς*» του τό «*Τροπάριο*» της Κασσιανής, αυτό τό άριστουργηματικό ιδιόμελο ποίημα της εκκλησιαστικής μας ύμνογραφίας πού τό συνέθεσε ή Μοναχή Κασσία, αυτή ή βυζαντινή ποιήτρια και μελωδός του 9ου μ.Χ. αιώνα και πού τό άκούμε να φέλλεται στις εκκλησίες μας κάθε χρόνο, με πάθος και κατάνυξη, κατά τις ιερές ακολουθίες του Νυμφίου και των Παθών στον όρθρο της Μεγάλης Τετάρτης τη Μεγαλοβδομάδα, δηλαδή τό βράδυ της Μεγάλης Τρίτης.

Η ποιήτρια Κασσία ή Κασσιανή έμπνεύστηκε τό «*Δοξαστικό*» της από τις σχετικές λιτές άφηγήσεις του Ματθαίου, του Λουκά και του Μάρκου. Ό Ματθαίος γράφει (κοστ' 6-7): «*Του δέ Ιησού γενομένου εν Βηθανία εν οικία Σίμωνος του λεπρού, προσήλθεν αυτω γυνή αλάδαστρον μύρου έχουσα βαρυτίμου, και κατέχευεν επί την κεφαλήν αυτου ανακειμένου*». Ό Λουκάς (ζ' 37-38) γράφει: «*Και ιδου γυνή εν τη πόλει, ήτις ήν άμαρτωλός, και επιγνοΰσα ότι ανάκειται (ο Ιησους) εν τη οικία του Φαρισαίου, κομίσασα αλάδαστρον μύρου και στάσα όπισω παρά τούς πόδας αυτου κλαίουσα, ήρξατο θρέχειν τούς πόδας αυτου τοις δάκρυσι και ταίς θριξί της κεφαλής αυτης εξέμασσε και κατεφίλει τούς πόδας αυτου και ήλειφε τω μύρω*». Και ο Μάρκος (ιδ' 3) σημειώνει τὰ άκόλουθα: «*Και όντος αυτου (του Ιησου) εν Βηθανία εν τη οικία Σίμωνος του λεπρου, κατακειμένου αυτου, ήλθε γυνή έχουσα αλάδαστρον μύρου νάρδου πιστικής πολυτελους, και συντρίψασα τό αλά-*

βαστρον κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς».

Οἱ περικοπές αὐτές ἀναφέρονται στήν ἀνώνυμη ἀμαρτωλή γυναίκα, στή μοιχαλίδα, τὴν ὁποία ἔσωσε ὁ Χριστὸς ἀπὸ βέβαιο λιθοβολισμό τοῦ ἔξαλλου πλήθους τῶν Φαρισαίων, ποὺ ἤθελε νὰ τὴν ἐξοντώσει γιὰ τὰ παραπτώματά της. Καὶ τὴν ἔσωσε ὁ Κύριος μὲ τὴν ἥπια ἀλλὰ καὶ ἀποστομωτικὴ ἀπάντησή του στοὺς κατηγοροῦς της: **«Ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος βάλετω λίθον ἐπ' αὐτήν».** Παράλληλα ὁμοῦ καὶ μὲ τὴν ἡρεμὴ καὶ πειστικὴ πρὸς τὴ γυναίκα συμβουλὴ του: **«Πορεύου καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μηκέτι ἀμάρτανε».**

Ἡ γυναίκα αὐτὴ αἰσθάνεται τώρα τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράσει τὴ λατρεία της καὶ τὴν ἀφοσίωσή της στὸ Χριστό, ὅταν πληροφορεῖται ὅτι θρίσκειτο στὸ σπίτι τοῦ Σίμωνα τοῦ Φαρισαίου τοῦ λεπροῦ, ὅπως ἀναφέρεται στὶς σχετικὲς εὐαγγελικὲς ἀφηγήσεις. Ντυμένη τώρα ταπεινὰ καὶ σεμνὰ πηγαίνει νὰ τοῦ ἐκφράσει τὴν εὐγνωμοσύνη της πλένοντάς του τὰ πόδια (μιὰ πράξη μὲ τὴν ὁποία ἐξέφραζε τὴν ἄκρα ταπείνωσή της), μὲ τὰ πολύτιμα μύρα ποὺ εἶχε ἀγοράσει. Τὰ μύρα αὐτὰ ποὺ ξεχύνονταν ἀπὸ τὴν καρδιά της τὴν πονεμένη, σφουγγίζονταν μὲ τὰ ξέπλεκα μαλλιά της. Ἦρθε ὁμοῦ στὸ σπίτι τοῦ Σίμωνα ταπεινωμένη καὶ συντριμμένη, γιὰ νὰ ἐκφράσει στὸν Ἰησοῦ ὄχι μόνον τὴν εὐγνωμοσύνη της, ἀλλὰ καὶ τὴ μετάνοιά της, ἀφοῦ εἶχε ἀπαρνηθεῖ τὴν προηγούμενη ἀμαρτωλὴ ζωὴ της. Τὰ δάκρυά της εἶναι δάκρυα ἐλέους καὶ συντριβῆς καὶ κλαίει μὲ πάθος ζητώντας νὰ τὴν σπλαχνιστεῖ ὁ Θεὸς τῆς συχώρεσης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἔτσι, ἢ ἄλλοτε ἀμαρτωλὴ καὶ τώρα μετανοημένη καὶ ἐσωτερικὰ ἀλλαγμένη γυναίκα, ζητᾷ ἀπὸ τὸ Χριστὸ νὰ τὴ συχωρέσει καὶ νὰ τὴν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ βάρος καὶ τὴν ἐνοχὴ τῆς προηγούμενης ζωῆς της.

Αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ὑμνογραφίας, μὲ τὴ λυρικὴ ἔξαρση ποὺ τὸ διαποτίζει, μὲ τὸ θρησκευτικὸ καὶ μεταρσιωτικὸ κραδασμὸ ποὺ τὸ διαπερνᾷ καὶ μὲ τὴν ὑποβλητικότητα καὶ τὴν προέ-

κταση ποὺ διοχετεύουν μὲς στὴν ψυχὴ καὶ τοῦ πιὸ ἀδιάφορου θρησκευτικὰ ἀνθρώπου, τὰ πρόσωπα ποὺ κινοῦνται πίσω ἀπὸ τὶς γραμμὲς του (ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ποὺ προετοιμάζεται γιὰ τὸ πάθος του καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἢ μετανοημένη ἀμαρτωλὴ γυναίκα, μὲ τὸ ἀλάδαστρο τοῦ μύρου στὰ χέρια της, μὲ τὴν ἔκφραση τῆς μετάνοιάς της ἀποτυπωμένη στὸ πρόσωπό της καὶ μὲ τὴ βεβαιότητα τῆς συχώρεσής της ἀπὸ τὸν Κύριο, ἀλλὰ καὶ ἡ Κασσιανὴ ἢ πονεμένη καὶ πληγωμένη καὶ αὐτὴ ποιήτρια καὶ ὑμνογράφος τοῦ τροπαρίου της, ποὺ τὸ συνέλαβε καὶ τὸ ἀποτύπωσε κατὰ τὸν πιὸ δραματικὸ καὶ γνήσια λυρικὸ τρόπο), ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ μιλήσουν στὴν περιπαθὴ καὶ εὐαίσθητη ποιητικὴ ψυχὴ τοῦ Παλαμᾶ, ποὺ καὶ αὐτὸς ζοῦσε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀμαρτίας τῆς δικῆς του, τῶν τύψεών του καὶ τῆς λαχτάρας του γιὰ ἔλεος καὶ συχώρεση.

Παραθέτουμε τὸ *«Τροπᾶριον»* τῆς Κασσιανῆς, ὅπως φιλοτέχνησε τὴ μετάφρασή του στὴ νεοελληνικὴ μας γλῶσσα ὁ Παλαμᾶς:

*Κύριε, γυναίκα ἀμαρτωλή, πολλὰ
πολλὰ, θολὰ, βαρῖα τὰ κρίματά μου.
Μά, Κύριε, πῶς ἢ Θεότη Σου μιλά
μὲς στὴν καρδιά μου!*

*Κύριε, προτοῦ Σὲ κρῦψ' ἢ ἐντάφια γῆ
ἀπὸ τῆ δροσανγῆ λουλούδια πῆρα
κι ἀπ' τῆς λατρείας τὴν τρισοβαθὴ πηγὴ
Σοῦ φέρνω μύρα.*

*Οἶστρος μὲ σέρνει ἀκολασίας... Νυχτιὰ
σκοτάδι ἀφέγγαρο, ἄναστρο μὲ ζώνει,
τὸ σκοτάδι τῆς ἀμαρτίας, φωτιὰ
μὲ καίει, μὲ λιώνει.*

*Ἐσὺ ποὺ ἀπὸ τὰ πέλαα τὰ νερὰ
τὰ ὑψώνεις νέφη, πάρε τα, Ἐρωτά μου,
κυλᾶνε, εἶναι ποτάμια φλογερὰ
τὰ δάκρυά μου.*

*Γύρε σ' ἐμέ. Ἡ ψυχὴ μου πῶς πονεῖ!
Δέξου με, Ἐσὺ πού δέχτηκες και γείραν
ἄφραστα ὡς ἐδῶ κάτω οἱ οὐρανοὶ
και σάρκα ἐπῆραν.*

*Στ' ἄχραντά Σου τὰ πόδια, βασιλιά
μου Ἐσὺ, θὰ πέσω και θὰ στὰ φιλήσω
και με τῆς κεφαλῆς μου τὰ μαλλιά
θὰ στὰ σφουγγίσω.*

*Τ' ἄκουσε ἡ Εὐα μὲς στοῦ ἀποσπερνό
τῆς παράδεισος φῶς ν' ἀντιχτυπάνε,
κι ἀλαφιασμένη κρύφτηκε... Πονῶ,
σῶσε, ἔλεος κάνε.*

*Ψυχοσῶστ' οἱ ἁμαρτίες μου λαός,
τὰ ἀξεδιάλυτα ποιὸς θὰ ξεδιαλύση;
Ἀμέτρητό Σου τὸ ἔλεος, ὁ Θεός!
Ἄβυσσο ἢ κρίση.*

Τοῦτο τὸ ποίημα τῆς Κασσιανῆς, πού κι-
νεῖται στοῦ ἴδιο κλίμα και στὴν ἴδιαν ἀτμό-
σφαιρα τοῦ «παθητικοῦ κρυφομιλήματός»
του, πού παραθέσαμε πιὸ πάνω, ἐξέφραζε
ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν κριματισμένη και ἁμαρ-
τωλὴ ψυχὴ τοῦ Παλαμᾶ, καθὼς τὸ συναι-
σθανόταν βαθύτατα και ὁ ἴδιος. Ἡ μετάφρα-
ση εἶναι ἐξαιρετικὴ, φτάνει θὰ μπορούσαμε νὰ
ποῦμε στοῦ ἕψος και στὴν ὁμορφιά τοῦ πρω-
τοτύπου, ἀκριβῶς γιατί ὁ κραδασμὸς τῆς
ψυχῆς τῆς ποιήτριας ἐκείνης τοῦ Βυζαντίου,
τοῦ ἦταν πολὺ οἰκεῖος. Καὶ μάλιστα τούτη
τὴν ψυχικὴ κατάστασή του, τούτη τὴν ἔντο-
νη και βαθιὰ βιωμένη συναίσθηση τῆς ἁμαρ-
τωλότητάς του, αὐτὸ τὸ «*παράδαγμα τοῦ
ποιητῆ στοῦ κρεβάτι τῆς ἀγρύπνιας*» μὲ τὸν
ἑαυτό του, καθὼς σημειώνει κάπου σχετι-
κά, τὴν ἔνωθε ὁ Παλαμᾶς νὰ ταυτίζεται
τόσο πολὺ μὲ τὴν ψυχικὴ κατάσταση τῆς
Κασσιανῆς, ἀλλὰ και τῆς ἁμαρτωλῆς γυναι-
κας, στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ ποίημα, ὥστε
νὰ τὴν χαρακτηρίσει ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς μὲ τὸ
ὄνομα «*Κασσιανισμός*».

Τὸ 1929 σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς
σὲ ἓνα ἀποκαλυπτικὸ κείμενό του μὲ τὸν τί-
τλο «*Ὁ χαμὸς ἐνὸς παιδιοῦ*» ἀνάμεσα σὲ

ἀλλὰ και τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «*Ὅλα σὲ
μιὰ παραδείσια ἐξαίγληση. Ὅσο πού ὁ ἀγιά-
τρευτος δυνατισμὸς μου, ἔρχεται γιὰ νὰ χα-
λάση τὴν ὄνειρεμένη μου ἀρχιτεκτονικὴ ἐνό-
τητα, ὁ πανηγυρικὸς πινδαρισμὸς ἢ ἀκριβέ-
στερα ὁ τυρταϊσμός, ξεπέφτει σ' ἓνα θρηνη-
τικὸ κασσιανισμὸ (ὑπογραμμίζει ὁ
ποιητῆς) και τὸ ἐπικὸ διάγραμμα -γιὰ νὰ μιλή-
σω μὲ τὴν ἀρχαία λέξη- κατεβαίνοντας, δυ-
θίζεται στὴν ἀγιάτρευτη συντριβὴ πού χα-
ρακτηρίζει μέγα μέρος τοῦ ἔργου μου».*

Αὐτὴ ἡ τόσο ὀριακὴ συναισθηματικὴ
στάση του, πού τῆς ἔδωσε τόσο ἐκφραστικὰ
τὸ ὄνομα «*κασσιανισμός*», ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς
περίφημης βυζαντινῆς ὑμνογράφου, ἀποτε-
λεῖ σίγουρα γιὰ τὸν Παλαμᾶ μιὰ καθαρὰ με-
ταφυσικὴ ἐνατένιση τῆς ζωῆς, πού τὸν φέρ-
νει και τὸν ὀδηγεῖ σὲ οὐσιαστικότερα θρη-
σκευτικὰ βιώματα. Δὲν θὰ εἴμαστε μακριὰ
ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ἐὰν λέγαμε ὅτι μὲ
τὸν κασσιανισμὸ του ὁ Παλαμᾶς, πού τὸν
ἔφερε σὲ μιὰ βαθιὰ συναίσθηση ἁμαρτωλό-
τητας και συντριβῆς, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη-
κε μὲ τὴ γυναικὴ τὴν ἁμαρτωλὴ τῶν Εὐαγγ-
ελίων, πού ἔχυσε τὸ μύρο τῆς λατρείας τῆς
και τὰ δάκρυα τῆς μετάνοιάς τῆς στὰ πόδια
τοῦ Ἰησοῦ, ὁ Παλαμᾶς προσεγγίζει τὸ ἀλη-
θινὸ νόημα τῆς θρησκείας τῶν πατέρων του
και γνωρίζει τὸ ἀπαραχάραχτο στοὺς αἰῶ-
νες πρόσωπο και τὸ βαθύτερο νόημα τῆς
Ὁρθοδοξίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχουμε μιὰ
καθαρὰ μεταφυσικὴ στάση τοῦ ποιητῆ και
μάλιστα στάση ἀπόλυτα και βαθύτατα θρη-
σκευτικὴ. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ προσέγγιση
τοῦ Παλαμᾶ στὴν ἔννοια τῆς ἁμαρτίας, εἴτε
τὸ συναισθάνεται ὁ ποιητῆς και τὸ ἔχει συ-
νειδητοποιήσει εἴτε ὄχι, εἶναι καθαρὰ θεο-
λογικὴ, θὰ λέγαμε χριστιανικὴ. Ἀκόμα και
ὁ τρόπος πού τὴν ἀναφέρει και τὸ περιεχό-
μενο πού τῆς δίνει, ἀποτελοῦν καθαρὰ χρι-
στιανικὲς προσεγγίσεις, πού τὸν φέρνουν
πλησιέστερα στοῦ Θεοῦ.

Ἐνας ἐξαγιασμένος ἀναχωρητῆς τῆς
ἐρήμου, ὁ ἀββάς Ματόης, ἔλεγε χαρακτηρι-
στικὰ σ' ἓνα στοχασμὸ του: «*Ὅσο σιμῶνει
στοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, τόσο πιὸ ἁμαρτωλὸ*

βλέπει τὸν ἑαυτό του».

Ὁ Παλαμᾶς αἰσθάνεται μὲς στὰ κατά-
βαθα τῆς ψυχῆς του ὅτι εἶναι ἕνας ἁμαρτω-
λός. Αἰσθάνεται οἱ τύψεις του νὰ τὸν βαραι-
νουν καὶ νὰ τὸν ἐλέγχουν. Καὶ παρακαλεῖ
τὸ Θεὸ γιὰ τὸ ἔλεος καὶ τὴ συχώρηση. Ὅσο
κι ἂν ὁ ποιητὴς ἐπιμένει πολλές φορές σὲ
παράταιρους χαρακτηρισμούς ὡς πρὸς τὸν
πνευματικό του ἀγώνα (ποὺ διεξάγεται μέσα
στὸν πιὸ ἐνδόμυχο ἑαυτό του), πολὺ συχνὰ
μιὰ κραυγὴ θὰ τοῦ ξεφύγει ἀσυναίσθητα, ἕνα
ἐσωτερικὸ σπάραγμα θὰ τὸν ἀγγίξει κατά-
βαθα ἢ κάποιος ἐσώτατος καημὸς βουδᾶ θὰ
ἐκδηλωθεῖ μὲς στὰ ἀπόκρυφα τῆς ὑπαρξῆς
του. Κι ὅλα αὐτὰ εἶναι ποὺ κάνουν τὸν ποιη-
τὴ νὰ βλέπει τὸν ἑαυτό του εὐκρινέστερα καὶ
διεισδυτικότερα, μέσα σὲ διαβρωτικὰ αἰσθή-
ματα ἐνοχῶν καὶ τύψεων.

Αὐτὴ ἡ μεταφυσικὴ ἢ καλύτερα θεολο-
γικὴ στάση τοῦ Παλαμᾶ ποὺ χαρακτηρίζε-
ται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ὡς «*κασσιανισμός*» καὶ
ποὺ τὸν ὀδηγεῖ ἄλλοτε σὲ μιὰ παροδικὴ ἔστω
συμφιλίωση μὲ τὸ ἄόρατο, ἄλλοτε σὲ μιὰ
ἐκστατικὴ προσδοκία καὶ ἄλλοτε πάλι στὴν
ἐνορατικὴ σύλληψη μιᾶς ἀγνεῖας παραδεί-
σιου, παίρνει τίς πιὸ πολλές φορές τὴ μορφὴ

(κι ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι ποὺ διοχετεύεται μὲς
στὰ δημιουργήματά του) μιᾶς πνευματικῆς
κατάστασης ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐκφρα-
σμένη, μὲ ἀληθινὴ ταπείνωση, ὁμολογία τῆς
βαθιᾶς ἁμαρτωλότητάς του καὶ τῆς συναί-
σθησης μιᾶς ἀπροσδιόριστης ἐνοχῆς καὶ τύ-
ψης, γιὰ κάτι ἀκαθόριστο, καθὼς αἰσθάνε-
ται ὑπαρξιακὰ ἢ ἁμαρτία του νὰ τὸν ἐλέγ-
χει, ἐνῶ παράλληλα φτάνει ἀπὸ ἀδήριτη
ἐσωτερικὴ ἀνάγκη στὴν ψυχικὴ κατάσταση
τῆς πιὸ βαθιᾶς μεταμέλειας καὶ συντριβῆς,
ποὺ τὸν φέρνει μὲ δάκρυα στὰ μάτια, σὲ στά-
ση θερμῆς ἰκεσίας καὶ προσευχῆς, γιὰ τὴ
συχώρηση καὶ τὸν ἐξίλασμό του.

Τούτῃ ἡ ψυχικὴ κατάσταση τοῦ Κωστῆ
Παλαμᾶ, ποὺ συνοψίζεται στοὺς λόγους τοῦ
Ψαλμωδοῦ: «**Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώ-
σκω καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ
παντός**» καθὼς καὶ στὴ λιγύλογη μὰ τόσο συγ-
κλονιστικὴ προσευχῆ τοῦ Τελώνη, σὲ μιὰ ἀπό-
μερη γωνιὰ τοῦ Ναοῦ: «**Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι
τῷ ἁμαρτωλῷ**», ἐπαναλαμβάνονταν, ὅπως μαρ-
τυρεῖ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, στὸ μάκρος μιᾶς
ὀλόκληρης ζωῆς καὶ σφράγισε ἀποφασιστικὰ
ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

E. N. ΜΟΣΧΟΣ

«ΦΩΣ ΙΛΑΡΟ»

*Θλιμμένη κι ἔρημη, μιὰ μοναχὴ καρδιά,
ἀγωνιᾷ, στενάζει, κι ὅμως προσδοκᾷ,
ἀγάπη, συμπαράσταση, παρηγοριά.
Ἐλπίζει γιὰ βοήθεια, μὰ πουθενά.*

*Βαλαντωμένη τότε, μὲς στὴν ἀπονία,
ψηλά, στὸν οὐρανό, κοιτάζει τελικά.
Καὶ πάντα, τὴν Πηγὴ, σὰν βρίσκει μιὰ ψυχὴ,
«Φῶς Ἰλαρό» τὴν καταυγάζει σπὴ στιγμῆ.*

*Μιὰ περιφρονημένη κι ἄσημη καρδιά,
ποὺ ξέρει, καὶ γιὰ πόνο, καὶ παρηγοριά,
τὴ μοναχὴ ψυχὴ, προσκαρτερεῖ γλυκά.
Γι' ἀγάπη τῆς μιᾶς, μά, διακριτικά.*

EΛΚ.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΙΩΝΑ μ.Χ.

Γ'

7. Η αλλαγή στις κοινωνικές δομές.

Η **εξάπλωση της τηλεόρασης** και η εισβολή της μέσα στο σπίτι με ένα ψεύτικο τρόπο ζωής δημιούργησε πολλά προβλήματα. Πολλά παιδιά καταστρέφονται σωματικά, αλλά και ψυχικά, από τις προκλήσεις των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, από την πορνογραφική φιλολογία και από τη σταθερή διείσδυση στη ζωή τους της βίας, της σκληρότητας και των ναρκωτικών.

Η **οικογένεια** που υπήρξε σε όλο τον κόσμο ή βάση της κοινωνικής δομής **υποβαθμίζεται συνεχώς**, γι' αυτό και διέρχεται κρίση. "Όλοι παρατηρούμε ολοένα και περισσότερα διαζύγια, άγαμες μητέρες, παιδιά που γεννιούνται χωρίς οικογένεια. Η άνοχη και η ένοχη των **«συντρόφων ζωής»**, παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις. Οι εκτρώσεις και το δημογραφικό πρόβλημα επιτείνουν την κρίση.

Η **κρίση** στην **Εκκλησία** και η **διαφθορά της Δημόσιας Διοίκησης** γίνεται πολύ όρατη. Οι πρόσφυγες και οι άγνοοί μισοί. Οι άστεγοι συνάνθρωποι με το μέγα πρόβλημα της πείνας. Η κρίση της παιδείας, η ανεργία, η πνευματική διαφθορά, οι ανεκτέλεστες υποχρεώσεις και υποσχέσεις φίλων και συμμάχων αποτελούν καθημερινή επικαιρότητα.

Έχουμε μεταβληθεί σε μια κοινωνία παγκοσμίως γεμάτη **έγκλήματα, ληστείες, φόνους, βιασμούς, σεξουαλικές παρεκτροπές, «άναρμοστες συμπεριφορές»** και **σκάνδαλα** κάθε μορφής, **πέρα των φυσιολογικών ορίων.** Άρνηση αρχών και ιδανικών. Υπήρξε ακόμη ένταση στα βασανιστήρια, που χρησιμοποιούνται ως μέσο διακυβερνήσεως. Και όχι μόνον για να αποσπάσουν πληροφορίες, αλλά προπαντός για να καταργήσουν την αντίθεση.

8. Η προσπάθεια αποδυνάμωσης της θρησκείας

Έγινε επιδίωξη **«ή αποδυνάμωση της θρησκείας και ο καταποντισμός των ήθικων αξιών.** "Ας σκεφθούμε πώς το 1/4 των ανθρώπων της επιστήμης σ' όλο τον κόσμο **αφιερώνουν τις προσπάθειές τους στην καταστροφή της ανθρωπότητας!... Οι πολιτικοί ηγέτες απέχουν πολύ από το να είναι υποδειγματικοί άνθρωποι.** Η διαφθορά στην πολιτική ζωή έγινε **συνηθισμένο φαινόμενο και ισχυρός παράγοντας σήμειως των ήθων.** Η **τεράστια επιστημονική ανάπτυξη πραγματοποιείται έξω από κάθε ήθικη ευθύνη και από κάθε φρόνηση»** (Sean Macbride, Ιρλανδός δικαστής και πολιτικός, βραβείο Νόμπελ ειρήνης 1974, Ίδρυτής της Διεθνούς Αμνηστίας, Βραβείο Λένιν της Ειρήνης 1977. Ποιό κόσμο κληροδοτούμε στα παιδιά μας, σελ. 50).

9) Τα ναρκωτικά και το έιτς

Οι σύγχρονες μάστιγες του αιώνα μας είναι τα **ναρκωτικά** και το **έιτς.** Στόχος ή νεολαία. Ίσως με τα ναρκωτικά ή Ανατολή πληρώνει τη Δύση για τα όσα έγκλήματα αυτή διέπραξε κατά τους χρόνους της αποικιοκρατίας. Ίσως. Κανείς δεν γνωρίζει. Ένα όμως είναι βέβαιο: ότι η **εξάπλωσή τους** βρήκε πρόσφορο έδαφος μέσα στον 20ό αιώνα. Και ο κίνδυνος είναι μεγάλος.

Το **έιτς**, αποτέλεσμα σε μεγάλο μέρος της σεξουαλικής επανάστασης, της καταλύσεως των ήθικων αρχών και των αναρχικών θεωριών σε συνδυασμό με την αντίληψη ότι **ελεύθερος είναι εκείνος που δεν έχει ήθικες εξαρτήσεις**, καταστρέφει νέους ανθρώπους, δημιουργεί προβλήματα στις οικογένειες μέσα σ' ένα αιώνα που φημίζεται για την αφθονία

της καταναλωτικής του κοινωνίας και φυσικά υποθηκεύει το μέλλον.

10) Η απορρόφηση των ιδανικών

«Το πρόβλημα όμως που ανέκυψε στα μέσα του 20ου αιώνα, στην αίσθητή από πολλούς ανατολή της μεταβιομηχανικής εποχής, ήταν πώς τό “ιδανικό άνεση θ’ απορροφούσε μιά μέρα κάθε άλλο ιδανικό” (Τερζάκης) και πώς η ευμάρεια που έρχόταν, μετά το κακούργημα του Β’ παγκοσμίου πολέμου, θα ήταν “πιό αποπνικτική και από την άλλοτινή φτώχεια”, γιατί η άνεση άποτεινόταν ακόμη σε άνθρωπος, σε ατομικότητες, σε οικογένειες. “Η ζωή όμως με σκοπό την κατανάλωση ως τρόπο κύριο του ύπαρχειν, ανακύπτει ως τερατογονία από την μαζική κοινωνία, τον άλλοτριωμένο πολλό που έγκωμιάζουν, ακόμη και στο τέλος αυτού του αιώνα των αλυσιδωτών διαφεύσεων και καταρρακώσεων, ως «λαό». Και μάλιστα με περισσή υποκρισία ως «κυρίαρχο λαό».

«Η αγριότητα του αιώνα μας έναντιον του ανθρώπου, συνετέλεσε στην κατασκευή μιάς μαζικής κοινωνίας φαινομενικά ανθρώπινης. Γιατί η κοινωνία αυτή δεν δομήθηκε στα μέτρα του ανθρώπου κατασκευάστηκε στα μέτρα των μηχανών, των πραγμάτων και όχι των ψυχών. Λειτουργεί υπό την δεσποτεία του αριθμού, της στατιστικής, του όριζόντιου σχεδιασμού του βίου και “χωρίς να το δείχνει, καλλιεργεί ένστικτα πολιτικού απολυταρχισμού” (Γιάσπερ). Τά πλήθη που φώναζαν (έγαυρίαζαν) κάτω από τὸ ἀλαζονικό βλέμμα του Μουσολίνι, του Στάλιν ή του Χίτλερ, τὰ πλήθη που φανατισμένα συνάζονται σήμερα στα λαϊκά πολιτικά θεάματα, συγκροτούνται από ανθρώπους που έχουν χάσει τὸν αὐτοσεβασμό τους - ἐκφραστές τῆς μαζικής κοινωνίας που δὲν στηρίζεται πλέον στη δομή ἀλλὰ στην ὀργάνωση. Στην ὀργάνωση ἀγρυπνεί βούληση και παρακολούθηση, καθὼς στη λειτουργία τῆς μηχανῆς. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα μιάς προσεκτικῆς ψυχολόγησης τοῦ πλήθους, τοῦ ἀνθρώπου που ἀφήνεται νὰ μεταμορφωθεί σὲ πλήθος,

σὲ μᾶζα στὴν ἑσχατὴ κατάληξη. Στόχος, νὰ ἀδρανήσει πρώτα, νὰ ἐξουθενωθεί κατόπιν τὸ άτομο και νὰ συμπεριφερθεῖ μαζικὰ ὑπὸ τὴν ψευδαίσθηση μιάς ἐλευθερίας και μιάς δημοκρατικότητας ξεχαρβαλωμένης» (Κ. Τσιρόπουλος).

11. Παγκοσμιοποίηση

Στὸ πλαίσιο τῆς παγκοσμιοποίησης και τῆς συνολικῆς πολιτισμικῆς ἐξέλιξης, ὁ «κόσμος ὀργανώνεται ὡς ἐνιαία οικονομικὴ μονάδα, ἡ οικονομικὴ δραστηριότητα προσλαμβάνει ὑπερεθνικὸ χαρακτήρα», που ὀδηγεῖ σὲ λειτουργικὴ ἀπαξίωση τοῦ κράτους και τὸ κράτος δυσχεραίνεται νὰ ἐλέγξει τὴ μακροοικονομικὴ ἐξέλιξη και ἡ ἐννοια τῆς ἐθνικῆς οικονομίας χάνει βαθμαῖα τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενό της. Οἱ νέες οικονομίες πολυεθνικῆς ὀμάδες διεισδύουν ἀθόρυβα στὴν ἀρχή, στὰ διάφορα κράτη, ὁ ἐλεύθερος ανταγωνισμός χάνει τὴν ἀξία του και συνήθως ἰσχύει ἡ ἐπιβολὴ τῶν ὄρων τοῦ ἰσχυροτέρου. Τὸ κράτος προσλαμβάνει ὑπερεθνικὸ χαρακτήρα και οἱ ἰδιαιτερότητες τῶν κρατῶν ἀλλάζουν. Ὁ πολιτισμός, ἡ γλώσσα, τὰ ἦθη και ἔθιμα μεταβάλλονται ἐμπλεκόμενα στὸ μεγάλο κύμα τῆς παγκοσμιοποίησης και κάνουν τίς οικονομίες ἀλληλοεξαρτώμενες. Οἱ παγκόσμιες χρηματιστηριακῆς συναλλαγῆς που σπάνια ἐνδιέφεραν τοὺς Ἕλληνες «πλέκουν ἕνα ἀόρατο δίχτυ, που συνδέει τίς χώρες και παράλληλα δένει σφικτὰ και αἰχμαλωτίζει τίς κυβερνήσεις». «Ποιὲς ὀμως εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις γιὰ τοὺς πολῖτες και γιὰ τὴ δημοκρατία», διερωτᾶται ὁ Ἰγνάσιο Ραμονέ, διευθυντῆς τῆς Le Monde Diplomatique, που διδάσκει στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιῦ (Denis Diderot - Paris VII) (Γεωπολιτικὴ τοῦ χάους).

Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἐπικοινωνία που ἀποκτᾶ ἀποφασιστικὸ ρόλο συνεπικουρεῖ και ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται σὲ κρίσιμες ἐπιλογῆς που ἀφοροῦν τὴ ζωὴ και τὴν ἐλευθερία του.

Ἡ παγκοσμιοποίηση δὲν εἶναι λοιπὸν μόνο οικονομικὴ, ἀλλὰ εἶναι και πολιτικὴ, ἀλλὰ και παγκοσμιοποίηση τοῦ πολιτισμοῦ.

Περιλαμβάνει πολλούς πολιτισμούς και έτσι χάνονται οι ιδιαιτερότητες, συρρικνώνονται οι μεγάλες στιγμές των επί μέρους κρατών, διαμορφώνονται νέες πραγματικότητες. Τα στοιχεία πολιτισμού, ή γλώσσα που αποτελεί το κύριο σύστημα επικοινωνίας ενός λαού, ή θρησκεία και για τους Έλληνες ή ορθοδοξία αποδυναμώνονται, η έθνική συνείδηση χάνει το κύρος της και το σύνδεσμός της με την έθνική της ύπσταση. Αυτά είναι μεγάλα θέματα. Θέλουν ειδική διαπραγμάτευση και μεγάλη προσοχή.

Σήμερα ή **επιβολή** έχει καταστεί κεντρικό στοιχείο της επικοινωνίας με αντιανθρωπιστικό χαρακτήρα. Μεταβάλλεται από δυνατότητα ελευθερίας σε μέσο καθυπόταξης του ανθρώπου και άφανισμός της προσωπικότητάς του. Καμιά σκέψη για συμπόνια και αγάπη στην υποβαθμισμένη κοινωνία.

12. Το περιβάλλον

Διάφορα κράτη κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για την **καταστροφή του περιβάλλοντος**. Τα τελευταία χρόνια έγινε θέμα κατεπείγον και άφετηρία συστηματικού προβληματισμού. Η αύξηση του πληθυσμού της γης τριπλασιάστηκε μέσα σε 60 χρόνια, ή μετανάστευση σε άλλες χώρες και ή συγκέντρωση πληθυσμών στις μεγάλες πόλεις, ή αντίληψη της συνεχούς αύξησης και της αλόγιστης παραγωγής και κατανάλωσης, ή καταστροφή των δασών με την υλοτομία, τις πυρκαγιές και την οικοπεδοποίησή τους, οι ακολουθοῦσες καταστροφές από πλημμύρες, ή εξάντληση της απόδοσης του εδάφους και ή μεγάλη χρήση χημικών ουσιών για τις καλλιέργειες, ή καταστροφή της άγριας πανίδας και χλωρίδας, ή εξαφάνιση του πάσης φύσεως ζωικού βασιλείου, ή μόλυνση της ατμόσφαιρας (με διοξείδιο του άνθρακα, μονοξείδιο του άζώτου κ.λ.π.), ή μόλυνση της θάλασσας, λιμνών και ποταμών (με απόβλητα, απορρίμματα και τοξικές ουσίες), ή μόλυνση των υπογείων υδάτινων πόρων, οι κίνδυνοι από την πυρηνική ενέργεια, ή ανάπτυξη των ρυπογόνων βιομηχανιών έχουν πράγματι

πάρει μεγάλες διαστάσεις. Για τα πόσιμα νερά οι ειδικοί προβλέπουν πώς σύντομα θα υπάρξουν διενέξεις και πόλεμοι για τη διεκδίκηση των υδάτων.

Όλα αυτά τα προβλήματα κληρονομιά από τον 20ο αιώνα έχουν ανάγκη άμεσης αντιμετώπισης.

Τὰ ἀντισώματα

α. **Ανάμεσα** στις αντιθέσεις και τις αντινομίες υπήρξε ένα μεγάλο μέρος του πνευματικού κόσμου πιστό στο Χριστιανισμό, που αγωνίστηκε για τις αξίες του και τα άλλα έθνικά μας θέματα, άθόρυβα αλλά ουσιαστικά, μέσα στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων στον ελληνικό χώρο.

Θά θυμήσουμε έντελως διαγραμματικά την **Αδελφότητα Θεολόγων «Η ΖΩΗ»** (ιδρυτής της το 1907 ο π. Ευσέβιος Ματθόπουλος) που εκδίδει το ομώνυμο περιοδικό «Η ΖΩΗ» (από το 1911) και τα συνεργαζόμενα με την **Αδελφότητα Θεολόγων Χριστιανικά Σωματεία**, όπως είναι: Η «Γυναικεία Αδελφότητα “Ευσέβεια”» (εκδίδει το περιοδικό ή «Ζωή του Παιδιού»), ή Γυναικεία «Αδελφότητα Αδελφών Νοσοκόμων “Εύνικη”», ή όποια προσέφερε και προσφέρει σπουδαίες υπηρεσίες στο νοσηλευτικό τομέα των Νοσοκομείων μας. Η «Πανελλήνια Όμοσπονδία Όρθοδόξων Χριστιανικών Σωματείων ο “Απόστολος Παῦλος”» με παραρτήματα σ' όλόκληρη την Ελλάδα, ο Σύλλογος Όρθοδόξου Έσωτερικής Έραποστολής «ο Απόστολος Παῦλος», ή «Χριστιανική Ένωσις Έπιστημόνων», ή «Χριστιανική Ένωσις Ακτινες» (εκδίδει το περιοδικόν «Ακτινες»), οι εκδόσεις «Δαμασκός», ή «Χριστιανική Ένωσις Εκπαιδευτικών Λειτουργών» (εκδίδει το περιοδικό «Έλληνοχριστιανική Αγωγή»), ή «Χριστιανική Ένωσις Έργαζομένης Νεολαίας», ή «Χριστιανική Πρόνοια», ή «Χριστιανική Έστία Αγάπης» (στέγη υπερηλικών συνεργατών), ο Πειραιϊκός Φάρος, οι «Χριστιανικές Μαθητικές Όμάδες», ή «Χριστιανική Φοιτητική Ένωσις». Τα Κα-

τηχητικά Σχολεία. Η συνεργασία με τό «Ἑλληνικὸν Φῶς» καὶ τό «Ἰνστιτοῦτο Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς», ὅπως καὶ τὸ αὐτόνομο περιοδικό «Συζήτησις». Καὶ με ὅσες κατὰ καιροὺς δραστηριότητες ἐπέβαλαν οἱ περιστάσεις (πρόνοια στρατιώτου, Κυπριακό, Β. Ἡπειρος κ.λ.π.)

Μετὰ τὸ 1960 αὐτόνομη πνευματικὴ δράση με ἀντίστοιχες δραστηριότητες ἀναπτύσσει με μεγάλη ἐπιτυχία ἡ Ἀδελφότητα Θεολόγων ὁ «ΣΩΤΗΡ» σὲ συνεργασία με τὸ Σύλλογο Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολικῆς Δράσεως «Μέγας Βασίλειος».

Ἀντίστοιχες δραστηριότητες ἀνέπτυξαν ἐπίσης ἡ Ὁρθόδοξος Ἱεραποστολικὴ Ἀδελφότητα «Σταυρός» καὶ ὁ Σύλλογος «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής».

Ὅλες αὐτὲς οἱ Ἐνώσεις καὶ τόσες ἄλλες, ἀπέδωσαν θαυμαστά ἀποτελέσματα στὶς κάθε φύσεως δραστηριότητές τους ἀνάμεσα στοὺς ἄνδρες καὶ τὶς γυναῖκες καὶ στὸν κόσμο τῶν νέων καὶ τῶν ὠρίμων.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ στελέχη τῶν Ἐνώσεων αὐτῶν ὑπῆρξαν διακεκριμένα σὲ πολλοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους ποὺ ἀντιπροσώπευαν. Κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ, ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστη ἠγέτες ἄνοιξαν δρόμους καὶ καθοδήγησαν τοὺς νέους σὲ ἕναν τρόπο ζωῆς ποὺ τοὺς καταξίωσε στὴν μετέπειτα οἰκογενειακὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ τους τοποθέτησι.

Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ μνημονεύσω τὴν ἔκδοσι καὶ εὐρύτερη κυκλοφορία καὶ ἀποδοχὴ τῆς **Διακηρύξεως τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων** (τὸ 1946), στὸ μέσο τοῦ 20οῦ αἰώνα, με τὴν ὁποῖαν ἐδηλοῦτο ἡ ἀκλόνητη πεποίθησι τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ἀκαδημαϊκῶν, καθηγητῶν Πανεπιστημίων, καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων καὶ πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἡ πίστις του «*στὴν πνευματικὴ θεμελίωσι τῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, με τὴν ὁποῖαν καὶ μόνον εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀληθινὸς πολιτισμὸς*» καὶ ὅτι «*ἡ θεμελίωσι αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὴ, ἂν ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος δὲν χρησιμοποιήσῃ τὸν θησαυρὸν τῶν ἀξιών, τὰς ὁποίας τοῦ προσφέρει ὁ Χρι-*

στιανισμὸς...» Καὶ αὐτὰ γιὰ ὅσα συνέβησαν στὴν Ἑλλάδα.

Πέραν τούτων πρέπει νὰ σημειώσω πὼς τὴν κρίσι τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 20οῦ αἰώνα, τὸν κλονισμὸ τῶν θεμελιῶν, τὶς τυραννίες καὶ δικτατορίες, τὴν εὐθύνῃ τῶν ἐπιστημόνων, τὴν ἀλλοτριώσι τοῦ ἀνθρώπου διέκριναν καὶ σχολίασαν πολλοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τοὺς προδρόμους (ἀπὸ τὸν 19ο αἰώνα), ὅπως οἱ: Γιάσπερς, Γκουαρντίνι, Ἐλλιοτ καὶ Εὐδοκίμοφ, Μαριταῖν καὶ Μπερντιάγιεφ, Ντανιέλ-Ρόπς, Ὁρτέγκα-ὑ-Γκασέτ, Τόυνμπε κ.ἄ. καὶ σύγχρονοι διαπρεπεῖς φυσικοὶ καὶ βιολόγοι, Βαίτσοξέκερ, Γκαμπόρ, Ζαχάρωφ, Χάιζενμπεργκ καὶ ἄλλοι. Ἀκόμη δημοσιολόγοι, κοινωνιολόγοι καὶ λογοτέχνες κατέθεσαν τὴ σκέψῃ τους καὶ τὴν ἀγωνία τους γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 20οῦ αἰώνα, Ἀρόν, Ζυλιέν, Ντόμεναχ, Ἰονέσκο, Μαλρώ, Σολζενίτιν κ.ἄ. Δὲν ἐξαιροῦνται οἱ φιλόσοφοι καὶ Θεολόγοι: Γκιττόν, Μπρέν, Φρόμ, Κλεμάν, Πόποβιτς, Στάνιλοάε, κ.λ.π. **Υπεύθυνες μαρτυρίες καὶ πλούσια στοιχεῖα** με γραπτὰ κείμενα τῶν ἐπιφανῶν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιστημόνων, πάνω στὴν κρίσι τοῦ πολιτισμοῦ, μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς στὸ πολύτιμο βιβλίο τοῦ ἀρχ. Ἡλία Μαστρογιαννοπούλου «*Ἡ ἀγωνία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου*» (σελ. 350).

Μεγάλα λοιπὸν πνεύματα ἔκαναν ἐκτιμήσεις, ἔδωσαν ἀπαντήσεις, δημιούργησαν **ἀντισώματα**, σταμάτησαν τὸ ρεῦμα τῆς καθοδικῆς πορείας, ἄνοιξαν δρόμους, ἀντιστάθηκαν, ὑπερασπίσθηκαν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἡ **Ἐκκλησία** φυσικὰ ἔπαιξε τὸ σημαντικὸ τῆς ρόλο καὶ σήμερα κινεῖται με σύνεσι ἀνάμεσα σ' ἕνα λαὸ ποὺ «*δὲν βρῆκε τὴν ἐλευθερία του στὸ δρόμο*», ὅπως μᾶς εἶπε ὁ στρατηγὸς Μακρουγιάννης, οὔτε ἔμεινε ἀμέτοχος στὰ δρώμενα τοῦ 20οῦ αἰώνα.

Φαίνεται νὰ ἀντιλήφθηκαν σωστὰ πὼς ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ρίζα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀνάπτυξης καὶ παρ' ὅλες τὶς διατυπούμενες ἐπιφυλάξεις μερικῶν (βλέπε **δηλώσεις Ντελόρ**, «Ἀκτίνες» Ἰαν. 1999, σελ. 29), ὅμως

είναι βέβαιοι ότι τα αντίσωματα θα διαβει-
βαιώσουν το ρόλο τους ως ανορθωτικών στοι-
χείων. Μην ξεχνάμε αυτά που έγραψε ο Τ.Σ.
Έλλιот, που πήρε το βραβείο Νόμπελ Λο-
γοτεχνίας το 1948. Παραθέτω το κείμενό του
σε μετάφραση:

*«Οφείλουμε στη χριστιανική μας κληρο-
νομιὰ πολλά πράγματα πέρα από τη χρι-
στιανική μας πίστη. Μέσα στο πλαίσιο του Χρι-
στιανισμού αναπτύχθηκαν οι τέχνες μας. Στο
Χριστιανισμό οι νόμοι της Ευρώπης έχουν
τις ρίζες τους. Όλη μας η πνευματική πο-
ρεία ως σήμερα μόνο με το πρίσμα του Χρι-
στιανισμού αποκτά βαθύτερη σημασία. Ένας
Ευρωπαίος ως άτομο μπορεί να μην πιστεύει
ότι η χριστιανική πίστη είναι αληθινή, ωστό-
σο όμως όσα λέει, πράττει και ενεργεί, όλα
πηγάζουν από την κληρονομιὰ του χρι-
στιανικού πολιτισμού, και εξαρτώνται από την
πνευματική παράδοση και από αυτήν απο-
κτούν νόημα. Δεν πιστεύω ότι ο πολιτισμός
της Ευρώπης, θα μπορούσε να επιζήσει, αν
εξαφανιζόταν ολοκληρωτικά η Χριστιανική
Πίστη. Και είμαι πεπεισμένος γι' αυτό, όχι
μόνο ως χριστιανός, αλλά και ως μελετητής
της κοινωνίας. Αν εκλείψει ο Χριστιανισμός,
θα εκλείψει και όλος ο πνευματικός πολιτι-
σμός μας...»* (Τ. S. Elliot, Βραβείο Νόμπελ
Λογοτεχνίας 1948).

6. Το συναμφοότερο του πολιτισμού

Η επιδίωξη της δημιουργίας πολιτισμού
δεν είναι μονοδιάστατη. Ο τεχνικός πολιτι-
σμός (έπιαναλαμβάνω αν δεχθούμε το χωρι-
σμό σε τεχνικό και πνευματικό πολιτισμό)
πρέπει να κινείται παράλληλα και σύμμετρα
με τον πνευματικό πολιτισμό. Το σκέλος δηλ.
εκείνο που καλλιεργεί και εκλεπτύνει την
ανθρώπινη συνείδηση, την έννοια της αλή-
θειας, της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της φι-
λανθρωπίας, του καλού και του κακού, του
σεβασμού της προσωπικότητας του άλλου,
την αγάπη. Άλλωστε η ανθρωπιά μας μένει
ακόμη. Έχοντας πνευματικό περιεχόμενο
μπορεί και πρέπει να εμπνέει, να καθοδηγεί
την τεχνολογία και κάθε μορφή προόδου που

αυτοδύναμα δεν μπορούν να λειτουργούν
ερήμην του ανθρώπου. Μην ξεχνούμε πως η
καλή χρήση της ελευθερίας δίνει και το καλό
και όχι το καταστρεπτικό αποτέλεσμα. Και
ο άνθρωπος ενδιαφέρεται για το καλό.

Ο εικοστός αιώνας μοιάζει **πως αγνόησε
το ανθρώπινο «πρόσωπο»**. Σήμερα φαίνεται
πως οι ιδεολογίες του μέλλοντος θα έχουν
ιδεολογικό χαρακτήρα σε αντίθεση με τον κο-
μοθεωριακό χαρακτήρα των ιδεολογιών του
παρελθόντος. Σήμερα η Ευρώπη διατρέχει το
2000 μ.Χ. με το όνειρο της πλήρους ένοποιή-
σης. Το όνειρο μεταβάλλεται σε μιὰ διαδι-
κασία συστηματοποίησης κωδίκων και μεθό-
δων, σε ιδεολογία, η πρώτη άφετηρία της
όποιας άνιχνεύεται μετά τη λήξη του β' παγ-
κοσμίου πολέμου, όταν μιὰ σειρά προσωπι-
κοτήτων, κυρίως από τη Γαλλία, την Ιταλία
και τη Γερμανία δημιούργησαν το άπαραί-
τητο κλίμα προς την κατεύθυνση της ένο-
ποίησης.

Η κακή χρήση της ελευθερίας του ανθρώ-
που χρησιμοποίησε πολλές έφευρέσεις σε
έφαρμογές που υπήρξαν λιγότερο η περισ-
σότερο καταστρεπτικές για την ανθρωπότη-
τα. Θυμόμαστε τις καταστροφές των δύο
παγκοσμίων πολέμων και τον κατακεραμι-
σμό ενός τρίτου παγκοσμίου πολέμου άφου
στη γη όλόκληρη άστράφτουν τα όπλα και
οι λαοί δεινοπαθούν. Τα στρατόπεδα συγκεν-
τρώσεως και οι ψυχιατρικές κλινικές για τους
άντιφρονούντες βρίσκονται σε πλήρη έτοι-
μότητα.

Ένδεικτικά συμπεράσματα

Ο 20ός αιώνας έδωσε αναμφισβήτητα
πολλές δυνατότητες στη βελτίωση των όρων
ζωής, με την τεχνολογία. Ποτέ ο κόσμος δεν
είχε τόσες εύκολίες και τόσες προοπτικές
βελτιώσεως των όρων ζωής. Κάτι του έλλει-
ψε όμως. Κι αυτό το κάτι είναι το πνευμα-
τικό στοιχείο και η πνευματική καλλιέργεια
του ανθρώπινου «προσώπου» που όδηγεί
στην άναγνώριση του σκοπού της ανθρωπι-
νης ζωής που καταλήγει στο **«καθ' όμοιω-**

αίνων». Ὁ εἰκοστός αἰώνας ὑπῆρξε:

1. αἰώνας ἀναπτύξεως ἀνακαλύψεων, καὶ προωθήσεως ἐπιστημονικῶν ἐφαρμογῶν, ἀλλὰ καὶ ἀποτυχίας-καταρρεύσεως τῶν ἰδεολογιῶν τοῦ μαρξισμού, τοῦ κομμουνισμού, τοῦ φασισμού, τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ (ναζισμού) καὶ ὄλων τῶν ἀποχρώσεων τοῦ σοσιαλισμοῦ (ἐπιστημονικοῦ, μὲ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ὑπαρκτοῦ κ.λ.π.) καὶ τῶν μορφῶν τῆς δικτατορίας. Δὲν ἔμεινε ἀπέξω ὁ Καπιταλισμὸς ποὺ καὶ αὐτὸς διάζει τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

2. αἰώνας ποὺ ἀγνόησε τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Παραγνωρίστηκε ὁ ἄνθρωπος στὴν πνευματικὴ του διάσταση καὶ ὑπόσταση καὶ παραμερίστηκε ἡ λειτουργικὴ καὶ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ὡς καθημερινὴ ἐπιδίωξη καὶ δίωμα ζωῆς. Ξεφύγαμε ἀπὸ τὸ «πρόσωπο» τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι ἡ «εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ. Χάσαμε τὴν ἔννοια τῆς προσωπικότητας καὶ μαζὶ χάσαμε καὶ τὴν ἐλευθερία μας.

Ἀποφασίζουμε μὲ μιὰ συνισταμένη τῆς **μάζας**, τοῦ καθοδηγητῆ, τοῦ πολιτικοῦ ἡγέτη ξένη πρὸς τίς πραγματικὲς μας ἀνάγκες καὶ τίς ἀνησυχίες τῆς ψυχῆς μας. **Ἡ μάξα ἀκολουθεῖ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ δίκαιο ἢ ἄδικο τοῦ αἰτήματος.** Προσοδοκᾷ φανταστικὰ ἀποτελέσματα καὶ κυρίως στὴν ἀνοδο τῆς «τάξεως», χωρὶς νὰ ὑπολογίζει στὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου. Πέρα τοῦ ὅτι «μέτρον πάντων ἄνθρωπος» εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ συντελεστὴς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ «προσώπου» μὲ τὴν ἐλευθερία ποὺ τοῦ χάρισε ὁ Θεός. Τὴν ἱστορία τὴν γράφουν οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι ρυθμίζουν τὴν κίνηση τῆς ζωῆς πρὸς τὰ μπρὸς ἢ πρὸς τὰ πίσω. Αὐτοὶ δημιουργοῦν τὸν πολιτισμό.

3. αἰώνας τῶν ἀριθμῶν, τῆς στατιστικῆς, τῶν μετρήσεων καὶ σφυγμομετρήσεων, τοῦ τιμαρίθμου, τῶν δεικτῶν τοῦ χρηματιστηρίου, τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, τοῦ

ἀριθμοῦ τῶν ὁπαδῶν καὶ τοῦ «κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος», τῶν «γκάλοπ». Ὅλα κρίνονται μὲ διαγράμματα καὶ παραστάσεις, πέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, «**ἐρήμην τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου**», ποὺ ρυθμίζει πιὰ τὴ ζωὴ του μὲ στατιστικὰ δεδομένα.

4. αἰώνας τῆς ὑποταγῆς τοῦ ἀνθρώπου στὴ μηχανή. Ὅχι βέβαια ἀκόμη ὀλοκληρωτικὰ, ἀλλὰ θρίσκειται σὲ οἰγουρο δρόμο ἀλλοτρίωσης. Ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος ρυθμίζει τὴ λειτουργία τῆς μηχανῆς. Σήμερα κινδυνεύουν καὶ τὰ τελευταῖα προπύργια ἀντιστάσεως τοῦ ἀνθρώπου στὴν καθολικὴ ὑποταγὴ του.

5. αἰώνας τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Παραγωγή καὶ κατανάλωση τὸ σύνθημα τοῦ αἰώνα. Νὰ αὐξήσουμε τὴν παραγωγή, χωρὶς νὰ ἔχουμε ἀνάγκη γιὰ κατανάλωση. Ὁ ἄνθρωπος ἐκδιάζεται νὰ καταναλώσει ὅ,τιδήποτε χρῆσιμο γιὰ κατανάλωση. Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή δὲν ἐρωτᾷ οὔτε ἐξετάζει τί χρειάζεται γιὰ τὴ ζωὴ του ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ δημιουργεῖ μιὰ ἀνάγκη γιὰ νὰ προωθήσει τὴν κατανάλωση τῆς παραγωγῆς. Σήμερα γίνεται ἐπικέντρωση τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἀνθρώπου στὰ ὑλικά πράγματα καὶ παραθεωρεῖται ἡ ἀνάπτυξη καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς.

6. αἰώνας τῶν Μέσων Μαζικῆς Ἐνημέρωσης (ΜΜΕ). Ἡ διαφήμιση, ἡ **συγκέντρωση τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμεως συμπεριλαμβανομένης τῆς γνώσεως** (κυρίως τεχνολογικῆς) σὲ λίγα χέρια ἐπέφερε ἀνισορροπίες ποὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ ἀποκατασταθοῦν.

7. αἰώνας προδρομικὸς τῆς ἀναζήτησης τῆς ταυτότητάς μας στὸ πνεῦμα τῆς παγκοσμιοποίησης καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ περιβάλλοντος.

Σ. Β. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΛΟΓΕΣ

Ἐπίκαιρο τὸ θέμα. Καί, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, μᾶς ἀπασχολεῖ ὅλους μας. Στὸ κάτω-κάτω, ἀπ' αὐτὸ τὸ μικρὸ χαρτάκι ποὺ θὰ ρίξουμε στὴν κάλπη, θὰ ἐξαρτηθῇ τὸ πᾶν.

Καὶ τὰ πολιτικὰ παιχνίδια; Οἱ «ἄντριγκες» τῆς πολιτικῆς; Τὰ δισεκατομύρια ποὺ ξοδεύονται γιὰ διαφήμιση αὐτοῦ τοῦ «ἐμπορεύματος» ποὺ λέγεται κόμμα; Ποὺ κοιτάζει ὁ καθένας νὰ τὸ προωθήσῃ περισσότερο γιὰ νὰ ἔχη μεγαλύτερα κέρδη; Γιατί, ἄς εἴμαστε εἰλικρινεῖς. Πέρασαν οἱ ἐποχές -καὶ ἴσως ἀνεπιστρεπτί- ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἔμπαιναν στὴν πολιτικὴ πλούσιοι καὶ ἐβγαίνουν φτωχοί. Τώρα συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Ἡ πολιτικὴ ἔχει γίνῃ ἐπάγγελμα καὶ μάλιστα προσοδοφόρο.

Τί θὰ γίνῃ λοιπὸν μὲ τὰ πολιτικὰ παιχνίδια; Μὲ τὸν ἐπηρειασμὸ τῆς κοινῆς γνώμης; Μὲ τὴν προσέλκυση τῶν ἀναποφάσιστων; Μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ ξένου παράγοντος ποὺ δὲν μένει -προπαντὸς σήμερα- ἀμέτοχος στὸ ποιὸς θὰ κυβερνᾷ τὰ μικρὰ κράτη, ἔστω κι ἂν βρίσκωνται στὴν ἄκρη τῆς γῆς; Ὅλα αὐτὰ δὲν ἐξουδετερώνουν τὴ βούληση τοῦ λαοῦ; Καὶ δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς φέρουν μιὰ κακὴ κυβέρνηση;

Ἐξαρτᾶται. Ἄπὸ τί; Μὰ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους. Ἄπὸ τὸν ἴδιο τὸν λαό. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἀπὸ τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο. Καὶ τοῦτο δὲν σημαίνει νὰ ἔχουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες (δυναμίμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι) πανεπιστημιακὰ πτυχία καὶ μάλιστα ἄνευ ἀντικρυσματος. Σημαίνει νὰ ἔχουν τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν κοινωνικὴ μόρφωση νὰ ξέρουν τί σημαίνει κράτος δικαίου, σωστὴ διακυβέρνησις. Ὅτι οἱ πολιτικοὶ ποὺ κυβερνοῦν ἔχουν χρέος νὰ λύνουν τὰ προβλήματα καὶ ὄχι νὰ τὰ διαιωνίζουν μὲ διάφορες προφάσεις. Ὅτι, ἂν ἓνα κόμμα δὲν κυβερνήσῃ καλά, πρέπει νὰ καταψηφισθῇ καὶ νὰ μὴν ξαναρῆθῃ στὴν ἐξουσία.

Οἱ δικαιολογίες ποὺ ἐπικαλοῦνται οἱ κυβερνῶντες, ὅτι τὸ κράτος δὲν ἔχει χρήματα, εἶναι ἀβάσιμες. Πρῶτον διότι εἰσπράττει φόρους καὶ μάλιστα μεγαλύτερους ἀπὸ ὅ,τι εἰσπράττουν ἄλλα κράτη. Δεύτερον, διότι δὲν

μπόρεσαν νὰ ἐπιδύσουν ἑκατὸν ἑβδομήντα ὀλόκληρα χρόνια ἐλευθέρου βίου, τὸ θρυλικὸ πρόβλημα τῆς φοροδιαφυγῆς, τὸ ὁποῖο ἐπικαλοῦνται. Ἄντι τούτου, ἐπικαλοῦνται -εὐκαίρως ἀκαίρως- τὸ μῦθο τῆς «ψωροκώσταινας», ὅποτε τολμοῦμε νὰ τοὺς κρίνουμε γιὰ τὴν ἀπραξία τους καὶ τὴν διαιώνιση τῶν ἄλλων προβλημάτων. Ἄπὸ τὰ ράτζα στοὺς διαδρόμους τῶν νοσοκομείων, μέχρι τὴν ἔλλειψη παιδείας.

Κάποτε, ὁ αἰμίμητος π. Σεραφεῖμ Παπακώστας, ὁ σοφὸς καὶ δραστήριος προϊστάμενος τῆς Ἀδελφότητος «ΖΩΗ», σὲ ἓνα κληρυγμὰ τοῦ στὴν Μητρόπολη τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ἄμβωνα τῆς ὁποίας ἐλάμπρυνε ἐπὶ ἓνα τέταρτον τοῦ αἰῶνος, μιλοῦσε γιὰ τὶς ἐκλογές ποὺ ἦταν πάλι ἐπίκαιρες τότε. Γιὰ ἐκλογές ἓνας κληρικός καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος; Μάλιστα. Εἶπε λοιπὸν: «*Ποῦ θὰ στραφοῦμε; Δεξιὰ; Ὁχι. Ἀριστερά; Ὁχι. Πρὸς τὸ Κέντρο; Οὔτε. Πρὸς τὰ ἄνω. Ἐκεῖ θὰ στραφοῦμε. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ θὰ φωτισθοῦμε.*»

Εἶναι ὁ μόνος τρόπος ποὺ θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ σκεφθοῦμε καθαρά, σωστά, μὲ ἀνιδιοτέλεια, μὲ γνώμονα τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου καὶ ὄχι τὸ ἀτομικὸ μας συμφέρον. Ὁχι μὲ κριτήριον ἂν θὰ διορίσῃ ὁ πολιτευτὴς τὸ δικό μου παιδί (λὲς καὶ οἱ κρατικὲς ὑπηρεσίες εἶναι φεουδὸ του). Ἀλλὰ μὲ κριτήριον νὰ δώσῃ δουλειὰ σὲ ὅλα τὰ παιδιά. Διότι ἡ δουλειὰ εἶναι δικαίωμα τοῦ ἀτόμου καὶ ὑποχρέωσις τοῦ πολίτου. Καὶ ἡ ψήφος δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαγοράζεται μὲ τίποτα, παρὰ μόνον μὲ τὸ κοινὸ καλό.

Ἐκλογές λοιπὸν. Ἀλλὰ δὲν θὰ στραφοῦμε οὔτε δεξιὰ, οὔτε ἀριστερά, οὔτε στὸ κέντρο (σήμερα ἄλλωστε, ὅλα τὰ κόμματα κινοῦνται μέσα στὸ ἴδιο πλαίσιο. Σοσιαλιστικὴ κεφαλαιοκρατία ἢ κεφαλαιοκρατικὸς σοσιαλισμός). Θὰ στραφοῦμε πρὸς τὰ ἄνω. Γιὰ νὰ πάρουμε ἐμπνευση καὶ νὰ ψηφίσουμε σωστά. Καιρὸς νὰ πάψῃ ἡ Ἑλλάδα νὰ εἶναι Ψωροκώσταινα.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

Ἐσὺ ὁ «Βασιλεὺς Σαλήμ» καὶ «Ἱερεὺς
τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου»,
σὲ κρίσιμη στιγμή, συναντᾷς
Ἄβραμ τὸν Πατριάρχη,
ποῦ πρὸ στερνὰ ὀνομάστηκε Ἀβραάμ.
Αὐτός, ἔρχεται θριαμβευτής, ἐκεῖ,
«ἀπ' τὸ πεδίο κοπῆς τῶν βασιλέων»
νικώντας τόσους βασιλεῖς,
μὲ τὸ σπαθί.

Ἄρτους καὶ οἶνον τοῦ προσφέρεις
καὶ τὸν εὐλογεῖς,
τί ὡς λέει ἡ Γραφή γιὰ τούτη τὴ στιγμή:
«τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος
εὐλογεῖται».
Γι' αὐτὸ μὲ εὐλάβεια περισσή,
«δεκάτην» ἀπ' τὰ λάφυρα σοῦ δίνει.

Ἐσύ, εἶσαι ὁ Μελχισεδέκ,
ποῦ τ' Ἅγιο Πνεῦμα λέει
μὲ τὴ γραφίδα τοῦ Δαβίδ,
γιὰ τὸν Μεσσία:

«Σὺ Ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα
κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». *
Κι αὐτό, γιατί ὁ Μελχισεδέκ
λογιέται σάν «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ,
ἀγενεαλόγητος».

Ἐπειδὴ γιὰ τοὺς γονεῖς του,
καὶ γι' ἄλλη γνώση τῆς ζωῆς,
τῆς δράσης καὶ τοῦ τέλους του,
ἡ Ἱστορία τηρεῖ πληρῆ σιγή,
συμβολίζοντας ἔτσι, ἐκεῖ,
τοῦ Μεσσία
τὴ φωτεινὴ Μορφή!

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

Ψαλμὸς 109. Εἰς αὐτὸν τὸν ψαλμὸν ἀναφέρεται ὁ Κύριος εἰς τὸ
Εὐαγγέλιον τῆς Μ. Δευτέρας, τὸ ἐσπέρας

ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΣ ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ὁ Γεώργιος Γεμιστός (Πλήθων) στήν διάρκεια τῆς γνωστῆς συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439) συνέγραψε ἕνα βιβλίο μέ τίτλο: «*Περί ὧν Ἀριστοτέλης περὶ Πλάτωνα διαφέρεται*».

Τόν Γεμιστόν λοιπόν μιμεῖται καί ὁ λόγιος Μητροπολίτης Φωκίδος κ. Ἀθηναγόρας Ζακόπουλος σέ ἕνα ἐκτεταμένο μελέτημά του ἐκ 240 σελίδων συμπληρωμένο μέ πλούσια ξένη καί ἑλληνική βιβλιογραφία μέ τίτλο: «*Πλάτων καί Παῦλος περὶ ἀνθρώπου*», τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μία συστηματική ἐρευνα ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπὸ θεολογική, φιλοσοφική καί ψυχολογική ἄποψη.

Καί ἡ μελέτη αὐτή δέν περιορίζεται μόνον στήν ἐκθεση τῆς διδασκαλίας καί τῶν ἀπόψεων τῶν δύο αὐτῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καί τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλά ἐπεκτείνεται, ἔστω καί συνοπτικά, στὸ σύνολον τοῦ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ὅπως τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων, τῶν Ὀρφικῶν καί τοῦ Ὁμήρου ἀκόμη, ὡς ἐπίσης καί μέ προεκτάσεις στήν Παλαιὰ Διαθήκη, γιὰ νὰ ἐπισημάνει τίς ἐπιδράσεις τοῦ πνεύματος αὐτῆς στήν διαμόρφωση τῆς Παύλειας διδασκαλίας περὶ ἀνθρώπου.

Εἰδικώτερα κατὰ τὴν ἀνάλυση τῆς πλατωνικῆς ἀνθρωπολογίας ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. Ἀθηναγόρας ἀναφέρεται στὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα, γιὰ τὸν ὀρισμὸ αὐτῆς, τὴν προέλευση τῆς (γεννητῆ ἢ ἀγέννητη), στήν διάρκεια τῆς ζωῆς τῆς, στήν σχέση τῆς μέ τὸ σῶμα καί στὸ μεγάλο ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς.

Στὴν συνέχεια στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου ὁ Σεβασμιώτατος ἀναφέρεται στήν διδασκαλία τοῦ Ἀπ. Παύλου ὅσον ἀφορᾷ στήν φύση, στὸν προορισμὸ καί στὸ αἰώνιο μέλλον τοῦ ἀνθρώπου, ἀναλύοντας τίς ἔννοιες ψυχικός καί πνευματικός, ὅροι ποὺ συναντῶνται συχνὰ στὶς Παύλειες ἐπιστολές, καθὼς καί γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ὡς κατοικητηρίου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἀκολουθεῖ ἐκτενῆς ἀνάπτυξη στηριζομένη

στὰ σχετικὰ *ιε', ε'* κεφάλαια τῶν πρὸς Κορινθίους Α' καί Β' ἐπιστολῶν ἀντιστοίχως γιὰ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί τὴν φύση τοῦ ἀναστημένου σώματος.

Τὸ συμπέρασμα τοῦ συγγραφέα σχετικὰ μέ τίς ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος καί τοῦ Παύλου ὅσον ἀφορᾷ στὸν ἀνθρώπο εἶναι ὅτι: «*Δέν ὑπάρχει κοινότητα τοῦ ἡ πραγματικῆ συνάφεια σκέψεως μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν γιγάντων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος οἱ ὁποῖοι ἄλλαξαν τὴν πορεία τῆς ἱστορίας καί τὸ πλαίσιο τῆς Εὐρωπαϊκῆς σκέψεως καί τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἐν γένει μέ τίς διδασκαλίες τους*» (σελ. 179).

Τέλος τὸ ὅλον ἔργο συμπληρώνεται μέ ἕνα ἐκτενές παράρτημα ὅπου γίνεται λόγος: α) γιὰ τίς πρόσφατες προσεγγίσεις σχετικῆς μέ τὴν θεολογία τοῦ Πλάτωνος, β) τὴν σύγκριση τῆς θεωρίας περὶ τῆς ψυχῆς κατὰ Πλάτωνα μέ τὴν δομὴ τῆς προσωπικότητος κατὰ Freud καί μέ τίς σύγχρονες μηχηβιοριστικῆς καί ψυχαναλυτικῆς θεωρίας, καθὼς καί γ) γιὰ τίς νεώτερες χριστιανικῆς καί φιλοσοφικῆς ἀπόψεις γιὰ τὴν μετὰ θάνατον ζωή.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Φωκίδος κ. Ἀθηναγόρα ὑποβλήθηκε στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γλασκώθης ὡς ἐναισθητικὸς διατριβὴ γιὰ τὸν τίτλο τοῦ Διδάκτορος Φιλοσοφίας, Ph. D. καί κυκλοφορήθηκε πρόσφατα σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση.

Ἐντυπωσιάζεται ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὸ δάθος τῆς ἐρευνας τὴν ὁποία διεξήγαγε ὁ συγγραφέας, τὸν πλοῦτο τῶν σχετικῶν γνώσεών του, τὴν βιβλιογραφικὴ κατοχύρωση τῶν ἀπόψεων του στὰ ἐκτεταμένα σχόλια ποὺ συνωδεύουν τὸ κυρίως κείμενο.

Ἐν κατακλείδι τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν σημαντικὴν συμβολὴν στήν μελέτη καί ἐρευνα τῶν περὶ ἀνθρώπου ἀπόψεων τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καί τῆς Καινῆς Διαχῆς ποὺ συνιστοῦν καί τὸ θεμέλιο τοῦ πολιτισμοῦ μας.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

Στις 26 Φεβρουαρίου απέβωσε ο Δημήτριος Προκοπίου, Πολιτικός Μηχανικός και έκλεκτο μέλος της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων.

Ο Δ. Προκοπίου, γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1915. Έπειδή ο πατέρας του ήταν Άξιωματικός και Πολ. Μηχανικός, ή οικογένεια μετεκινείτο και έτσι μετά από λίγα χρόνια βρίσκεται στην Πάτρα και το 1929 εγκαθίσταται οριστικώς στην Αθήνα. Ο Δημήτρης ήταν τότε μαθητής της Β' Τάξεως του τότε τριταξίου Γυμνασίου. Άρχισε να παρακολουθεί άνελλιπώς και το πρώτο Κατηχητικό Σχολείο στη Χρυσοσπηλαιώτισσα στο όποιο δίδασκε ο Δ. Παναγιωτόπουλος, μέλος της Άδελφότητος Θεολόγων ή «ΖΩΗ».

Το 1932 εγγράφεται, μετά από εισαγωγικές εξετάσεις, στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Έθνικου Μετσόβειου Πολυτεχνείου και το 1937 παίρνει το πτυχίο του Πολ. μηχανικού.

Ός επιστήμων, ο Δ. Προκοπίου εργάσθηκε στο Ύπ. Δημοσίων Έργων και έφθασε στα ανώτατα κλιμάκια της Δημοσιού-παλληλικής ιεραρχίας. Ός Διευθυντής Ύδραυλικών έργων, ήταν υπεύθυνος για σειρά μεγάλων έργων, κατά την περίοδο άνασυγκροτήσεως της χώρας. Από τη θέση αυτή, ο Προκοπίου απέδειξε την άξια του ως επιστήμων, αλλά και τις άρετες του και την πίστη του στις ήθικες άξίες. Διακρινόταν για την τιμότητά του, την ευθύτητα και άκεραιότητα του χαρακτήρα του. Όλοι στην Ύπηρεσία του, τόν έσέβοντο και τόν εκτιμούσαν όχι μόνο ως επιστήμονα, αλλά και ως άνθρωπον. Και αυτό όφείλετο στο ότι ο Δ. Προκοπίου, βίωνε τόν Χριστόν σε όλη του τη ζωή.

Ήταν ταπεινός, πρᾶος και γλυκὺς στη συμπεριφορά του και άξιος οικογενειάρχης.

Είχε πάντα στο πλευρό του, τὴν κατὰ πάντα άξια και πιστή, σύζυγό του Ζωή. Με τὰ τέσσερα παιδιά, πού τούς άξίωσε ο Κύριος να άποκτήσουν δημιούργησαν μιὰ υπέροχη οικογένεια.

Ο Δ. Προκοπίου, υπήρξε από τὰ δραστήρια και έκλεκτά μέλη της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων, όταν σχηματίσθηκε ο πρώτος πυρήνας το 1938.

Από τὴν εποχή της ιδρύσεως τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Όμάδων (Χ.Μ.Ο), συμμετείχε ως μέλος της Έφορίας, για τὴν καλήν οργάνωση και εξέλιξη του θεομοῦ αυτού. Προσέφερε τις έπιστημονικές γνώσεις του, στη διαμόρφωση τῶν εγκαταστάσεων τῶν κατασκηνώσεων τῶν Χ.Μ.Ο. καθώς και στην όλη οργάνωση και λειτουργία τους. Ός μέλος, για πολλά χρόνια, του Δ. Σ. του Συλλόγου «ο Άπόστολος Παῦλος», προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες.

Τό σπίτι του, στο Χαλάνδρι, ήταν πάντα άνοιχτό, για να λειτουργοῦν διάφοροι κύκλοι μελέτης της Άγίας Γραφῆς ἢ για να γίνονται οί συγκεντρώσεις τῶν μαθητῶν τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Όμάδων.

Άκόμη, ο άξιόλογος αυτός άνθρωπος, έξασκώντας τὸ ταλέντο του στο γραπτό λόγο, είχε αναλάβει τὸν Τομέα Τύπου της Χ.Ε.Ε., γράφοντας σε ειδική σελίδα του περιοδικῶ «Άκτίνες», τις παρατηρήσεις του πάνω σε επίκαιρα θέματα. Ήταν άκόμη τακτικός έπιστολογράφος, στὸν Ήμερήσιο Τύπο, έπισημαίνοντας κάθε φορά και καυτηριάζοντας τὰ κακῶς κείμενα, πάντα όμως με άξιοπρέπεια και σοβαρότητα. Με λίγα λόγια, ήταν ο άνθρωπος της άγάπης και της προσφοράς. Η ζωή του, άς άποτελέσει παράδειγμα πρὸς μίμηση για όλους μας και για τὴν οικογένειά του παρηγορία στη θλίψη της.

Χ.Γ.

ΣΧΟΛΙΑ

ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ

Συμπληρώθηκαν ήδη από καιρόν δέκα χρόνια από την κατάρρευση των καθεστώτων του λεγομένου ύπαρκτου σοσιαλισμού, μεταξύ των οποίων και εκείνων της Ανατολικής Γερμανίας και την κατεδάφιση του «τείχους του αίχους» στο Βερολίνο, όπου εκατοντάδες άνθρωποι έχασαν την ζωή τους, επιχειρώντας να διαφύγουν στην Δυτική ζώνη.

Και είναι γνωστόν ότι εκατοντάδες χιλιάδες πολιτών της Ανατ. Γερμανίας είχαν καταφύγει προδ της ανεγέρσεως του τείχους στην Δυτική Γερμανία. Εκείνο τὸ ὄποιο φέρνει στην μνήμη τὰ γεγονότα αὐτὰ και πάλι εἶναι μιὰ πρόσφατη πληροφορία, σύμφωνα με τὴν ὁποία μεταξύ τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων Ἀνατολικογερμανῶν προσφύγων συγκαταλέγονται και δύο χιλιάδες πεντακόσιοι εκπαιδευτικοί, οἱ ὁποῖοι προτίμησαν τὸν προσφυγικὸν βίον, προκειμένου νὰ ἀποφύγουν νὰ διδάσκουν τὸν ἀθεϊσμό στα σχολεῖα ποὺ ὑπηρετοῦσαν, διδασκαλία ἢ ὁποία περιλαμβάνετο στο ἐπίσημο διδακτικὸ πρόγραμμα τοῦ ἀθέου αὐτοῦ καθεστώτος.

Εἶναι ἀσφαλῶς ἄξιοι κάθε ἐπαίνου οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι συνεπείς στα πιστεύω τους ἀρνήθηκαν με τὸν τρόπο αὐτὸν νὰ ὑπηρετήσουν τὸ καθεστῶς αὐτὸ και νὰ συνεργήσουν σὲ ἕνα ἔργο ἀντίθετο με τὴς ἀρχές των.

Ἡ στάση τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν εἶναι ἕνα μάθημα ὑπευθυνότητας και συνεπείας στις ἀρχές των και τὸ ὄποιο θὰ εὐχόταν κανεὶς νὰ εὐρίσκει πάντοτε μιμητὲς σὲ ὁποιαδήποτε περίσταση και ὑπὸ ὁποιοεδήποτε συνθηκες, ὡσάκις ἢ πολιτεία ζητᾶ ἀπὸ τοὺς πολίτες της και εἰδικώτερα ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους της νὰ προδοῦν σὲ ἐνέργειες ἀντίθετες με τὴν Πίστη και τὴς ἀξίες ποὺ ἀπορρέουν

ἀπὸ αὐτήν.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τὴν ἡμέρα ποὺ συντάσσονται οἱ γραμμὲς αὐτὲς ἡ χώρα βρίσκεται σὲ προεκλογικὴ περίοδο και ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅταν τὸ παρὸν τεῦχος φθάσει στα χέρια τῶν ἀναγνωστῶν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν θὰ εἶναι ἤδη γνωστό. Δὲν πρόκειται συνεπῶς στὴν συνέχεια νὰ διατυπωθοῦν προγνωστικά -ποὺ δὲν θὰ ἔχουν ἄλλωστε και νόημα- οὔτε νὰ γίνουν κρίσεις ἐπὶ προσώπων και πολιτικῶν προγραμμάτων.

Ἀφορμὴ γιὰ τὴς σκέψεις ποὺ ἀκολουθοῦν δίνει τὸ αἴτημα τῆς προσευχῆς, τὸ ὄποιο οἱ πιστοὶ ἐν ἐπιγνώσει τῶν ἀδυναμιῶν των ἀπευθύνουν στὸν Κύριον: «*Κύριε, δός μοι τοῦ ὄραν τὰ ἐμά πταίσματα και μὴ κατακρίνεις τὸν ἀδελφόν μου*».

Τὸ προεκλογικὸ κλίμα τῶν ἡμερῶν - ἀλλὰ και ἀνέκαθεν- και ὄχι μόνον στὴν χώρα μας ἀλλὰ και ἀλλαχοῦ, εἶναι ὅ,τι ἀντίθετο πρὸς τὸ ὡς ἄνω αἴτημα.

Οἱ προεκλογικοὶ λόγοι ἐξαντλοῦνται κυρίως στὴν ἐπισημάνση πραγματικῶν ἢ και φανταστικῶν λαθῶν και ἀδυναμιῶν τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων και προβολὴ τῶν «ἡμετέρων» ἱκανοτήτων, πραγματοποιηθέντος ἔργου (;) και ὑποσχέσεων, οἱ ὁποῖες κατὰ κανόνα βρίσκονται πέραν τοῦ ἐφικτοῦ.

Βέβαια οἱ πολίτες ἔχουν ἐθισθεῖ στο κλίμα αὐτὸ και ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ παρατηρεῖται μιὰ γενικώτερη ἀδιαφορία, ὅσον ἀφορᾶ στα προεκλογικὰ δρώμενα, ποὺ στα ἀλλεπάλληλα γκάλοπ ἐμφανίζεται ὡς τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸν τῶν «ἀναποφάσιστων». Και ἡ συνήθεια τῶν πολιτικῶν ἀγορητῶν νὰ μεγαλοποιοῦν ἀφ' ἐνὸς τὰ σφάλματα τῶν ἀντιπάλων τους και ἀφ' ἑτέρου τὰ ἰδικὰ των προτερήματα δὲν ὀδηγεῖ ἀσφαλῶς στὴν βελτίωση τοῦ δημοσίου βίου, καθ' ὅσον ὁ καθε-

νας με την σειρά του θεωρεί τον έαυτό του και την παράταξη του εύρισκομένους σε σωστή πορεία, όχι μόνον έξ' επόψεως προγράμματος και στόχων αλλά κυρίως πολιτικού ήθους και συνέπειας και δέν επιδίδονται σε μία ούσιαστική αυτόκριτική, πού θά οδηγήσει τον τόπο σε πνευματική ανάκαμψη. Συνήθως ή αυτόκριτική τών κομμάτων έξαντλείται, σε περίπτωση έκλογικής ήττας των, στην ανάζητηση έπιφανειακών αιτίων και στην έξεύρεση μεθόδων θεμιτών και άθεμίτων έπηρεασμού και προσεταιρισμού του έκλογικού σώματος.

Και όμως ό τόπος έχει ανάγκη μιās ανώτερης ποιότητας πολιτικής ζωής. «Και άς μη κρυπτόμεθα ένώπιον τής πραγματικότητας. Η μεγάλη πολιτική είναι εις τό βάθος πνευματική πολιτική. Έξ άλλου όμως είναι και δημοκρατική, έξαρτάται δηλαδή από την ψήφον του λαού. Και τά δύο είναι δύσκολον νά συμβιβασθοῦν. Πνευματικότητα θά πεί δυστυχώς οί όλίγοι. Δημοκρατία και ψήφος θά πεί οί πολλοί. Έπί πλέον αυτήν την στιγμή έχομε μία άνθρωπότητα πού δέν εύρίσκεται εις την πνευματικήν της «φórμαν»· αυτό δέ ισχύει ειδικώτερα διά τον τόπον μας, όπου έμφανίζονται τόσα και τόσα συμπτώματα πνευματικής κοπώσεως και ύποτονίας. Έρωτάται λοιπόν: Είναι δυνατόν και είναι δίκαιον και είναι ύγιώς “πνευματικόν” νά ζητήσωμεν από τον πολιτικόν νά άγνοήση αυτήν την πραγματικότητα και άρα νά αναλωθή εις ένα πνευματικόν κήρυγμα τό όποιον αυτήν την στιγμήν δέν θά έχει απήχησιν εις τους πολλούς;

»Θά άπετελεί λοιπόν φαρισαϊσμόν αν έξητούσαμε από τον πολιτικόν νά φέρη μόνος του τό βάρος μιās προς τά άνω πορείας τής μάζας. Άλλά από την άλλη μεριά και ή έθελοδοουλεία εις την κατωτερότητα δέν άποτελεί πολιτική. Προβάλλει λοιπόν τό έρώτημα: Πρέπει άρά γε νά προηγηθή ή μεγάλη πολιτική ή όποία θά άνεβάση τό επίπεδον τής πολιτικής ζωής του τόπου ή άντιστρόφως τό καθόλου πνευματικόν άνέβασμα του λαού τό όποιον θά κάμη δυνα-

τήν και άς πούμε έτσι, ρεαλιστικήν την μεγάλην πολιτικήν; Η άπάντηση, φρονούμεν, είναι οὔτε τό ένα, οὔτε τό άλλο θά προηγηθή. Και τά δύο θά γίνουν ταυτοχρόνως και παραλλήλως... Πρέπει νά γίνη παράλληλος προσπάθεια τόσον από την πολιτικήν όσον και από την πνευματικήν ήγεσίαν του τόπου. Αυτό σημαίνει ότι τό πολιτικόν άνέβασμα είναι νοητόν μόνον έφ' όσον παραλλήλως γίνεται προσπάθεια διά τό καθ' όλου άνέβασμα του έλληνικού λαού» (Άλεξ. Τσιριντάνη: «Γιά νά έπιζήση ή Δημοκρατία», Έκδόσεις Συζήτησις, Άθήναι 1979, σελ. 102-3).

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, πού σημαίνουν μία μακροχρόνια πνευματική εργασία είναι δυνατή ή αναβάθμιση τής δημόσιας ζωής του τόπου, την όποία τόσο ανάγκη έχει ό λαός μας.

B. K. Σ.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Τόν τελευταίο καιρό γίναμε μάρτυρες ενός θλιβερού φαινομένου, πού κοντεύει νά γίνει κοινωνική μάστιγα.

Λίγοι, εύτυχώς, δημοσιογράφοι από εκείνους πού εμφανίζονται στα λεγόμενα μέσα μαζικής έπικοινωνίας, στο πλαίσιο τής ένημερώσεως του κοινού, φρόντισαν και βρήκαν στοιχεία άποκαλυπτικά τής άνήθικης ή και έγκληματικής συμπεριφορής ώρισμένων προσώπων, γνωστών ως «έπωνύμων» στο πανελλήνιο από τις δημόσιες, καλλιτεχνικές και άλλες δραστηριότητές τους.

Και ή μόν άποκάλυψη νοσηρών κοινωνικών φαινομένων είναι όντως έργο και όσων ιδίως άσχολούνται με την δημοσιογραφία και την τηλεοπτική παρουσία και καταγραφή του καθημερινού κοινωνικού γίγνεσθαι. Από τό σημείο όμως αυτό, τής διαπιστώσεως και εμφάνισεως άπαραδέκτων κοινωνικών καταστάσεων, μέχρι του σημείου τής έξουθενώσεως και του έξευτελισμού τών έμπλεκόμενων προσώπων, ύπαρ-

χει μεγάλη διαφορά και κίνδυνος καταργήσεως των ορίων μεταξύ των δύο φαινομένων.

Ο ήθικος ξεπεσμός ανθρώπων από όλες τις κοινωνικές τάξεις και η εξαχρείωση, γενικώς, του προσώπου, είναι καταστάσεις που υπήρχαν και στο παρελθόν και θα υπάρχουν και στο μέλλον, σήμερα όμως με την κυριαρχία των ΜΜΕ τείνουν να γίνουν μόνιμο φαινόμενο, πού, εκτός από την πληροφόρηση, προσφέρουν και άφθονο υλικό αρνητικής κοινωνικής διαπαιδαγωγήσεως. "Αν, λοιπόν, ο δημοσιογράφος, πού διεκδικεί τον ρόλο του καλού υπηρέτου της ενημέρωσης και συνάμα του έλεγκτου των κακώς κειμένων, θέλει όμως να επιτελέσει επάξια και την αποστολή του κοινωνικού αναμορφωτού, είναι ανάγκη και ο ίδιος να γνωρίσει τα όρια αυτής της αποστολής και όταν οι πληροφορίες του αποκαλύπτουν απόρρητες και νοσηρές προσωπικές καταστάσεις, πού επισύρουν ίσως και ποινικές κυρώσεις, τότε να οδηγείται σε άλλες αρμόδιες και αδιάβλητες αρχές (όργανα απονομής δικαιοσύνης κ.λ.π.) και όχι στον δημοσιο διασυρμό και έξευτελισμό προσώπων.

Σε αντίθετη περίπτωση, μία από τις βασικές αρχές του δημοκρατικού μας πολιτεύματος, αυτής δηλ. της διακρίσεως των έξουσιών, παραβιάζεται ανεπίτρεπτα και αποδυναμώνεται, αφού την έγγραμμένη δικαστική εξουσία τείνει να υποκαταστήσει ο άνθρωπος τύπος και γενικά τα Μ.Μ.Ε. πού αποτελούν την τέταρτη εξουσία.

"Αν τελικά καταλήξουμε σε τέτοιους δρόμους, είναι εύκολο να φαντασθούμε καθέναν σε ποιές ανέλεγκτες και επικίνδυνες καταστάσεις θα οδηγηθούμε ή κοινωνική συμβίωση.

Βέβαια, η καλύτερη θεραπεία του παραπάνω νοσηρού φαινομένου είναι δεδομένη, άσχετα αν θέλουμε να την αγνοούμε: Παιδεία και καλλιέργεια ανθρώπων με ήθικό έξοπλισμό και πνευματικές αντιστάσεις έναντίον του συγχρόνου μηδενιστικού και απανθρώπου ρεύματος. Αυτόν τον ζη-

τούμενο ήθικό έξοπλισμό, είναι περιττό να τονίσουμε ότι θα τον εξασφαλίσουμε μόνο με την μαθητεία και την δίωση της χριστιανικής αλήθειας σε όλα τα επίπεδα των ανθρώπινων σχέσεων.

I.Γ.Κ.

Η 4η ΙΑΤΡΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤ. ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

Στις 26 Φεβρουαρίου 2000 πραγματοποιήθηκε, με μεγάλη επιτυχία, στην αίθουσα διαλέξεων του Συλλόγου «Απόστολος Παύλος» (Καρύτση 14, Αθήνα), η 4η Ιατρική Ημερίδα της Χριστιανικής Ένώσεως Επιστημόνων, με θέμα «Η νοσοκομειακή περιθαλψη στην Ελλάδα» και υπό την προεδρία του Όμοιμου Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών κ Γ. Δαϊκού.

Το θέμα της νοσοκομειακής περιθαλψης «κοχλάζει» εδώ και μήνες (τώρα πού γράφονται τα σχόλια βρίσκεται σε μεγάλη ένταση κριτικής). Κρίσεις όπως, «θλιβερό κατόντημα της Ιατρικής, ή οποία χάνει σιγά σιγά την επαφή της με τον άνθρωπο» ή «μεγάλη κατακραυγή έναντίον των γιατρών και του Ιατρικού επαγγέλματος», κ.ά., προβάλλουν, σχεδόν καθημερινώς, σε όλα τα Μ.Μ.Ε., με δημοσιεύματα ή συνεντεύξεις, στα όποια όμως παραβλέπεται ή δέν τονίζεται, όσο πρέπει, ή βασική αίτία: ότι ή ήθικη και πνευματική διάσταση στην παροχή υπηρεσιών υγείας απουσιάζει, και ότι ή συναίσθηση του καθήκοντος και της ευθύνης των υγειονομικών είναι υποτονική.

Στην Ημερίδα, μετά την «εισαγωγή» του κ. Δαϊκού, ακολούθησαν τέσσερις εισηγήσεις, οι όποίες, περιληπτικώς, έχουν ως εξής:

1. Ο κ. Γ. Μαραγκός, Καθηγητής Παιδιατρικής και Εφηβικής Ιατρικής στις Η.Π.Α., ανέφερε σειρά θεσμών τακτικού περιοδικού έλέγχου και αξιολογήσεως του έργου και της απόδόσεως του νοσοκομειακού γιατρού, κάθε βαθμίδος, καθώς και όλόκληρης της νοσοκομειακής κλινικής. "Αν εφαρμοσθεί, σωστά, το μέτρο αυτό, στο νοσοκομειακό τομέα, ή ποιότητα των νοσοκομεια-

κῶν ὑπηρεσιῶν θὰ ἀνέλθει κατακορύφως. Ἀνέφερε ἐπίσης, ὅτι στὶς Η.Π.Α., ἡ ἄδεια ἀσκήσεως μιᾶς ἰατρικῆς εἰδικότητας εἶναι περιορισμένου χρόνου, μετὰ τὴν παρέλευση τοῦ ὁποίου μπορεῖ νὰ ἀνανεωθεῖ, μόνον κατόπιν ἐξετάσεων. Ἔτσι ἐξασφαλίζεται ἡ ποιότητα τῆς παρεχομένης ἰατρικῆς.

2. Ὁ κ. Κ. Χαρώνης, Καθηγητὴς Χειρουργικῆς, ἐτόνισε τὴν ἀνάγκη «ἀνεξαρτητοποιήσεως» τῶν νοσοκομείων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἰδρύματα αὐτοδιοικούμενα, μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτήρος. Τὸ κράτος ὑποχρεοῦται νὰ τὰ ἐνισχύει οικονομικῶς, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν οικονομικὴ τους δυσπραγία, μὲ στόχο τὴν «κρατικοποίησή» τους καὶ τὴν «κομματικὴ ἐκμετάλλευση». Ὁ κακῶς ἐννοούμενος καὶ ἐφαρμοζόμενος συνδικαλισμὸς, μὲ τὴν ἀντίληψη δικαιωμάτων καὶ ὄχι ὑποχρεώσεων πρέπει νὰ ἀποδοκιμασθεῖ.

3. Ὁ κ. Β. Κένης, Καθηγητὴς Χειρουργικῆς, μίλησε γιὰ τὰ νοσοκομεία ἰδιωτικοῦ χαρακτήρος (ἐπιχειρήσεις) καὶ ἐξήγησε τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι τὰ δημιούργησαν. Οἱ «ἀδυναμίες» τῶν Κρατικῶν Νοσοκομείων, πολλαπλές, σκληρές καὶ ποικίλες (ὑπάρχουν, ἀσφαλῶς, οἱ ἐξαιρέσεις) ὀδηγοῦν τὸν ἀσθενὴ στὴν ἰδιωτικὴ ἰατρικὴ. Στὸ ἰδιωτικὸ νοσοκομεῖο, ὁ ἄρρωστος ἐξυπηρετεῖται, κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο, καὶ ἀπὸ ἄποψη «ξενοδοχειακῆ» καὶ ἀπὸ ἄποψη ἰατρικῆ (κλινικῆ καὶ ἰατρικοτεχνολογικῆ). Οἱ δαπάνες εἶναι ὑψηλές καὶ πολλὲς φορὲς «γονατίζουν», οικονομικῶς, ἄτομα καὶ οἰκογένειες, πού ἐπιθυμοῦν τὴν καλύτερη δυνατὴ θεραπεία τους. Μιὰ ἠθικότερη ἀντίληψη γιὰ τὴ διακονία τῆς Ὑγείας, θὰ ἐμετρίαζε τὴ δίψα τοῦ υπερβολικοῦ κέρδους καὶ στὰ ἰδιωτικὰ νοσοκομεία.

4. Ἡ κ. Ἀ. Ραγιᾶ, Ὁμότιμη Καθηγήτρια Νοσηλευτικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀποκάλυψε ἕναν ἄλλο κόσμον, κάτι καινούργιο, τὸ ὁποῖο εἶναι οἱ σύγχρονες ἀπόψεις κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μελετᾶται, σήμερα, ἡ Νοσηλευτικὴ τέχνη καὶ ἐπιστήμη. Δυστυχῶς, τὰ νοσοκομεία μας πάσχουν ἀπὸ δραματικὴ ἀριθμητικὴ ἔλλειψη νοσηλευτῶν γενικῶς, καὶ

ἰδιαίτερος νοσηλευτῶν ἐπιστημονικῆς κατάρτισεως πανεπιστημιακοῦ ἐπιπέδου.

Μετὰ τὶς εἰσηγήσεις ἐπηκολούθησε ζωηρὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα συζήτηση, στὴν ὁποία ἔλαβαν τὸν λόγο διακεκριμένα στελέχη τῶν νοσοκομείων μας, καθὼς καὶ ἐπιστήμονες ἄλλων κλάδων.

Κατὰ τὴ συζήτηση ἀνεφέρθη ἡ μεγάλη σημασία τοῦ ἐθελοντισμοῦ, στὰ πλαίσια τῆς λειτουργίας τῶν νοσοκομείων, καὶ οἱ δυνατότητες ἀναπτύξεως αὐτοῦ τοῦ θεσμοῦ.

Τονίσθηκε ἡ ἀνάγκη ὑπάρξεως ἀσθενοφόρων ὀχημάτων μὲ τέλειο ὑλικὸ ἐξοπλισμὸ καὶ κατρητισμένον ἀνθρώπινο δυναμικόν. Δὲν πρέπει νὰ χάνονται ζωὲς στὰ αὐτοκίνητα Πρώτων Βοηθειῶν, λόγω ἐλλείψεως καταλλήλων μηχανημάτων καὶ ἀρμοδίων ἰατρῶν.

Στὴ συζήτηση ὑποστηρίχθηκε, ἐπίσης, ἡ ἄποψη, ὅτι ἡ ὀργάνωση τῆς Ὑγείας πρέπει νὰ ἀνατεθεῖ, μὲ τὴν συναίνεση ὅλων τῶν Πολ. Κομμάτων, στὰ ἐπιστημονικὰ ἰατρικὰ ὄργανα (Ἐταιρεῖες, Σύλλογοι, Σωματεῖα).

Κάθε συζητητὴς ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκη νὰ τονωθῆ ἡ συναίσθηση, ὅτι ὁ γιατρὸς καὶ ὁ νοσηλευτὴς ἐπιτελοῦν «λειτούργημα» καὶ ὄχι ἀπλὸ ἐπάγγελμα. Αὐτὴ τὴ συναίσθηση, σήμερα, τὴν ἔχουν ἀτονισθῆ ὁ ἀκράτος ἐπαγγελματισμὸς, ἡ λατρεία τοῦ τεχνολογικοῦ καταναλωτισμοῦ, ὁ πόθος τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα σκανδαλίζουν καὶ «σπληγώνουν» τὴν κοινωνία, προβληματίζουν σοβαρῶς ἀποδέκτες καὶ λειτουργοὺς τῆς ὑγείας.

Τὴν Ἡμερίδα ἐκλείσει ὁ Καθηγητὴς κ. Δαϊτῶν, ἐξαιρῶντας τὴ σημασία τῶν «κνευματικῶν ἐφοδίων» τοῦ γιατροῦ καὶ τοῦ νοσηλευτοῦ, ἐφοδίων τὰ ὁποῖα ὅταν λείπουν, τότε καὶ τὰ καλύτερα «συστήματα ὑγείας», πού καταρτίζονται στὰ χαρτιά, στὴν πράξη δὲν ἀποδίδουν.

Θ.Β.Κ.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ... ΜΕ ΤΟ ΣΥΜΠΛΑΘΕΙΟ!

"Όταν ο Θουκυδίδης ως ο πρώτος ρεπόρτερ της ανθρωπότητας, αποτύπωνε, με την μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια και ύστερα από ένδελεχη έρευνα τα γεγονότα των Πελοποννησιακών πολέμων τον 5ο π.Χ. αιώνα, δέν μπορούσε να φανταστεί το κατόντημα στο όποιο θα κατέληγε μετά από 2.500 χρόνια το έπάγγελμα του δημοσιογράφου! Μόνο μέσα στο 2000 είναι τόσα πολλά τα περιστατικά που άπαξίωσαν διεθνώς ακόμα περισσότερο το έπάγγελμα του δημοσιογράφου, ώστε να προβληματίζεται πλέον έντονα ή κοινή γνώμη. "Ας δοϋμε ένδεικτικά μερικά:

Τριάντα τρεις δημοσιογράφοι σκοτώθηκαν σε έμπόλεμες ζώνες τον τελευταίο χρόνο, σύμφωνα με την έτήσια έκθεση της Έπιτροπής για την Προστασία των Δημοσιογράφων (CPJ) ή όποια έδρευεί στη Νέα Ύορκη. Στόν αριθμό αυτόν δέν περιλαμβάνονται οι δέκα έξι δημοσιογράφοι και τεχνικοί που έχασαν τη ζωή τους κατά τον βομβαρδισμό του ραδιοτηλεοπτικού σταθμού της Σερβίας (RTS) στο Βελιγράδι, με το αίτιολογικό ότι ό RTS δέν είναι μόνο μέσο ένήμερωσης αλλά μέσο προπαγάνδας και ψεύδους! "Αν βέβαια το ψέμα ήταν έγκλημα που τιμωρείται με θάνατο, τότε λίγοι δημοσιογράφοι και πολιτικοί θα έπρεπε να έχουν έπιζηήσει! Ό ρόλος της CDJ δέν είναι να άποφασίζει τί είναι δημοσιογραφία και τί δέν είναι. "Άλλωστε και οι Σέρβοι πιστεύουν ότι ή κάλυψη του CNN κατά τους περσινοϋς βομβαρδισμούς ήταν καθαρή προπαγάνδα. Και δέν κάνουν λάθος, όταν εκ των ύστερων άποκαλύπτονται «έπεξεργασμένα» νίδεο που δικαιολογούσαν τά «λάθη» των άμερικανών και νατοϊκών πιλότων.

Τό διεθνές πρακτορείο ειδήσεων Reuters, άναφερόμενο στοϋς 144 ύποψηφιους του φετινού βραβείου Νόμπελ Ειρήνης λειτούργησε έπιλεκτικά και άγνόησε έπιδεικτικά, έστω και με άπλη άναφορά τό πρόσωπο του Μακαριωτάτου Άρχιεπισκόπου Τιράνων και

πάσης Άλδανίας κ. Άναστασίου, προβάλλοντας άλλες πιό «σημαντικές» ύποψηφιότητες, όπως αυτή του προέδρου των ΗΠΑ Bill Clinton!

Τόν δημοσιογράφο του περιοδικού Newsweek ύποδύθηκε ό άμετανόητος και άπάνθρωπος Oliviero Toscani, ό άνθρωπος που βρίσκεται πίσω από τις άμφιλεγόμενες διαφημίσεις ρούχων της Benetton, προκειμένου να φωτογραφίσει άμερικανούς μελλοθάνατους στις φυλακές Potijee του Missouri, για τις άνάγκες της νέας διαφημιστικής καμπάνιας της εταιρείας του. Μάλιστα σε συνέντευξη του στο Paris Match δέν δίστασε να κομπάσει κυνικά: «Είμαι πλούσιος, πολύ πλούσιος. Κανένας διαφημιστής δέν κερδίζει όσα έγώ».

Πρόσφατα, χιλιάδες πλημμυροπαθείς στην Μοζαμβίκη, σακρφαλωμένοι σε στέγες και δέντρα, ύψωναν άπεγνωσμένα τά χέρια τους στα έλικόπτερα διασώσεως και έκλιπαρούσαν για βοήθεια. Κάποια από αυτά τά λιγοστά έλικόπτερα δέν τους προσέγγιζαν γιατί ήταν γεμάτα, όχι από ταλαιπωρημένα θύματα των θεομηνιών, αλλά από δημοσιογράφους και τεχνικούς τηλεοπτικών σταθμών που έπρεπε να παρουσιάζουν κάθε μέρα και νέες άνηλεες εικόνες για τά αίμοδιψη δελτία ειδήσεων. "Όμως για κάθε δημοσιογράφο που άνέβαινε σε έλικόπτερο, ένας άπελπισμένος άφρικανός πνιγόταν.

Την ίδια στιγμή ένας πιλότος μιάς νοτιοαφρικανικής άεροπορικής εταιρείας, ό Έλληνας Κώστας Μαρκαντωνάτος, διέσχισε με τά πόδια 200 μαρτυρικά χιλιόμετρα μέσα στην καυτή έρημο Καλαχάρι, βουτώντας σε λάκκους με λασπόνερα για να προφυλαχθεί, χωρίς ωστόσο να άποφύγει τά σοβαρά ήλιακά έγκαύματα, για να σώσει τρεις έπιβάτες που επέβαιναν στο δικινητήριο άεροπλάνο του που είχε καταπέσει από μηχανική βλάβη. Για να άποδείξει ότι ό σπόρος της άγάπης μπορεί να έπιδώσει και να βλαστήσει και στόν αιώνα της παγκοσμιοποίησης.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΚΕΡΔΟΦΟΡΟΣ ΥΒΡΙΣ

Πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια προκλητικό διβλίό εἶχε φέρει στὸ στερέωμα τῆς ἐπικαιρότητας ἕναν ἀγνωστο μέχρι τότε συγγραφέα τὸν Σάλμαν Ρούσντι. Τὸ διβλίό του «Σατανικοὶ στίχοι» ἐθεωρήθη ὑβριστικό ἀπὸ τὸ θεοκρατικό καθεστῶς τῆς Περσίας καὶ ὁ συγγραφεὺς του «κατεδικάσθη» εἰς θάνατον. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἐκτιναχθῆ τὸ διβλίό σὲ ὕψη πωλήσεων. Προσφάτως ὁ συγγραφεὺς ἐδήλωσε σὲ εἰδησιογραφικὸ πρακτορεῖο: «Πιστεύω ἀκράδαντα ὅτι εἶναι καλὸ γιὰ τὰ διβλία νὰ προκαλοῦν τριγμούς στὴν κοινωνία, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸν Χάρι Πότερ εἴτε γιὰ τοὺς Σατανικοὺς στίχους. Θὰ ἤμουν δυστυχῆς ἂν ἔγραφα διβλία ποὺ δὲν προκαλοῦσαν» («Καθημερινή» 10-2-2000). Στὸ ἴδιο δημοσίευμα διαβάσαμε ὅτι ὁ «Ρούσντι μοιάζει νὰ ἐπιστρατεύει ὅ, τι πὸ μαζικὸ καὶ λαϊκίστικο ἐπιθυμῶντας νὰ κρατήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸν τίτλο τοῦ λογοτέχνη -διανοοῦμενου».

Τὴν δόξα τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ φαίνεται νὰ ἐξήλεψε καὶ ἐκ τῶν δικῶν μας ὁ Μίμης Ἀνδρουλάκης μὲ τὸ «γυναικεῖο ἀντιμυθιστόρημά» του. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ἀνευ οὐδεμιᾶς λογοτεχνικῆς ἀξίας, φληναφήματά του, ἀφιερώνει ἕνα κεφάλαιο στὴν Μαγδαληνή, ἀναμασσώντας θεωρίες περὶ δῆθεν ἐρωτικοῦ δεσμοῦ τῆς μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, πρωτοεμφανισθεῖσες σὲ κύκλους αἱρετικῶν ἤδη ἀπὸ τὴν πρῶμο χριστιανικὴ ἐποχῇ.

Ἡ δικαστικὴ δίωξις τοῦ διβλίου συνέβαλε στὴν ἥρωοποίησι τοῦ ἐν λόγῳ συγγραφέως καὶ στὴν πώλησι 30.000 ἀντιτύπων, συντείνοντας στὴν ὑποψία ὅτι τὸ διβλίό ἐγράφη γιὰ νὰ προκαλέσῃ καὶ διὰ τῆς προκλήσεως νὰ πωλήσῃ.

Τὸ διβλίό ἐτάραξε τὴν ἐλληνικὴ κοινωνία καὶ μᾶς ἀποκάλυψε:

α. Ὅτι δικαστικοὶ λειτουργοὶ αὐτοδούλως καὶ αὐτεπαγγέλτως ἀπαγορεύουν τὴν διακίνηση τοῦ διβλίου, καταφερομένου κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης, ἀλλὰ ἀναμένουν ἀγωγὰς θιγομένων πολιτῶν, γιὰ τὴν ἐξέτασι διβλίου συκοφαντικοῦ κατὰ τοῦ Προσώπου λατρείας καὶ πίστεως ἑκατομμυρίων ἀνθρώ-

πων.

β. Ὅτι δικηγόροι τῆς Θεσσαλονίκης θεωροῦν ζήτημα τιμῆς τὴν παροχὴ δωρεὰν νομικῆς βοηθείας σὲ 22χρονο Ἀλβανὸ ἀδίκως φυλακισθέντα, ἀλλὰ οὐδεὶς θεωρεῖ σωστὴ τὴν δίωξι ἀδίκου καὶ βλασφήμου γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ διβλίου.

γ) Ὅτι κυριαρχεῖ ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος, ὅταν στὸν ἴδιο ἐκδοτικὸ οἶκο, ὁ ὁποῖος ἐκδίδει τὸ δλάσφημο διβλίό, κυκλοφοροῦν ἤδη ἀξιόλογα διβλία χριστιανῶν συγγραφέων, μὲ σύγγραμμα μάλιστα καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Ὁ ἀγιογραφικὸς λόγος ὅμως μᾶς διδάσκει: «Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα· οὐ χρεὶ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτως γίνεσθαι, μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὅπως ῥυεῖ τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν;» (Ἰακ. 3, 10-11).

Ἡ ἐμπειρικὴ, βιωματικὴ καὶ καθ' ἡμέραν ἀποδεικνυομένη πίστις τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν στὸ Θεανδρικό πρόσωπο τοῦ Κυρίου μας δὲν κλονίζεται ἀπὸ ἀσεβεῖς καὶ ὑβριστές. Αὐτὸ ποὺ κλονίζεται εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη μας στοὺς πνευματικοὺς ἡγέτες τῆς κοινωνίας μας, οἱ ὁποῖοι ἐθελοτυφλοῦν, θεωρώντας τὴν πρόκλησι καὶ τὴν κερδοφόρο ὕβρι ὡς ἐλευθερία ἐκφράσεως.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΕΡΟΤΕΛΕΣΤΙΑ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ

Μὲ τὸν ἀνωτέρω τίτλο παρουσιάζεται μία πολὺ σημαντικὴ ἐκθεσις στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν. Τὰ ἐγκαίνια ἐγιναν τὴν 1η Μαρτίου καὶ ἡ ἐκθεσις θὰ διαρκέσῃ μέχρι τὴν 7η Μαΐου 2000.

Ἡ ἐκθεσις προσπαθεῖ νὰ προσεγγίσῃ τὸν μυστικὸ καὶ συμβολικὸ κόσμο τῆς θείας Λειτουργίας, ἐρμηνεύοντας τὰ λειτουργικὰ σκευῆ, τὰ ιερατικὰ ἄμφια, τὰ λειτουργικὰ διβλία καὶ κυρίως τὶς εἰκόνες, οἱ ὁποῖες «λειτουργοῦν» στὸν ναὸ κατὰ τὴν διάρκειά τῆς λατρείας τῶν πιστῶν.

Ὅλες οἱ εἰκόνες καὶ τὰ λοιπὰ ἐκθέματα ἔχουν τοποθετηθῆ μὲ τέτοιον τρόπον ὥστε νὰ βοηθοῦν τὸν ἐπισκέπτη νὰ κατανοῇ σταδιακῶς τὰ σύμβολα τοῦ ναοῦ καὶ τῆς θείας Λει-

τουργίας. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η συμβολική ερμηνεία των εικόνων των συνηθέστερον εικονιζομένων στους ναούς, καθώς και η σύνδεσής τους με τὸ Μυστήριον τῆς θείας Ἐνχαριστίας. Στὴν μία πλευρὰ τῆς ἐκθέσεως ὑπάρχει καὶ ἀντίγραφο παλαιοῦ μαρμαρίνου τέμπλου με ψηφιδωτὲς εἰκόνες, προσδίδοντας στὸν χῶρον τὴν αἴσθησι τοῦ ὀρθόδοξου ναοῦ. Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἐκθέματα, κατὰ τὴν γνώμη μας, εἶναι ἡ *Ἄκρα Ταπεινώσις*, ἀμφιπρόσωπος εἰκὼν τοῦ 12ου αἰ. (ἀρ. κατ. 10).

Ἡ ἐκθεσις μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν ὀρθόδοξο χριστιανὸ νὰ συνειδητοποιήσῃ με ἐποπτικὸ τρόπο τὶς συμβολικὰς διαστάσεις τῆς θείας Λειτουργίας καὶ τὸν ρόλο, χρησιμότητα καὶ σκοπιμότητα τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἄλλων λειτουργικῶν ἀντικειμένων.

Τὰ ἐκθέματα συνεκεντρώθησαν ἀπὸ μουσεῖα καὶ συλλογὲς τῆς Ἑλλάδος καὶ καλύπτουν διάστημα δέκα αἰῶνων (10ος - 19ος αἰ.) Στὸ πωλητήριο τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου διατίθεται καὶ ἐπιμελημένος κατάλογος τῶν ἐκθεμάτων, δυστυχῶς σὲ μονοτονικὴ ἐκδόσι.

Κ.Α.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΜΕΣΣΩΝ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ Χ.Ε.Ε.

ΤΑ ΝΕΑ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

Τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων 23 Ἀπριλίου θὰ γίνῃ ἡ καθιερωμένη Θεία Λειτουργία γιὰ τὰ μέλη καὶ τοὺς φίλους τῆς Ἐνώσεώς μας στὸ

παρακλήσιο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, Καρύτση 14, Ἀθήνα.

Τὸ Σεμινάριο Θετικῶν καὶ Βιολογικῶν Ἐπιστημῶν, με συντονιστὴ τὸν Ἀκαδημαϊκὸ κ. Γεώργιο Κοντόπουλο, θὰ γίνῃ στίς 1 καὶ 15 Ἀπριλίου, ἡμέρα Σάββατο καὶ ὥρα 18:30, στὸν 6ο ὄροφο τοῦ Καρύτση 14.

Ὁ Κύκλος Ἱατρῶν θὰ συναντηθῇ στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε., τὴν Κυριακὴ 16 Ἀπριλίου καὶ ὥρα 11:00 π.μ., με θέμα «Τὰ ναρκωτικά».

Ὁ Κύκλος Νομικῶν θὰ συνεχίσει τὶς συναντήσεις του στὸ γραφεῖο τοῦ κ. Δ. Λιαρομάτη, Βουλῆς 17, 4ος ὄροφος, Πλ. Συντάγματος, στίς 3 καὶ 17 Ἀπριλίου.

Ὁ Κύκλος μελέτης Ἁγίας Γραφῆς ἀνδρῶν συνεχίζει τὴ μελέτη Ψαλμῶν μαζί με παράλληλα χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὴν Κυριακὴ 16 Ἀπριλίου θὰ συζητηθῇ ὁ 37ος Ψαλμὸς παράλληλα με τὸ χωρίο τῆς Καινῆς Διαθήκης Ματθαίου ιζ' 45-50. Οἱ συναντήσεις γίνονται στίς 11:00 π.μ. στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.

Ὁ Κύκλος μελέτης Ἁγίας Γραφῆς γυναικῶν συνεχίζεται κανονικὰ στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.

Ὁ Κύκλος νέων ἐπιστημόνων θὰ συναντηθῇ τὴν Κυριακὴ 9 Ἀπριλίου με θέμα: «Ἡ δικαίωσή μας» καὶ εἰσηγητὴ τὸν κ. Χριστόφορο Διακόπουλο, Ὁμότιμο Καθηγητὴ τοῦ Οἰκονομικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καὶ τὴν Κυριακὴ 16 Ἀπριλίου με θέμα: «Ἡ προσευχὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς» καὶ εἰσηγητὴ τὸν Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη π. Κυριακὸ Τσολάκη. Οἱ συναντήσεις γίνονται στὴν αἴθουσα Βερίτη, Καρύτση 14, στίς 11:00 π.μ.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἱδιοκτητής: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἱπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίαι συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἐαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονόητοτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρεφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διδύλοκρυσία δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἀπρίλιος 2000

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφόρησαν:

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Σύγχρονα μηνύματα γιὰ τρία κορυφαία θέματα.

*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ
Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τὴ βιογραφία
τοῦ ποιητοῦ καὶ μελετήματα γιὰ τὸ ἔργο του.

*

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ

Κορυφαῖοι τοῦ Πνεύματος «μαρτυροῦν τὴ ἀληθεία».

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Γ' ἔκδοση

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τις εκδόσεις «Η Δαμασκόσ» κυκλοφοροῦν:

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικού προσανατολισμοῦ

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές και χρονογραφήματα.

*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ

ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ

ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ

ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Η γέννηση και ή εξέλιξη τής πολυφωνικής
θρησκευτικής μουσικής στην Εύρώπη.

*

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ

Η ΣΥΓΧΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ

ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Έκδόσεις «Η Δαμασκόσ»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283